

ისტორიული გეგვიდრაობა

№ 1
(26)

საუბიანური
გეგვიდრაობა

სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი, 2012 წ. სექტემბერი. ფასი 3 ლარი

გენერალი პეტრე ბაგრატიონი

1812 წლის საბრძოლო ომში 12 ქართველი გენერალი და ათეულზე მეტი ოფიცერი იბრძოდა

სარჩევი

■ 1812 წლის სამაგულო ომი	4
■ ქართველები 1812 წლის სამაგულო ომში	5
■ გოროდინო და ბაგრატიონის ფლავი	7
■ ბაგრატ ბატონიშვილი 1812 წლის ომში ქართველების მონაწილეობის შესახებ	11
■ პეტრე ბაგრატიონი – ინფანტერიის გენერალი	15
■ სანკტ-პეტერბურგში ბაგრატიონის ქვლი დაიდგა	28
■ ვლადიმერ იაშვილი – არტილერიის სრული გენერალი	29
■ ლევან იაშვილი – გენერალ-ლეიტენანტი	30
■ ივანე ფანჯულიძე – გენერალ-ლეიტენანტი	33
■ სიმონ ფანჯულიძე – გენერალ-მაიორი	35
■ ივანე ჯავახიშვილი (ქავახოვი) – გენერალ-მაიორი	38
■ ფილიპე ჯავახიშვილი – გენერალ-მაიორი	40
■ სიკრიდონ ჯავახიშვილი – გენერალ-მაიორი	40
■ ალექსანდრე ქუთაისოვი – გენერალ-მაიორი	42
■ კავლე ბიბილური – გენერალ-მაიორი	43
■ ქართველ სხელენიფო და საზოგადო მოღვაწეთა ნაქროპული ფონის მონასტერში	44

გამომცემელი: არასამეწარმეო იურიდიული პირი „ისტორიული მემკვიდრეობა“
სარედაქციო კოლეგია
პასუხისმგებელი რედაქტორი ღარეჯან ანდრიაძე
მისამართი: თბილისი, დავით ბაქრაძის ქ. № 6 ტელ.: 234-32-95

1812 წლის საბრძოლო ომი

სამამულო ომი მიმდინარეობდა 1812 წლის 24 ივნისიდან იმავე წლის 14 დეკემბრამდე. იგი წამოიწყო საფრანგეთის იმპერიამ ნაპოლეონ ბონაპარტის მეთაურობით.

რუსეთში ლაშქრობა ნაპოლეონის სრული კრახით დასრულდა, რასაც შემდგომში მისი ტახტიდან ჩამოგდება მოჰყვა.

1807 წელს ნაპოლეონმა რუსეთთან დადო ტილზიტის ზავი, რომლის ძალითაც რუსეთმა აღიარა ნაპოლეონის დაპყრობანი, თავად კი შვედეთისა და თურქეთის წინააღმდეგ თავისუფალი მოქმედების უფლება მიიღო, თუმცა მალევე იძულებული გახდა, ტილზიტის ზავის თანახმად, ნაპოლეონის მიერ

1806 წლის 21 ნოემბერს შემოღებულ კონტინენტურ ბლოკადაში მიეღო მონაწილეობა, რომლის მიხედვითაც ინგლისთან ურთიერთობა აეკრძალა.

ნაპოლეონის კონტინენტურმა ბლოკადამ კრახი განიცადა, რადგან საფრანგეთის იმპერიაში შემავალი სახელმწიფოები, მისი მოკავშირეები და ასევე რუსეთიც არღვევდნენ კონტინენტური ბლოკადის წესებს და მალულად ვაჭრობდნენ ინგლისთან. ნაპოლეონი დარწმუნდა, რომ კონტინენტური ბლოკადა თავის მიზანს ვერ აღწევდა. მან მთელი ძალების რუსეთის წინააღმდეგ მიმართვა გადაწყვიტა. რუსეთის დაქვემდებარების შემთხვევაში მას გზა ეხსნებოდა ინგლისის უმთავრესი კოლონიის — ინდოეთისაკენ. ამავე დროს რუსეთის არსებობა ნაპოლეონის დაპყრობით გეგმებთან შეუთავსებელი იყო.

ნაპოლეონმა რუსეთში სალაშქროდ გამოიყვანა 600 000-მდე ჯარისკაცი. მათგან ნახევარი ფრანგი იყო, დანარჩენები კი —

იტალიელები, პოლონელები, გერმანელები, ჰოლანდიელები, ასევე ესპანელები.

რუსეთისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, რომ ესპანელი პარტიზანები დიდ წინააღმდეგობას უწევდნენ ესპანეთში ჩაყენებულ 200 000 ფრანგ ჯარისკაცს და ნაპოლეონს არ შეეძლო ესპანეთში მყოფი ფრანგული ჯარის რაოდენობის შემცირება. მართალია, ინგლისი გარკვეულ დახმარებას უწევდა რუსეთს, მაგრამ მას არ შეეძლო საომარ მოქმედებებში რუსეთის დახმარება, რადგან მისი არმია ესპანეთის ომში იყო ჩართული, ხოლო მისი სამეფო ფლოტი ვერ შეძლებდა რუსეთის დახმარებას სახმელეთო ბრძოლებში.

ნაპოლეონს გააჩნდა შიშ-ღიბი უპირატესობანი: რუსეთში მოლაშქრეების გარ-

და ნაპოლეონს ცენტრალური ევროპის ბარნიზონებში ჩაყენებული ჰყავდა 90 000-მდე ჯარისკაცი, ჰყავდა ასევე საფრანგეთის ეროვნული გვარდიის 100 000-მდე ჯარისკაცი. საჭიროების შემთხვევაში მათ შეეძლოთ დახმარება აღმოეჩინათ რუსეთში მყოფი ჯარისკაცების.

1812 წლისათვის რუსეთს დიდი არმია ჰყავდა, მაგრამ არ შეეძლო მათი სწრაფი მობილიზაცია ცუდ გზებზე ფართო ტერიტორიაზე. ნაპოლეონის არმიის სახმელეთო დარტყმა თავისთავზე აიღო რუსეთის დასავლეთის საზღვარზე განლაგებულმა ჯარმა, რომელშიც 155 000-მდე ჯარისკაცი შედიოდა.

გარდა ამისა, უკრაინის სამხრეთ-დასავლეთით განლაგებული იყო 45 000-იანი არმია ტორმასოვის მეთაურობით. თურქეთთან ომის შემთხვევაში მოლდავეთში იღბა ჩიჩაგოვის 55 000-იანი არმია, ხოლო ფინეთში — 19 000-იანი არმია შვედეთთან ომის შემთხვევაში. რიგაში იღბა რუსეთის 18 000-იანი არმია. თითოეულ არმიას შეეძლო დახმარება აღმოეჩინა დასავლეთ საზღვარზე განლაგებული ჯარისკაცების, რომელთაც ბარკლავი დე-ტოლი და ბაბრატიონი მეთაურობდნენ.

ბენერალ პ. ი. ბაბრატიონის წერილიდან იმპერატორ ალექსანდრე პირველისადმი:

მივაჩნია ეს ომი არა მარტო გარდუვალად, არამედ აუხილებლადს რუსეთის უსაფრთხოებისა და მისი წმინდეთაწმინდა უფლებების დასაცავად, მე გმონია, ამ შემთხვევაში უმთავრესია, ერთის მხრივ, თავი დავიზღვიოთ მოულოდნელი თავდასხმისაგან, ხოლო მეორე მხრივ, — მოვიგოთ ღრმ, სულ სოტა ნ კვირა მაინც, რათა მივაყენოთ პირველი დარტყმა და ვანარყოთ შეტევითი და არა თავდასვითი ომი.

ქართვლები

1812 წლის საგაერო ომი

XIX საუკუნეს რუსეთის იმპერია მეტად ძლიერი და მოლონიერებული შეხვდა. მართალია, კაპიტალისტური ურთიერთობები აქ მეტად მძიმედ, შენელებული ტემპით ვითარდებოდა, მაგრამ პეტრე დიდის რეფორმების კეთილმოწყობელმა შედეგებმა ქვეყანაში სასიკეთო და ძირეული ძვრები მოახდინა. რუსეთის სახელმწიფო განუხრელად იდგა განვითარების ევროპულ გზაზე. ამასთანავე, XVIII საუკუნის მთელ მანძილზე მთელი რიგი წარმატებული ომები აწარმოა, რომელთა გამარჯვებით დამთავრების შემდეგ რუსეთმა მნიშვნელოვნად გააფართოა თავისი ტერიტორიები, გასასვლელები მოიპოვა ბალტიისა და შავ ზღვებზე, განუწყვეტელ საომარ ოპერაციებში გამოიწროა მისი არმია და ფლოტი, რომლებსაც თვალსაჩინო წარმატებები ჰქონდა სამხედრო ხელოვნების განვითარების თვალსაზრისით.

XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის საგარეო პოლიტიკა კიდევ უფრო აქტიური გახდა. სამხრეთ კავკასიაში თავისი პოზიციების განსამტკიცებლად რუსეთი ომს აწარმოებდა სპარსეთთან და ოსმალეთთან; ინგლისთან, ავსტრიასთან და პრუსიასთან კოალიციაში მყოფი ეომებოდა საფრანგეთს; ომს აწარმოებდა შვედეთთან და ბოლოს სამკვდრო-სასიცოცხლო შერკინება მოუწია ნაპოლეონთან.

1810 წ. ევროპა დაჩოქილი შეხვდა. მისი ქვეყნები ან საფრანგეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდნენ, ან უკეთეს შემთხვევაში, ნაპოლეონის ვასალურ სახელმწიფოებს წარმოადგენდნენ. ევროპის რუკას ნაპოლეონი ისე თავისუფლად ეპყრობოდა, როგორც მაკრატლით შეიარაღებული პატარა ბავშვი ქალაქს: ის აუქმებდა სამეფოებს და მათ ნაცვლად ახლებს ქმნიდა; ტახტიდან ყრიდა სამეფო დინასტიებს, რომელთა ისტორია საუკუნეების სიღრმეში იკარგებოდა, და სვამდა ახლადგამომცხვარ ჰერცოგებსა და თავადებს. ევროპის ხალხები ნაპოლეონის უღელქვემ გმინავდნენ. დაუმორჩილებელი იყო მხოლოდ ესპანეთი, რომლის ინგლისელი სარდალი, ჰერცოგი ველინგტონი, ესპანელ „გვერლისასებთან“ (პარტიზანებთან) ერთად არ აპირებდა იარაღის დაყრას. ამაყი ესპანელები ძვირად უსვამდნენ ფრანგებს თავისუფლების დაკარგვას. დაუმორჩილებელი იყო კიდევ ინგლისი, რომ-

ლის ნისლით შებურული კუნძულები მოსვენებას უკარგავდა საფრანგეთის იმპერატორს. მაგრამ ეკონომიკური მარნუხები, რომლითაც ცდილობდა ნაპოლეონი ინგლისის დაჩოქებას, მძიმე ჭრილობებს აყენებდა „ცბიერ ალბიონს“. დასასრულ, დაუმორჩილებელი იყო რუსეთი, მისი ტრამალებითა და გამოუცნობი ხალხით, მისი თავაზიანი და ცბიერი იმპერატორით, მისი ბალტიის, თეთრი და შავი ზღვების ნავსადგურებით, სადაც (ეს ნაპოლეონმა კარგად იცოდა) თავისუფლად შედიოდნენ ე. წ. ნეიტრალური ხომალდები ინგლისური საქონლით და გადიოდნენ რუსული ხორბლითა და ხეტყით დატვირთულელები.

1810 წელს ნაპოლეონი დიდების ზენიტში იყო. მისმა სამხედრო გენიამ შესანიშნავად გამოიყენა რევოლუციური საფრანგეთის მიერ შექმნილი არმია. ნაპოლეონმა უდიდესი ცოცხალი ძალა და რესურსი, საკმაოდ ძლიერი მოკავშირეები შეიძინა. 1812 წელს საფ-

რანგეთის არმიას სათავეში ედგა ეპოქის უდიდესი რეპუტაციის მქონე სარდალი, გენერალი ნაპოლეონ ბონაპარტი (1769-1821).

ომის აჩრდილი ნელა, მაგრამ მტკიცედ მოინევა რუსეთისაკენ. ევროპა სულგანაბული უცდიდა ორი კოლოსის, ორი უზარმაზარი იმპერიის შეჯახებას. ომის მოახლოებამ რუსეთის სამხედრო წრეები შედარებით ადრე ამოქმედა. ომისათვის მზადების პროცესში იმპერატორმა და უმაღლესმა სარდლობამ განიხილეს საომარი მოქმედების წარმართვის სხვადასხვა გეგმა. გეგმა წარმოადგინა პ. ბაგრატიონმა. მან თავისი მოსაზრებები ომის ხასიათსა და მსვლელობაზე ჩამოაყალიბა სპეციალურ გეგმანერილში იმპერატორ ალექსანდრე I-ის სახელზე. გეგმის ძირითადი იდეა შეტევითი ომის წარმოება იყო. პ. ბაგრატიონის აზრით, რუსეთი არ უნდა დალოდებოდა მტრის თავდასხმას, არამედ თვითონ უნდა დაეწყო ომი, ვიდრე მოწინააღმდეგე მის საზღვრებთან ძალებს შეაგროვებდა, და გაეშალა აქტიური საბრძოლო მოქმედება საფრანგეთის მოკავშირე ქვეყნების (პოლონეთი, პრუსია, ავსტრია) ტერიტორიებზე.

მოულოდნელად დაწყებული ომი, ჯარების სწრაფი გადაადგილება და ამით მიღწეული წარმატებები, პ. ბაგრატიონის აზრით, დააბნევედა მოწინააღმდეგეს, შეიტანდა მის რიგებში არევი-დარევი და, რაც მთავარია, ჩამოაცილებდა მას მოკავშირეებს — ავსტრიასა და პრუსიას, გაანეიტრალებდა პოლონეთს. მიუხედავად იმისა, რომ პ. ბაგრატიონის გეგმას ბევრი დადებითი მხარე ჰქონდა, რომელთა განხორციელებას დიდი სარგებლობის მოტანა შეეძლო, ალექსანდრე I-მა უარყო იგი და უპირატესობა გენე-

რალ პფულის გეგმას მიანიჭა. ამ გეგმის ყველაზე სუსტ მხარეს რუსეთის ჯარების სამ ნაწილად დაყოფა წარმოადგენდა, რაც მაქსიმალურად გამოიყენა ნაპოლეონმა. მან ყველაფერი იღონა იმისათვის, რათა არ დაეშვა დაქუცმაცებული ძალების შეერთება. არანაკლებ დამღუპველი იყო გენერალ პფულის წინადადებით საზღვრიდან 150 კმ-ის დაშორებით დრისას გამაგრებული ბანაკის მოწყობა. არც ადგილმდებარეობით, არც შესრულებული სამუშაოების ხარისხით და არც რაიმე სხვა თვალსაზრისით ეს ბანაკი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ჯარების თავმოყრისა და მტრისთვის პირველი სერიოზული წინააღმდეგობის განწევის საიმედო სიმაგრე. მისი ადების შემდეგ, რაც აღნიშნული მიზეზების გამო არც ისე ძნელი იყო, ნაპოლეონს გზა გაეხსნებოდა იმპერიის ორივე დედაქალაქისაკენ — მოსკოვისა და პეტერბურგისაკენ. სწორედ ამაში ხედავდნენ სამხედრო სპეციალისტები დრისას გამაგრებული ბანაკის უფარგისობას. ისინი პირდაპირ ეუბნებოდნენ იმპერატორს, რომ დრისაზე პოზიციის მოწყობის იდეა შეიქმნა თავი მოსვლიდან ან გიჟს, ან სამომავლოს მოდელის და რომ საჭიროა მასზე დაუყოვნებ-

ალექსანდრე პირველი

ნაპოლეონ ბონაპარტი

ლივ უარის თქმა. რუსეთისათვის, რომელსაც მტრის 600-ათასიანი არმიის წინააღმდეგ შეეძლო 200 ათასზე ოდნავ მეტი ჯარისკაცის გამოყვანა, სრულებით არ იყო ხელსაყრელი საზღვარზე, დრისას ბანაკთან გენერალურ

ბრძოლაში ჩაბმა, როგორც ეს პფულის გეგმით იყო გათვალისწინებული. მაგრამ ალექსანდრე I გაჯიუტდა, ყურად არ აიღო ეს გაფრთხილება, დაამტკიცა პრუსიელი გენერლის დამღუპველი გეგმა და შეუდგა მის მიხედვით მზადებას საომარი მოქმედებებისათვის.

1812 წლის 12(24) ივნისს ნაპოლეონმა რუსეთის სახელმწიფო საზღვარი — მდინარე ნემანი გადმოლახა. დაიწყო სიმძაფრითა და გაქანებით მანამდე არნახული ომი, რომელიც საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრ ტალეირანის სიტყვებით, იყო „ნაპოლეონის პათონობის დასასრულის დასაწყისი“. რუსი ხალხის სამამულო ომში მასობრივად გამოჩნდა ქართველი ოფიცრებისა და გენერლების სიმამაცე და თავგანწირვა, შეუდრეკელი ხასიათი, საბრძოლო მოქმედებებისადმი ხელმძღვანელობის იშვიათი უნარი.

გენერალ პ. ი. ბაბრატიონის წერილიდან ადგირალ ჩინაგოვისადმი:

რადგან ასე მოხდა, უნდა ვიბრძოლოთ, ვიძრა რუსეთს შეუქლია და ხალხი ფხვნი დგას. ეს ომი ჩვეულებრივი როდია, იგი ეროვნულია და ჩვენ ჩვენი ღირსება უნდა დავიცვათ... ჩვენი უკანდახევაები არაფრად ვარგა. ვერ გავიგია, ვინ არის ამის მიზეზი... მე ვიქაზი წინ, ის კი (ბარკლანი) — უკანო. აბრაჩიგად სულ მალე მოსკოვსას მივუახლოვდებით.

ბოროდინო და ბაბრატონის ფლავი

1812 წლის 7 სექტემბერს (ძვ. სტილით 26 აგვისტოს), მოსკოვის დასავლეთით 124 კილომეტრში მდებარე სოფელ ბოროდინოსთან, დილის 5 საათსა და 30 წუთზე გაისმა ზარბაზნის გრუხუნის. მას მოჰყვა მეორე, მესამე... ასე დაიწყო ცეცხლსასროლი იარაღის გამოგონებიდან ყველაზე გააფთრებული, ყველაზე სისხლისმღვრელი ბრძოლა რუსებსა და ფრანგებს შორის, რომელიც დაღამებამდე გაგრძელდა.

ბოროდინოსთან ორი გიგანტის — საფრანგეთისა და რუსეთის იმპერიების შერკინება ჩვენ, ქართველებს, გვიანტერესებს, უპირველეს ყოვლისა, იმიტომ, რომ მასში ბევრი ჩვენი თანამემამულე მონაწილეობდა, მათ შორის — 12 გენერალი. ვესაუბრები საქართველოს დამსახურებულ ჟურნალისტს, საქართველოს გენერალიტეტის მემატიანეს, ღირსების ორდენის კავალერს, მრავალი პრემიის ლაურეატს — **ლევან დოლიძეს**.

მიხეილ კუტუზოვი

— ბატონო ლევან, გამოგიტყდებით, ცოტა უჩვეულოდ ვგრძნობ თავს, რადგან პირველად ჩემი მოსაუბრე, რესპონდენტი ჟურნალისტია, კოლეგა...

— მით უფრო, საინტერესო უნდა გამოდგეს ჩვენი საუბარი!

— ბატონო ლევან, თქვენ ოთხი წიგნი დაწერეთ გენერლებზე, რომლებიც წარმოშობით საქართველოდან იყვნენ, ამიტომ არ გაგიჭირდებათ, მოგვიყვით იმ

ქართველ მხედართმთავრებზე, რომლებიც მონაწილეობდნენ ბოროდინოს ბრძოლაში; და კიდევ, მაინტერესებს თქვენი აზრი, ვინ მოიგო ეს ბრძოლა? რუსები ამბობენ, ჩვენო, ფრანგები — ნაპოლეონმაო.

— მართლაც, დღემდე არ წყდება ამ თემაზე კამათი! პირადად მე, რაციონალურად ვუდგები ამ საკითხს და მთავარ არგუმენტად ციფრები მომყავს. ბოროდინოს ველზე ნაპო-

ლეონმა თავისი 600-ათასიანი „დიდი არმიის“ საუკეთესო ნაწილი — 133 ათასი კაცი გამოიყვანა 587 ზარბაზნით. რუსების მხრიდან იყო 120 ათასი მეომარი და 640 ზარბაზანი. ბოროდინოს ბრძოლის არნახულ გააფთრებაზე მონაწილე მისი შედეგი — ტყვეების არყოფნა და უზარმაზარი დანაკარგები ორივე მხრიდან: ფრანგებმა ბრძოლის ველზე 50 ათასი ჯარისკაცი დატოვეს, რუსებმა — 44 ათასი (ერთი

ლუი-ფრანსუა ლეჟენი — „ბოროდინოს ბრძოლა“

მნიშვნელოვანი ფაქტი: ეს იყო დალუპული გენერლების მანამდე არნახული რაოდენობა: ფრანგების მხრიდან — 47 გენერალი, რუსების კი — 23 გენერალი).

როგორც ხედავთ, გადამწყვეტი უპირატესობა ვერც ერთმა მხარემ ვერ მოიპოვა; ხოლო თუ გავითვალისწინებთ, რომ ნაპოლეონის უმთავრესი მიზანი რუსული არმიის განადგურება იყო გენერალურ ბრძოლაში, მაშინ ოდნავ მოაზროვნეც კი დამეთანხმება, რომ ნაპოლეონის გეგმა ჩაიშალა, ანუ ის, ფაქტობრივად, დამარცხდა!

ეს ლოგიკაა, რომელსაც ვერსად გაექცევი. მეტსაც გეტყვით, ნაპოლეონი, უდავოდ, ტაქტიკის გენია იყო, მაგრამ სტრატეგიაში საკმაოდ მოიკოჭლებდა. მისი სამხედრო სტრატეგია აბსოლუტურად უსუსური აღმოჩნდა საბრძოლო მოქმედების დიდ სივრცეზე და მისი შედეგი — ნაპოლეონის კრახი — კანონზომიერია! 600-ათასიანი ჯარიდან უკანდახევისას რუსეთის საზღვარი გადაკვეთა დაახლოებით 20 ათასამდე გაუბედურებულმა, გაძვალტყავებულმა ადამიანმა — „დიდი არმიის“ ნარჩენებმა...

— ბატონო ლევან, ნაპოლეონზე რუსეთის გამარჯვებაში რა წვლილი შეიტანეს ქართველებმა?

— მარტო პეტრე ბაგრატიონის ღვაწლითაც რომ ვიმსჯელოთ, უზარმაზარი! ის ბოროდინოს ბრძოლის მთავარ გმირად ითვლება და ვერც ერთი ისტორიკოსი ამას ვერ უარყოფს! ამ ბრძოლაში ლეგენდარული მხედართმთავარი, მეორე დასავლეთის არმიის მთავარსარდალი, ინფანტერიის გენერალი პეტრე ბაგრატიონი რუსეთის ჯარის მარცხენა ფლანგს მეთაურობდა, რომელიც განლაგდა სოფელ სემიონოვსკაიასთან გამაგრებულ პოზიციებზე და რომელსაც მოგვიანებით „ბაგრატიონის ფლემები“ შეარქვეს.

— რა არის „ფლემი“?

— ესაა სამი სავლე არტგამაგრება სიმაღლეებზე, რომლებიც შედგება 15, ასევე, 7 და 12 ზარბაზნისგან. ზუსტად აქ განვითარდა მთავარი მოვლენები! გენერალური ბრძოლის დაწყებიდანვე, ნაპოლე-

ა. ავერიანოვი — ბენერალ-მაიორ ვ. ბ. კოსტანეცკოს გმირობა ბოროდინოს ბრძოლაში

ონის საუკეთესო მარშლების მიუხრატის, დაუფს, ნეისა და ჟიუნოს კორპუსებმა შეუტიეს რუსების მარცხენა ფლანგს. რვაჯერ (!) შეუტიეს და ბაგრატიონმა რვაჯერვე მოიგერია და უკუაქცია ისინი. ბაგრატიონის ერთ-ერთი კონტრშეტევის დროს, მიურატი სასწაულებრივად გადაურჩა ტყვეობას! ცხენიდან ჩამოვარდნილი მარშლისკენ რამდენიმე რუსმა გრენადერმა უკვე ხელები გაიწვინა მის დასაცვევებლად, მაგრამ მიურატის ადიუტანტმა სიცოცხლის ფასად მას თავისი ცხენი დაუთმო...

პეტრე ბაგრატიონმა გამოავლინა უდიდესი ვაჟკაცობა, გულადობა, გამბედაობა, მუდმივად იმყოფებოდა მოვლენების შუაგულში. ის უმალ რეაგირებდა ბრძოლის უმცირეს ნიუანსზეც კი და, აგრეთვე, სწრაფად აძლევდა ბრძანებებს! გეგონებოდა, რომ არა ერთი გენერალი, არამედ მთელი გენერალური შტაბი აანალიზებდა მიმდინარე ბრძოლას, აძლევდა რჩევებს და მთავარი — უნერგავდა მეომრებს გამარჯვების რწმენას!

ნაპოლეონი არაერთხელ შეხვედრია ბაგრატიონს 1805-1807 წლებში და, მისდა სამწუხაროდ, მიდიოდა დასკვნამდე, რომ ბაგრატიონი ყოველთვის გამოდიოდა გამარჯვებული! მარტო შენგრაბენი რად ღირს, სადაც ექვსი ათა-

სი დაღლილი, მშვიერი ჯარისკაცით ბაგრატიონი მთელი დღის განმავლობაში წარმატებით იგერიებდა ნაპოლეონის 35-ათასიანი ჯარის განუწყვეტელ თავდასხმებს და თავად გადადიოდა კონტრშეტევებზე! **ისტორიაში შენგრაბენი შევიდა, რომორც მანამდე არნახული სამხედრო ხელოვნების უბრწყინვალესი ნიმუში! ბონაპარტისთვის ტრიუმფალურ აუსტიარლიცის ბრძოლის დროსაც კი მან ვერაფერი მოუხერხა მოკავშირეების მარცხენა ფლანგს, რომელსაც ბაგრატიონი ხელმძღვანელობდა, ვერ უკუშაბდო იგი! მხოლოდ ბაგრატიონის სამხედრო გენიამ იხსნა გაპირტიანებაული რუსულ-ავსტრიული არმია სრული განადგურებისგან!**

მერვე კონტრშეტევის დროს ბაგრატიონი დაიჭრა. ყუმბარის ნამსხვრევმა მას ბარძაყის ძვალი დაუშალა. ჭრილობის მიუხედავად, პეტრეს ბრძოლის სადავეები ხელთ ეპყრა, სანამ, სისხლის დაკარგვის გამო, გონება არ დაკარგა... ბაგრატიონი გადაიყვანეს მოსკოვში, იქიდან კი მამიდამისის, ანა გრუზინსკაიას, მამულში — სოფელ სიმში. აქ მან გაიგო მოსკოვის ჩაბარების ამბავი, რამაც მასზე მძიმე შთაბეჭდილება

მოახდინა. ექიმების რჩევამ ფეხის ამპუტაციაზე, ქართველი თავადის რისხვა გამოიწვია. 1812 წლის 24 სექტემბერს, თანამედროვეების მიერ „ომის ღმერთად“ აღიარებული პეტრე ბაგრატიონი საშინელ ტანჯვაში გარდაიცვალა...

— კიდევ ვინ გამოიჩინა თავი ბოროდინოს ველზე?

— გმირულად იბრძოდა ყველა ქართველი გენერალი! რუსულ ჯარში განსაკუთრებით პოპულარული იყვნენ ძმები ფანჩულიძეები — ივანე და სიმონი. მათგან პირველი — ივანე იბრძოდა ბაგრატიონის მეორე არმიაში და თვალნათლივ იძლეოდა მაგალითს, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო „სუფოროვის სკოლის“ გენერალი. სიმამაცეში ძმას არ ჩამორჩებოდა მეორე ფანჩულიძე — სიმონი. იგი მეთაურობდა არმიის მარჯვენა ფლანგის კავალერიას და იმავე დროს — ჰუსართა და ულანთა პოლკებს.

ლომით იბრძოდა გენერალ-მაიორი ანტონ შალიკაშვილი, ლეიბ-გვარდიის ულანთა პოლკის მეთაური. შესაშური გულადობით გამოირჩეოდა 1799 წლიდან გენერალ-მაიორი სიმონ განგებლიძე, მეცამეტე ფეხოსანთა დივიზიის უფროსი. გენერალმა ლევან იაშვილმა გაითქვა სახელი, როგორც ერთ-ერთმა საუკეთესო არტილერიისტმა. განსაკუთრებული დამსახურებების გამო მან მიიღო არტილერიის გენერლის (სრული გენერლის) წოდება და პირველი არმიის არტილერიის მეთაურის თანამდებობაც. უშიშარი გენერალი იყო მისი უფროსი ძმაც — ვლადიმერი, რომელსაც ძალზე აფასებდა თვით კუტუზოვი!

— ეს ის ვლადიმერ იაშვილია, რომელმაც საკუთარი ხელით მოახრჩო იმპერატორი პავლე პირველი?

— დიახ და ამისთვის გენერლობაც მიიღო!.. საერთოდ, „დიდი პოლიტიკა“ ძნელად ასახსნელი ფენომენია!

ნაცადი მეომარი გახლდათ გენერალ-მაიორი ივანე გურიელიც, 23-ე ფეხოსანთა დივიზიის მეთაური. შემდგომში, 1813-14 წლებში,

ბარკლაი დე ტოლი

რუსეთის არმიის საზღვარგარეთული ლაშქრობისას, რომელშიც უკვე 18 ქართველი გენერალი მონაწილეობდა, გურიელმა 1814 წლის მარტში ხელთ იგდო მონმარტის სიმაღლეები, რასაც პარიზის კაპიტულაცია მოჰყვა.

ბოროდინოს ბრძოლაში თავი ისახელა ერთ-ერთმა ყველაზე ახალგაზრდა გენერალმა, გრაფმა ალექსანდრე ივანეს ძე ქუთაისოვმა. ალექსანდრე, ბოროდინოს ბრძოლაში არა მხოლოდ პირველი არმიის არტილერიას, არამედ მთელი რუსული ჯარის არტილერიას მეთაურობდა. იგი 7 სექტემბრის საღამოს რაევსკის ბატარეაზე დაიღუპა. ორ დღეში ალექსანდრე ქუთაისოვს 28 წელი შეუსრულდებოდა... სხვათა შორის, ასი წლის შემდეგ მისი სახელოვანი შვილიშვილი, 75 წლის ინფანტერიის გენერალი, პავლე იპოლიტეს ძე ქუთაისოვი გარდაიცვალა.

ბოროდინოს ბრძოლაში მონაწილეობდა ჯავახიშვილების გვარის ოთხი წარმომადგენელი. ესენი არიან ძმები, გენერალ-მაიორები: ფილიპე სიმონის ძე და ივანე სიმონის ძე ჯავახიშვილები. მათი უფროსი ძმა სიმონი, 62 წლის ოფიცერი, გმირულად დაეცა ბოროდინოს ველზე. გენერალი იყო სპირიდონ ერასტის ძე ჯავახიშვილიც. ის, თავის ჰუსართა პავლოგრადის პოლკთან ერთად, მონაწილეობდა საზღვარგარეთულ ლაქრობაშიც და, როგორც სხვა ქართველი გენერლები, დაჯილდოვ-

და წმინდა გიორგის ორდენით.

ლეგენდარული ძმის გვერდით იბრძოდა პეტრე ბაგრატიონის უმცროსი ძმა რევაზი (რომანი). 32 წლისამ მან პოლკოვნიკის წოდებამდე მიაღწია. ბოროდინოსთან მეთაურობდა ჰუსართა პოლკს. თავი გამოიჩინა 1813-14 წლების კამპანიაში და 1813 წელს მას გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა. 1828 წელს კი რომან ბაგრატიონი ტფილისის გენერალ-გუბერნატორად დაინიშნა.

ბოროდინოს ბრძოლაში მონაწილეობდნენ სომხური წარმოშობის ქართველი თავადები ივანე სამსონის ძე და დავით სამსონის ძე აბუმელიძეები. მათი მესამე ძმა — სიმონი ბოროდინოს ბრძოლაში დაიღუპა.

გამორჩეული გმირის სახელი მოიხვეჭა გენერალმა ვალერიან (როსტომ) გრიგოლის ძე მადათოვმა, რომელსაც ჯარში „რუსი მიურატი“ უწოდეს. ომის შემდეგ ვალერიანი თბილისში დაბრუნდა, იყიდა მტკვრის შუამდინარეთში არსებული კუნძული, იქ, სადაც ახლა „მშრალი ხიდი“, და მისი კეთილმოწყობით დაკავდა. ეს კუნძული დიდი ხნის განმავლობაში მის სახელს ატარებდა.

გამარჯვებაში თავისი წვლილი შეიტანეს ძმებმა ალექსანდრე და გრიგოლ ბიბილურებმაც. ისინი გენერალ-ლეიტენანტები იყვნენ, ხოლო მესამე ძმა — პავლე ციმბირის ფეხოსანთა პოლკს შეფობდა. ის ბოროდინოს ველზე მძიმედ დაიჭრა და მხედველობა დაკარგა. აღსანიშნავია, რომ მათი მამა — გენერალ-ადიუტანტი სერგო ბიბილური სამამულო ომის დროს იყო გენერალური კონსული მოლდავეთში, ბესარაბიასა და ვალახეთში.

სამწუხაროდ, ამ ინტერვიუში ვერ ჩავტევთ ყველა იმ ქართველს, რომლებიც ბოროდინოს ბრძოლაში მონაწილეობდნენ. მათ შორის იყვნენ უფლისწულები, თავადები, აზნაურები, უბრალო მოსამსახურეებიც. საკმარისია ვახსენოთ მთავალი გენერალი, პოეტი ალექსანდრე ჭავჭავაძე — იმპერატორი ეკატერინე მეორის ნათლული, პირველი არმიის სარდლის, გენე-

რალ ბარკლაი დე ტოლის, ადიუტანტი. ბოროდინოს ბრძოლის შემდეგ ბარკლაიმ წერილი გაუგზავნა მარკიზ პაულუჩის, რომელმაც რეკომენდაცია გაუწია ალექსანდრე ჭავჭავაძეს. მასში გენერალი მარკიზს დიდ მადლობას უხდოდა ჭკვიანი, განათლებული და მამაცი პროტეჟეს გამო.

— ბატონო ლევან, მიჩნდება ასეთი კითხვა: ამდენი ქართველი გენერალი და ოფიცერი საიდან აღმოჩნდა რუსეთის არმიაში 1812 წელს?

— ჯერ კიდევ 1722 წელს პეტრე პირველმა დადო ხელშეკრულება სამხედრო კავშირზე ქართლის მეფე ვახტანგ VI-თან და ერთი წლის შემდეგ, 1723 წელს, უფლება მისცა ქართველებს რუსულ ჯარში მსახურებისა. აი, ამ დროიდან, უფრო ზუსტად, 1723 წლის 16 სექტემბრიდან, რუსეთის არმიაში იქმნება პირველი ქართული რაზმები.

არაა გამორიცხული, რომ პეტრე პირველს ეს ნაბიჯი გადაადგმევინა იმ გარემოებამაც, რომ მისი ბავშვობის უახლოესი მეგობარი, ქართველი უფლისწული ალექსანდრე არჩილის ძე ბაგრატიონი გახლდათ. ისინი 12 წლიდან ერთად იზრდებოდნენ, ორივე აწყობდნენ გრანდიოზულ გეგმებს, ორივე იმოგზაურა ევროპაში და ორივე ერთად შეუდგა რუსული რეგულარული არმიის ჩამოყალიბებას. ალექსანდრე პეტრესთვის ისეთი ახლობელი და ძვირფასი პიროვნება იყო, რომ, როცა ის ნარვასთან შედეგებმა დაატყვევეს, კარლ მეტორმეტეს უზარმაზარ თანხა შესთავაზა ალექსანდრეს გამოსასყიდად, მაგრამ ვერ დაითანხმა, დანარჩენი რუსი გენერლები კი უპირობოდ გაათავისუფლა!

ალექსანდრე ბაგრატიონს — ზარბაზნების საქმის ბრწყინვალე მცოდნეს, პეტრე პირველმა მიანიჭა რუსეთში მანამდე არ გაგონილი გენერალ-ლეიტენანტის წოდება. ეს 1700 წლის 17 მაისს მოხდა. ეს თარიღი ითვლება სახელოვანი ქართული გენერალიტეტის ათვლის წერტილად; ხოლო ქართველი უფლისწული ალექსანდრე ბაგრატიონი რუსეთის ისტო-

პეტრე პირველი

ალექსანდრე ბატონიშვილი

ისინი 12 წლიდან ერთად იზრდებოდნენ, ორივე აწყობდა გრანდიოზულ გეგმებს, ორივე იმოგზაურა ევროპაში და ორივე ერთად შეუდგა რუსული რეგულარული არმიის ჩამოყალიბებას

რიაში შევიდა, როგორც რუსული არტილერიის მამამთავარი!

შეიქმნა ასევე ქართველ ჰუსართა პოლკი — პირველი ჰუსართა შენაერთი რუსულ არმიაში, რომლის სახელი მთელ იმპერიაში ქუხდა!

ქართველების მეორე ტალღა რუსულ ჯარში მსახურებისა დაიწყო უკვე 1801 წლის შემდეგ. 1700 წლიდან მოყოლებული, 1917 წლის ჩათვლით, 500-ზე (!) მეტი ქართველი გენერალი ერთგულებით ემსახურებოდა რუსეთის გვირგვინს. ამდენი გენერალი რუსეთის იმპერიის არც ერთ სხვა ერს, რა თქმა უნდა, რუსების გამოკლებით, არ ჰყავდა!

— საუბრის ბოლოს, მოდი, მთავარ გმირს, პეტრე ბაგრატიონს, დავუბრუნდეთ. როგორც მსმენია, 1932 წელს ბოლშევიკებმა მისი საფლავი ააფეთქეს. რატომ?

— დავაზუსტებ: არა ბოლშევიკებმა, არამედ კოსმოპოლიტ ტროცკისტებმა, რომლებიც ყველანაირი ეროვნული მესხიერების გამოვლენას ებრძოდნენ. მათი დასჯა სტალინმა მხოლოდ 1937-38 წლებში მოახერხა.

მართლაც, ბედის ირონიით, „რუსეთის არმიის საუკეთესო გენერალი“, როგორც მას ნაპოლეონმა უწოდა, სამჯერ დაასაფლავ-

ვეს!.. პირველად სოფელ სიმში; მერე, 1839 წელს, მისი ნეშტი გადაასვენეს ბოროდინოს ველზე და რაევსკის ბატარეაზე დაკრძალეს. სამგლოვიარო მსვლელობის დროს სოფლების მცხოვრებლებმა კატაფალკიდან გამოხსნეს ცხენები და მათ მაგივრად მარხილში თავად შეებნენ! აი, ასე მიაცილა რუსმა ხალხმა პეტრე ბაგრატიონი ბოროდინოს ველამდე!

როგორც მოგახსენეთ, 1932 წელს ბაგრატიონის საფლავი და მთავარი მონუმენტი ააფეთქეს. აღსანიშნავია, რომ 1941 წელს, აქ გამართული ბრძოლების დროს, ეს ისტორიული ძეგლი ძლიერ დაზიანდა. მემორიალური კომპლექსი მხოლოდ 1987 წლის 18 აგვისტოს აღადგინეს მთლიანად. ამ დღეს პეტრეს ნეშტმა საბოლოოდ დაიმკვიდრა ადგილი იქ, სადაც ნაპოლეონის იმპერია დასამარდა!

დიდი კორსიკელი, ნაპოლეონ ბონაპარტე ლაიფციგთან და ვატერლოოსთან სასტიკად დამარცხებული ჩავიდა სამარეში; ეს 1821 წლის 5 მაისს მოხდა. დიდმა ქართველმა, დაუმარცხებელმა პეტრე ბაგრატიონმა კი 1812 წლის 24 სექტემბერს დაიმკვიდრა უკვდავება!

ესაუბრა
გიორგი კორაძე

ბაგრატ ბატონიშვილი 1812 წლის ომში ქართველების მონაწილეობის შესახებ

1812 წლის რუსეთის სამამულო ომში მონაწილეობდა არაერთი ქართველი, მაგრამ, სამწუხაროდ, მათი სრული სიის შედგენა არა მარტო ძნელია, არამედ — თითქმის შეუძლებელიც. ეს ეხება განსაკუთრებით რიგით მებრძოლებს, რომელთა შესახებ ცნობები საერთოდ არაა შემონახული. მდგომარეობას რამდენადმე ასწორებს საქართველოს უკანასკნელი მეფის, გიორგი XII-ს შვილი ბაგრატი, რომელმაც შეადგინა ომის მონაწილე ქართველების მიახლოებითი სია, რითაც ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა XIX საუკუნის დასაწყისის რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის შესწავლის საქმეში.

ბაგრატს, როგორც ჩანს, ხელში ჩავარდნია უცხოელი ავტორის (ლუ-სიენ ბონაპარტეს) მიერ დაწერილი და 1815 წელს რუსულ ენაზე გამოცემული წიგნი „ლაშქრობა ნაპოლეონისა რუსეთსა შინა და ლტოლვაი მისი“, რომელშიაც სამამულო ომის ამბები შედარებით დაწვრილებით იყო აღწერილი. ბატონიშვილი გასცნობია წიგნს და გაკვირვებულა, რომ მასში, გარდა პეტრე ბაგრატიონისა, არც ერთი ქართველი არ იყო დასახელებული. ამავ დროს, ბაგრატს, როგორც წიგნში გადმოცემული მოვლენების თანამედროვესა და 1812 წელს მოსკოვში მცხოვრებს, კარგად სცოდნია, რომ ნაპოლეონის წინააღმდეგ ომში მრავალი ქართველი მონაწილეობდა და ბევრი მათგანი დაღუპულა ბრძოლის ველზე.

ბატონიშვილს გადაუწყვეტია, ქართულად ეთარგმნა ზემოხსენებული წიგნი, შეედგინა ომში მონაწილე ქართველთა სია და დაერთო მისთვის. ამ წიგნის ქართული თარგმანის ყდაზე (ინახება საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტში) აღნიშნულია, რომ თარგმანი შესრულებულია ბაგრატ ბატონიშვილის თხოვნით 1823 წელს „ინოსტრანის კოლეჯის პერეოდჩიკის იოანე რომანიჩის ბაზლაძის მიერ“.

ბაგრატის მიერ შედგენილი სია ასეა დასათაურებული: „რომელნიცა ქართველნი დაესწრნენ ბრძოლა-

სა ამასა შინა და იმსახურებოდნენ მხედრობაცა შინა რუსეთისათა რუსთა და ფრანცუტთა (ომის დროს) და აღებისა დიდისა ქალაქისა მოსკოვისასა წელსა 1812-სა და თვესა სექტემბერსა 2-სა, დღესა ორშაბათსა; ამათი სახელი ამას ქვემოთ აღწერების“. ომის მონაწილეთა დასახელებისას, ავტორი ზოგ შემთხვევაში უთითებს სამხედრო წოდებებს და გვანჯდის ლაკონურ ცნობებს მათ შესახებ. ქვემოთ მოგვყავს ეს სია ბაგრატის მიღებული თანმიმდევრობით.

1. ბატონიშვილი ილია, გიორგი XII-ს ძე. „ესე დაესწრა დიდსა ბრძოლაში ბოროდინოს და აღმოჩნდა სახელოვნად“. ლეიბ-გეერთა პოლკის ოფიცერი;

2. ბატონიშვილი კონსტანტინე, დავით იმერთა მეფის ძე, „ყაზახის პოლკის კაპიტანი“ და მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის ფლიგელ-ადიუტანტი. „ესეც დაესწრა (ბოროდინოს) ბრძოლაში და აღმოჩნდა სახელოვნად“;

3. ბაგრატიონი პეტრე იოანეს ძე, თავადი, მრავალი ბრძოლის მონაწილე. მოიკლა ფრანგების მიერ ბოროდინოს ბრძოლაში, გენერალ-მაიორი;

4. ბიბილური პავლე სერგოს ძე, „ძულად ბიბილური და ახლად წოდებული „ლაშქარიოვად“. ბოროდინოს ბრძოლაში მიღებული ჭრილობით დაბრმავდა;

5. შახნავაზიანი პეტრე იაკობის ძე, თავადი, გვარდიის კაპიტანი. მოიკლა ბოროდინოს ბრძოლაში (სომეხი);

6. შახნავაზიანი (უსახელო), ძმა პეტრესი;

7. ბაგრატიონი რევაზ (რომან) იოანეს ძე, თავადი, პოლკოვნიკი;

8. ესტატე თეიმურაზის ძე ჯავახიშვილი, თავადი, პავლოგრადის გუსართა პოლკის ოფიცერი;

9. აბუმელიქოვი დავითი, თავადი. ლეიბ-გვარდიის გუსართა პოლკის პოლკოვნიკი (სომეხი);

10. აბუმელიქოვი პეტრე, ძმა დავითის (სომეხი);

11. აბუმელიქოვი ალექსანდრე, დავითისა და პეტრეს ძმა, იმავე პოლკში (სომეხი);

12. ჭავჭავაძე ალექსანდრე გარსევანის ძე, თავადი;

13. იაშვილი ლევანი, თავადი, არტილერიის გენერალი;

14. ჯავახიშვილი სპირიდონი, გენერალი, თავადი, „მოკვდა ამ დროსა ქ. ვეგერს“;

15. ჩოლოყაშვილი ფლორე დურმიშხანის ძე, თავადი;

16. თარხნიშვილი იორამი, თავადი;

17. თარხნიშვილი ნიკოლოზი, თავადი, ძმა იორამისა;

18. ამირაჯიბი ასპან ქაიხოსროს ძე, „ფრიად მამაცი ყმანვილი, მოიკლა (იმავე) ბრძოლასა შინა“;

19. მაჩაბელი თეიმურაზ ბაგრატის ძე;

20. იოსელიანი ზაქარია ონისიმეს ძე, „საქართველოს სამეფო კარის დეკანოზის შვილი, ფრიად მამაცი და სახელოვნად გამოჩენილი“;

21. ქართველიშვილი ზაქარია იოსების ძე;

22. ლალიხანაშვილი, „თელავის კარის შიოს მღვდლის შვილი დოროთე, მოკუდა სნეულებით“;

23. გაბაშვილი იოსები;

24. ბებუთოვი დავითი იოსების ძე, თავადი (სომეხი);

25. ტუსიშვილი ალექსი ივანეს ძე;

26. ქსნისხეველი სიღამონი, ჭურთელი ოსი;

27. ფეტვიანაშვილი ეგნატე ივანეს ძე;

28. არლუთაშვილი მოსე მოშეს ძე;

29. თაყინაშვილი ივანე — გორელი, მოიკლა;

30. ალაპაპაშვილი ზაალ, გორელი, მოკლეს;

31. ლეკყოფილი მოსე მირანის ძე;

32. ლალანიძე რომანოზ;

33. გამყრელიძე ბეჟანი;

34. სვიმონიკა რაჭუელი;

35. გამსახურდია;

36. კაპანაძე გრიგოლ;

37. ჩიქორიძე იოსებ;

38. ალამფაროვი, ძმა სოლომონისა (სომეხი);

39. კვანჭახაძე პირველი, ბერუას ძე;

40. კვანჭახაძე მეორე, ბერუას ძე;

41. ფანიაშვილი;

42. მალლაკელაშვილი თომა;

43. ხმალაძე, ყიზლარელი;

44. თულაშვილი;

45. ბაზლიძე ალექსი, მოიკლა;

46. მადათოვი, გენერალი, ყარაბახელი;

47. იოსაშვილი, პეტრუსა, ყარაბახელი;

48. ვარჟაპეტაშვილი, ერევნელი;

49. ბეჟანოვი (ბეჟანიშვილი).

ბაგრატიის სიით 1812 წლის რუსეთის სამამულო ომში 37 ქართველს, 10 სომეხს, ერთ ლეკსა და ერთ ოსს მიუღია მონაწილეობა.

სხვა მასალების შესწავლით ირკვევა, რომ ზემოთ მოტანილი სია სრული არ არის და რომ მასში არ არის შეტანილი ომის ბევრი მონაწილე. ჩანს, ბატონიშვილს არ ჰქონია ცნობები მათ შესახებ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ომის თანა-

ბარსევეან ჭავჭავაძე

რომან (რევაზ) ბაგრატიონი

მედროვე იყო და მრავალ მის მონაწილეს პირადად იცნობდა.

ისინი, ვინც ბაგრატის სიაში ვერ მოხვდნენ

ამ ომში მონაწილე **ფანჩულიძე-თა** სახელოვანი გვარის წარმომადგენლების გარდა, ბატონიშვილს უყურადღებოდ დაუტოვებია ჯავახიშვილთა გვარის ოთხი წარმომადგენელი. ერთი მათგანი **ივანე სიმონის ძე ჯავახიშვილია**, რომელიც გენერალ-მაიორის წოდებით მსახურობდა რუსეთის ჯარებში და მონაწილეობდა 1812 წლის სამამულო ომში; ამ გვარის მეორე წარმომადგენელია **სიმონ სიმონის ძე ჯავახიშვილი** (1750-1812) — სასიკვდილოდ დაჭრილი 1812 წლის სამამულო ომში; მესამე — **ფილიპე სიმონის ძე ჯავახიშვილი**, რომელიც 1812 წელს გენერალ-მაიორის წოდებით უკრაინის სახალხო რაზმს მეთაურობდა; **სპირიდონ ესტატეს ძე ჯავახიშვილი**, გენერალ-მაიორი (1813).

ზაქარია ჭიჭინაძის რწმუნებით, 1812 წლის სამამულო ომში **დიმიტრი ბაგრატიონი** და **დიმიტრი ციციანოვიც (ციციშვილიც)** მონაწილეობდნენ. შეუძლებელი ამაში, რა თქმა უნდა, არაფერია, რადგანაც ერთიც და მეორეც რუსეთში ცხოვრობდა, ხოლო დიმიტრი ციციანოვიც, გარდა ამისა, შეტანილია 1796 წელს შედგენილ რუსეთის

სამხედრო სამსახურში მყოფ ქართველთა სიაში.

პეტრე ბაგრატიონის 1811 წლის ოქტომბრის წერილში სამხედრო მინისტრისადმი ლაპარაკია ვინმე ციციშვილზე, რომელიც იმ დროს პორუჩიკი ყოფილა. რადგანაც წერილი ნაპოლეონის რუსეთში შემოჭრამდეა დაწერილი, ცხადია, იგი ციციშვილის სამამულო ომში მონაწილეობას ვერ დაადასტურებს, მაგრამ მას უსათუოდ უნდა გაეწიოს ანგარიში როგორც არაპირდაპირ საბუთს, რომელიც ასეთი მონაწილეობის სასარგებლოდ მეტყველებს.

ბაგრატი ბატონიშვილის სიაში გამოტოვებულია ლეიბ-გვარდიის ულანთა პოლკის **პორუჩიკი თავადი ერისთავი**, რომლის გვარი სხვა წყაროებშიც არაა მოხსენიებული. მის შესახებ ჩვენ მოვიპოვეთ საკმაოდ საინტერესო ცნობები, რომლებიც მას ახასიათებს, როგორც უშიშარ ოფიცერს. სამამულო ომში მას არაერთხელ დაუმსახურებია სარდლობის მაღალი შეფასება. იმ პირთა შორის, რომლებმაც თავი გამოიჩინა 1812 წლის 22 სექტემბერს სოფელ ჩერნიშკისთან ბრძოლაში, მოხსენებულია თავადი ერისთავი. **ამ ბრძოლისათვის იგი დაუჯილდოვებიათ ნმ. ანას მე-3 ხარისხის ორდენით. სოფელ კრასნისთან 3-6 ნოემბერს გამართულ ბრძოლებში თავდადებული მოქმედებისათვის თავადი ერისთავი**

დაჯილდოვდა წმ. ანას 2-ე ხარისხის ორდენითა და ოქროს იარაღით. ივანე სიმონის ძე ერისთავი დაბადებულია 1790 წ. რუსეთში, მამამისი სამხედრო იყო — სეკუნდ-მაიორი (1734—1795).

ბაგრატი ბატონიშვილის სიაში მხოლოდ ერთი იოსელიანია შეტანილი. სინამდვილეში კი ომში ამ გვარის ორი ოფიცერი მონაწილეობდა. პირველი მათგანი — **ზაქარია ონისიმეს ძე იოსელიანი (1777-1865)** იყო ბიძა ისტორიკოს პლატონ იოსელიანისა, რომელმაც დანერგა წიგნი საქართველოს უკანასკნელი მეფის, გიორგი XII-ის, ცხოვრების შესახებ. ზაქარია 1812 წელს პორუჩიკი ყოფილა. შემდეგში მას გენერალ-მაიორობისათვის მიუღწევია. მისი გმირობა სამაგალითო და მისაბაძი ყოფილა. მას განსაკუთრებით თავი გამოუჩენია ნაპოლეონთან ომში.

ბაგრატის ყურადღების გარეშე დარჩენილა როტმისტრი **პავლე ლაშქაროვი (ბიბილური) (1776-1857)**, რომელსაც ბოროდინოს ველზე გამოუჩენია თავი. „ჩემს მოვალეობად მიმარჩნია, — წერდა გენერალი კორფი ბარკლაი დე ტოლს, — დაგისახელოთ ამ შემთხვევაში ჩემი ადიუტანტები და კაპიტანი შუბერტი, რომელთაც ხელი შემინწყვეს კავალერიის აშლილი პოლკების შეჩერებაში და კვლავ წესრიგში მოყვანაში. ამ საქმეში განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი ჩემმა ადიუტანტმა იაკოვლევმა და იზიუმის ჰუსართა პოლკის როტმისტრმა ლაშქაროვმა, რომელმაც შეაგროვა ხსენებული პოლკის ესკადრონი და მარჯვენდ დაარტყა მონინაალმდეგეს“. ამისათვის კორფმა იგი მთავრობის ჯილდოზე წარადგინა. მოკლე დახასიათებაში, რომელიც ამასთან დაკავშირებით დაიწერა ლაშქაროვსა და კიდევ ორ სხვა პირზე, ნათქვამია, „როდესაც პოლკი აირია, აღნიშნული ოფიცრები მის წესრიგში მოყვანას ცდილობდნენ, რასაც მიაღწიეს კიდევაც. **განსაკუთრებით თავი ისახელა როტმისტრმა ლაშქაროვმა, რომელმაც შეაგროვა ესკადრონი და შეუტია მტერს**“.

ბ. ბატონიშვილს სიაში არც ლეიბ-

ნ. მურავიოვი:

**რაგდინიევი საათის სროლის შედეგ
ლეიბ-გვარდიის ეპარტა პოლკში მოკლული
იქნა 700 რიგითი მეზაკოლი
და 27 ოფიცერი. ეს პოლკი არაჩვეულებრივი
გამგებლობით იბრძოდა. აქ მოკლეს ჩემი
ნაცნობი პოდპორუჩიკი გრუზინსკი. იგი ძლიერ
უყვარდათ პოლკში; მას იცნობდნენ, როგორც
კარგ ოფიცერს და კეთილ ამხანაგს**

გვარდიის ეგერთა პოლკის პოდპორუჩიკი, ბოროდინოს ბრძოლაში გმირულად დაღუპული **პეტრე გრუზინსკი** შეუტანია. ომის მონაწილე ნ. მურავიოვი მაღალ შეფასებას აძლევდა ამ პიროვნებას. იგი წერდა: „**რამდენიმე საათის სროლის შემდეგ ლეიბ-გვარდიის ეგერთა პოლკში მოკლული იქნა 700 რიგითი მეზაკოლი და 27 ოფიცერი. ეს პოლკი არაჩვეულებრივი გამგებლობით იბრძოდა. აქ მოკლეს ჩემი ნაცნობი პოდპორუჩიკი გრუზინსკი. იგი ძლიერ უყვარდათ პოლკში; მას იცნობდნენ, როგორც კარგ ოფიცერს და კეთილ ამხანაგს**“. გრუზინსკისა და მისი თანაპოლკელების შეუპოვარმა და გაბედულმა მოქმედებამ აიძულა მონინაალმდეგე დაეთმო ხიდი მდინარე კოლოჩაზე. ბაგრატ ბატონიშვილმა, როგორც ჩანს, არ იცოდა, რომ ბოროდინოს ბრძოლაში მონაწილეობდა მოსკოვის დრაგუნთა პოლკის **მაიორი მაჭავარიანიც**, რომელიც ზედიზედ ორჯერ დაჭრილა, პირველად — 26 აგვისტოს ბოროდინოს ველზე, ხოლო მეორედ — 28 აგვისტოს. ისტორიული წყაროები 1812 წლის სამამულო ომის მონაწილედ ასახელებენ — **ალექსანდრე ბაგრატიონს (1776-1862)**. 1811 წ. იგი დედას გაჰყოლია პეტერბურგში და ლეიბ-გვარდიის ულანთა პოლკში ჩარიცხულა კორნეტის წოდებით. 1812 წლის ომში თავი გამოუჩენია, რისთვისაც **ბრინჯაოს მედლით დაუჯილდოვებიათ. 1844 წლიდან იყო გენერალ-ლეიტენანტი**. სიკვდილის წინ დაუტოვებია ანდერძი,

რომლითაც დასტურდება მისი გულწრფელი და თბილი დამოკიდებულება რუსეთისადმი. „**ჩემს ძმისწულებს ვუბარებ, — წერდა ანდერძში, — სულითა და გულით უყვარდეთ რუსეთი, მუდამ ერთგულნი იყვნენ ხელმწიფისა და ქვეყნისა**“. ბაგრატის სია, როგორც აღინიშნა, ზოგ შემთხვევაში უფრი მაღალი რანგის პირებსაც არ იხსენიებს. მასში არ არიან გენერალ-მაიორები: **სიმონ გიორგის ძე განგებლოვი (1757-1827)**, **ანტონ სტეფანეს ძე შალიკოვი (1754-1821)** და **ვლადიმერ მიხეილის ძე იაშვილი**, რომელთა მონაწილეობა სამამულო ომში სავსებით დადასტურებულია.

ბაგრატის ყურადღების მიღმა დარჩენილა შტაბს-კაპიტანი **მიხეილ პეტრეს ძე ბარატაევი (ბარათაშვილი)**. იგი 1784 წლის 25 იანვარს დაბადებულია სიმბირსკის გუბერნატორის თავად პეტრე მელქისედეკის ძე ბარატაევის (1734—1789) ოჯახში. თავისი პაპის მსგავსად, მიხეილს სამხედრო სამსახური აურჩევია. ომის დაწყების დროს იგი მოქმედ არმიასი იყო და არაერთხელ უსახელებია თავი. ბოროდინოს ბრძოლისათვის იგი ვლადიმერის მე-4 ხარისხის ორდენით დაუჯილდოვებიათ. საზღვარგარეთული ლაშქრობის (1813-1814) დამთავრების შემდეგ მას სამხედრო სამსახურისათვის თავი დაუნებებია და სიმბირსკის (ახლ. ულიანოვსკის) მახლობლად სოფელ ბარატოვკაში დასახლებულა. 1826 წლის მარტში მიხეილ ბარატაევი დაუპატიმრებიათ დეკაბრისტების

საქმესთან დაკავშირებით, მაგრამ მამხილებელი საბუთების უქონლობის გამო მალე გაუთავისუფლებიათ. ოთხი წლის მანძილზე საქართველოში საბაჟო საქმეს განაგებდა. საქართველოში ყოფნის დროს მას ძველი მონეტების მდიდარი კოლექცია შეუგროვებია და დაუნერია ნიგნი „საქართველოს სამეფოს ნუმიზმატიკური ფაქტები“. 1856 წელს მიხეილ ბარატაევი გარდაიცვალა.

ჩვენამდე მოღწეული მასალების მიხედვით, ომში მურადაშვილის გვარის ოთხ პირს მიუღია მონაწილეობა. ერთი მათგანი, კერძოდ, **ივანე გრიგოლის ძე მურადაშვილი**, შედარებით კარგად არის ცნობილი თავისი ლექსების წყალობით, რომელთა შორის ერთ ლექსში 1812 წელს რუსეთში დამარცხებული ფრანგებია გამასხარავებული. **სამი დანარჩენის სახელი და ვიანობა უცნობია. ვიცით მხოლოდ, რომ ორი მათგანი მსახურობდა მოსკოვის ქვეითთა პოლკში პოდპორუჩიკის წოდებით, ხოლო მესამე, შტაბს-კაპიტანი, ნარვის ქვეითთა პოლკში ირიცხებოდა.** ბაგრატიც გამორჩენია, აგრეთვე, ნაპოლეონის წინააღმდეგ მებრძოლი ოთხი ძმა **გედევანიშვილი: ერთი კაპიტანი, ორი პორუჩიკი და ერთი პრაპორშჩიკი.** ომში მონაწილე ქართველი ოფიცრებიდან უნდა დავასახელოთ, აგრეთვე, **პოდპოლკოვნიკი მაქაცარიძე**, სმოლენსკის ქვეითთა პოლკის **მაიორი შენგელია**, ლიტვის ულანთა პოლკის **ოფიცერი გრუზინცევი**, ჩვენ მიერ მოპოვებული ინფორმაციით კი, **ბაგრატიონ-დავითაშვილი სერგი ივანეს ძე** (1790-1878) 1838 წელს კიევის სასწავლო ოლქის მზრუნველი იყო, **ლეონ დადიანი** (1777-1847). არც ერთი მათგანი ბაგრატის სიაში დასახელებული არ არის.

...წყაროები იმ ქართველებსაც გვაცნობენ, რომლებიც 1812 წლის კამპანიაში არ მონაწილეობდნენ და უფრო გვიან ჩაუბნენ პონაპარტის წინააღმდეგ ომში. ასეთია, მაგალითად, **ბატონიშვილი გრიგოლი იოანეს ძე** (1789-1830) (ერეკლე II-ის შვილიშვილი), მის თხზულებებში

„**ბატონიშვილ გრიგოლის მოგზაურობა ვილნოში**“ პირდაპირაა ნათქვამი, რომ ავტორი, როგორც სამხედრო პირი, 1814 წელს მონაწილეობდა რუსეთის ჯარების საზღვარგარეთულ ლაშქრობაში. იმ ოფიცერთა რიცხვს, რომლებიც მხოლოდ 1813-1814 წლებში მონაწილეობდნენ ლაშქრობებში, მიეკუთვნება თავადი **ალექსანდრე გარსევანის ძე ჭავჭავაძე**, რომელიც ლაიფციგთან ბრძოლაში გამოჩენილი მამაცობისათვის წმ. ანას მე-2 ხარისხის ორდენით დააჯილდოეს. ეს დასტურდება საკმაოდ გავლენიანი პირის 1813 წლის 9 დეკემბრის წერილით მარკიზ პაულუჩისადმი, რომელშიც ნათქვამია: „...**ჩემს მოვალეობად მიმარჩია გულწრფელი მადლობა მოგახსენოთ თავად ა. ჭავჭავაძის ჩემთან გამოგზავნის გამო. მასში მე ვპოვე საქმისადმი ერთგული ოფიცერი. მას შემდეგ, რაც ლაიფციგის ბრძოლისათვის იგი წმ. ანას მე-2 ხარისხის ორდენით დავაჯილდოვე, ვთხოვე სამხედრო სამინისტროს მმართველს, შემატყობინოს, თუ რა განკარგულებაა თქვენი შუამდგომლობის პასუხად საქართველოს საქმეებისათვის, ჭავჭავაძის ვლადიმერის მე-4 ხარისხის ორდენით დაჯილდოების თაობაზე**“.

ნაპოლეონის წინააღმდეგ ომში მონაწილეობდა **კონსტანტინე დავითის ძე ბაგრატიონი-იმერეტინსკი** (1789-1844). ის იმერეთის სამეფო ტახტიდან ჩამოგდებული მეფის — დავით გიორგის ძის შვილი იყო, 1809 წელს ბატონიშვილი კონსტანტინე ტფილისში გამოცხადდა მთავარმმართველთან და რუსეთის ერთგულების ფიცი მიიღო. 1810 წლის ნოემბერში დედოფალი ანა თავისი შვილით, კონსტანტინეთი, უკვე რუსეთშია. ისინი დიდი პატივით მიიღეს მოსკოვში. ჩასვლისთანავე მათ 10 000 მანეთი პენსია დაენიშნათ წელიწადში, იმპერატორის მონაწილეობით გამართულ ზეიმებსა და ცერემონიალებზე კონსტანტინეს ხელმწიფე იმპერატორის კორტეჟში ჰქონდა ადგილი, ოლდენბურგის პრინციების გვერდით. იგი თითქმის სახელმწიფოს სრულ კმაყოფაზე იმყოფებოდა. მისი სამ-

ხედრო სამსახურიც განსაკუთრებული პრივილეგიებით დაინყო. იგი კაზაკთა ლეიბ-გვარდიის პოლკში ჩაირიცხა პირდაპირ როტმისტრად, დაინიშნა ფლიგელ-ადიუტანტად და, როგორც ყველა ქართველმა ბატონიშვილმა, მანაც წმ. ანას პირველი ხარისხის ორდენი მიიღო. მალე სამამულო ომი დაიწყო ნაპოლეონის წინააღმდეგ. **კონსტანტინე დავითის ძე ბაგრატიონი-იმერეტინსკი საფრანგეთის წინააღმდეგ ბრძოლის აქტიური მონაწილე იყო დაწყებიდან მის დამთავრებამდე.** მან თავი გამოიჩინა ვიტებსკთან ბრძოლაში. ბოროდინოსთან გამართულ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში გამირული მოქმედებისათვის უკვე პოლკოვნიკ კონსტანტინე დავითის ძეს წმ. ვლადიმერის მე-4 ხარისხის ორდენი ებოძა ბაფთით და მახვილით. ნაპოლეონის ჯარების დამარცხების შემდეგ, კონსტანტინე დავითის ძე კვლავ არმიაში მსახურობდა. ოციანი წლების ბოლოს კი ცხენოსან ბრიგადას მეთაურობდა. 1817 წელს გენერალ-მაიორის წოდება მიიღო.

როგორც ვხედავთ, საქართველომ სამეფო დინასტიის წარმომადგენელთა გარდა, ნაპოლეონის წინააღმდეგ ომში აქტიურად იბრძოდნენ როგორც თავადაზნაურთა (მაგალითად, ციციშვილი, ერისთავი, გარათაშვილი, მაჭავარიანი და სხვები), ისე დაბალი სოციალური წარმომავლის საბვარეულო წარმომადგენლებიც (მაგალითად: მაქაცარიძე, გომოლაშვილი, მურადაშვილი და ა.შ.), რომლებმაც თავიანთი სიცოცხლის რისკის ფასად სიამაცე და თავგანწირვა გამოავლინეს, რისთვისაც დასახურებულად მოიპოვეს რუსეთის იმპერიის მაღალი საბრძოლო ჯილდოები, ამასთანავე არა მხოლოდ შინაარსწინა, არამედ მნიშვნელოვნად განავითარეს რუსეთის საიმპერიო არმიაში ჩვენს თანამემამულეთა მიერ დამკვიდრებული მდიდარი და სახელოვანი საბრძოლო ტრადიციები.

პეტრე ბაგრატიონი —

ინჟანტერიის გენერალი

ქართველი ხალხის სახელოვანი შვილი — პეტრე ივანეს ძე ბაგრატიონი სუფოროვისა და კუტუზოვის გვერდით სამართლიანად ითვლება თვალსაჩინო ფიგურად სამხედრო ხელოვნების ისტორიაში. მისი სახელი მჭიდროდ არის დაკავშირებული რუსი ხალხის სამხედრო დიდებასთან. 30 წლის განმავლობაში პეტრე ბაგრატიონი თავდადებით იცავდა რუსეთის დამოუკიდებლობას, მის თავისუფლებას, მიწა-წყალს. უმაღლესი სარდლობა ბაგრატიონს აგზავნიდა ბრძოლების ყველაზე საშიშ უბნებზე, იქ, სადაც გამარჯვების მოპოვება ძალიან საეჭვო, თითქმის შეუძლებელი იყო. ბაგრატიონი ყოველთვის ამართლებდა მასთან დაკავშირებულ იმედებს. მისი ხელმძღვანელობით ჩატარებულა არაერთი ოპერაცია, რომელთა განხორციელება შეუძლებლად ითვლებოდა.

მშობლების მოკრძალებულმა მატერიალურმა მდგომარეობამ არ მისცა საშუალება მომავალ გენერალს, მიეღო საჭირო სამხედრო-თეორიული განათლება. ამას, სხვათაშორის, ხშირად ხაზს უსვამდნენ მისი მტრებიც და მეგობრებიც. დენის დავიდოვი, ბაგრატიონის ადიუტანტი 5 წლის მანძილზე, მისი დიდი თაყვანისმცემელი, იძულებული იყო აღენიშნა, რომ **პეტრე ივანეს ძე „ნაკლებად გათვითცნობიერებული იყო სამხედრო მეცნიერების წესებში“**. ამასვე აღნიშნავდა ბაგრატიონის თანამებრძოლი და მეგობარი გენერალი ალექსი პეტრეს ძე ერმოლოვი.

პეტრე ივანეს ძე ბაგრატიონი, საქართველოს სამეფო გვარეულობის შთამომავალი, დაიბადა 1765 წელს ყიზლარში. 17 წლის ასაკში ის სამხედრო სამსახურში შევიდა და მთელი სიცოცხლე მას შესწირა. იგი, მოყოლებული XVIII საუკუნის 80-იანი წლებიდან, მონაწილეობდა რუსეთის ყველა ომში და უბადლო გამარჯობით უკვდავყო თავისი სახელი და დიდება დაიმსახურა. პეტრე ბაგრატიონის განსაკუთრებული მხედართმთავრული ნიჭი ერთხელ კიდევ გამოვლინდა 1812 წელს, რუსეთის სამამულო ომში.

ომის მოახლოებამ რუსეთის სამხედრო წრეები შედარებით ად-

რე აამოქმედა. ომისათვის მზადების პროცესში იმპერატორმა და უმაღლესმა სარდლობამ განიხილეს საომარი მოქმედების წარმართვის სხვადასხვა გეგმა. გეგმა წარმოადგინა ბაგრატიონმაც. მან თავისი მოსაზრებები მომავალი ომის ხასიათსა და მსვლელობაზე ჩამოაყალიბა სპეციალურ გეგმა-წერილში იმპერატორ ალექსანდრე I-ის სახელზე. გეგმის ძირითადი იდეა შეტევითი ომის წარმოება იყო. ბაგრატიონის აზრით, რუსეთი არ უნდა დალოდებოდა მტრის თავდასხმას, არამედ თვითონ უნდა დაეწყო ომი, ვიდრე მოწინააღმდეგე მის

საზღვრებთან ძალებს შეაგროვებდა, და გაეშალა აქტიური საომარი მოქმედება საფრანგეთის მოკავშირე ქვეყნების (პოლონეთი, პრუსია, ავსტრია) ტერიტორიაზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ბაგრატიონის გეგმას ბევრი დადებითი მხარე ჰქონდა, რომელთა განხორციელებას დიდი სარგებლობის მოტანა შეეძლო, ალექსანდრე პირველმა უარყო იგი და უპირატესობა გენერალ ფულის გეგმას მიანიჭა.

გენერალი კარლ-ლუდვიგ ავგუსტ პფული იმპერატორის ახლომყოფთაგან ყველაზე უნიჭო და კურიოზული ფიგურა იყო. ეს თავის თავში ჩაკეტილი, გარე სამყაროს მთლიანად მოწყვეტილი ადამიანი მხოლოდ თეორიას სცნობდა და წარმოუდგენლად სძულდა პრაქტიკა. მისთვის მთავარი იყო ომის ძირითადი ეტაპების ქაღალდზე გადატანა. იგი სრულიად არ ფიქრობდა იმაზე, თუ რა წინააღმდეგობები შეიძლება აღმართულიყო კაბინეტში შემუშავებული გეგმის წინ, შეიძლებოდა თუ არა ამ გეგმის განხორციელება. ეს საკითხი მას სრულიად არ აწუხებდა. ცნობილია, რომ პფულმა თავისი სამშობლო — პრუსია ნაპოლეონთან ომში სრულ კატასტროფამდე მიიყვანა, რის შემდეგ იძულებული გახდა, გადახვენილიყო რუსეთში, სადაც 1806 წელს იგი დიდი პატივით მიიღო თვით იმპერატორმა.

ამ „ბრძნული“ გეგმის შესაბამისად, რუსეთის შეიარაღებული ძალები სამ არმიად დაიყო. პირველი არმია, რომელიც თავის შემადგენლობაში 120 ათას კაცს ითვლიდა, მდინარე ნემანზე იყო გაწვავებული და მთავარი შტაბი ვილნოში ჰქონდა. მისი სარდალი გენერალი ბარკლაი დე ტოლი იყო. მეორე არმია, რომლის სარ-

დალი პეტრე ბაგრატიონი იყო, 40 ათასამდე კაცს ითვლიდა, იდგა სამხრეთ ლიტვაში, ხოლო მთავარი შტაბი ვოლკოვისკი ჰქონდა. მესამე, ეგრეთ წოდებული სარეზერვო არმია, დაახლოებით 46 ათასი მეზრძოლისაგან შედგებოდა, მისი სარდალი იყო გენერალი ტორმასოვი. ეს არმია დაბანაკებული იყო ვოლინის მხარეში მთავარი შტაბით — ქ. ლუცკში. პირველივე წარუმატებლობის შემთხვევაში ბარკლაის არმის დრისას ბანაკისაკენ უნდა დაეხია და იქ ჩაბმულიყო გენერალურ ბრძოლაში, რომელიც მისთვის არსებითად დამღუპველი იქნებოდა. რაც შეეხება მეორე არმიას, მას ამ დროს უნდა ემოქმედა მონინაალმდეგის ფლანგებსა და ზურგში.

1812 წლის 12 ივნისს ფრანგებმა ომის გამოუცხადებლად გადალახეს რუსეთის საზღვრები. პირველ არმიას, რომელიც მტერს პირისპირ შეხვდა, ფაქტიურად მის-

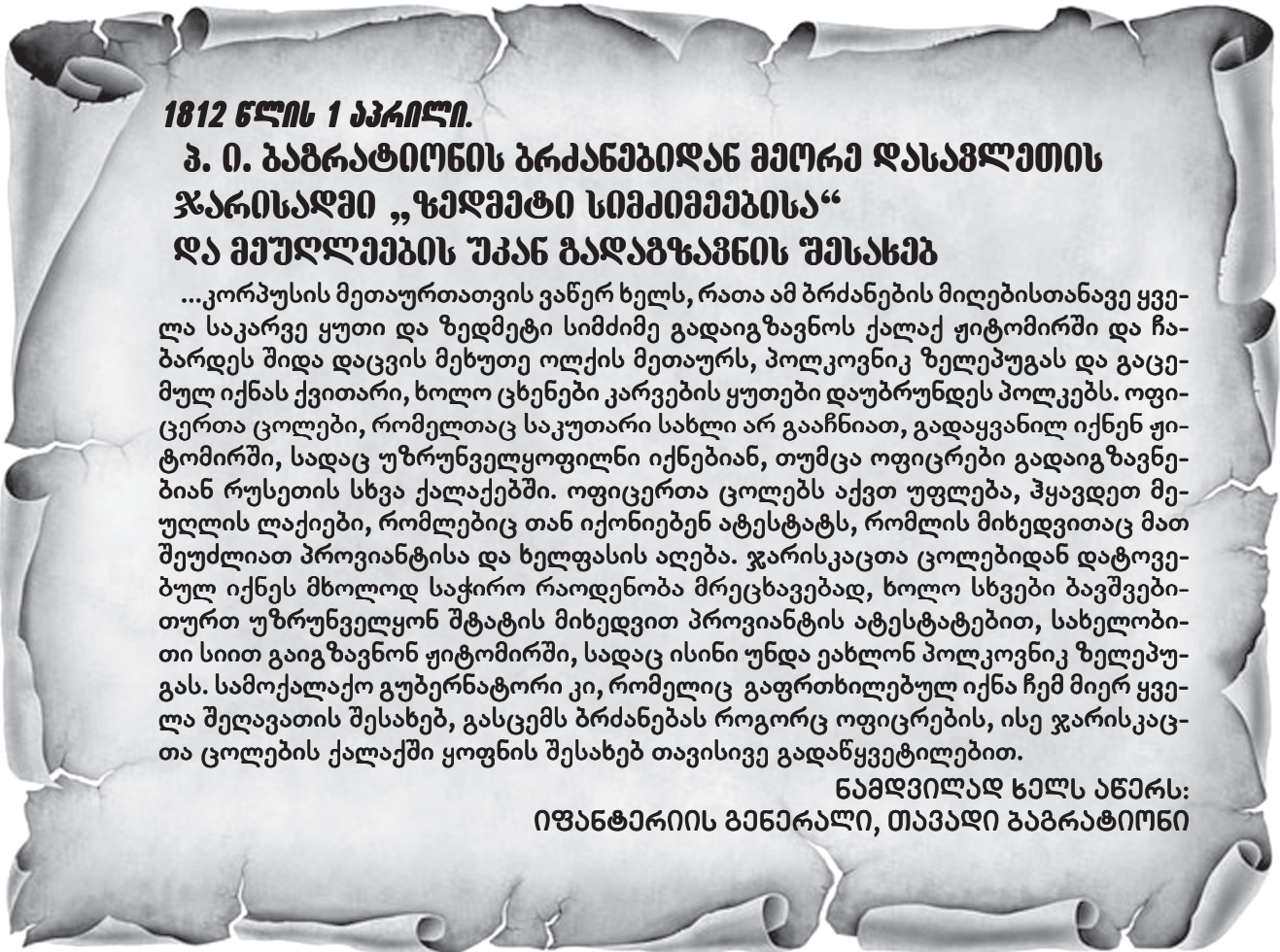
თვის რაიმე სერიოზული წინააღმდეგობა არ გაუწევია. მან მიატოვა ვილნო და ფულის გეგმის თანახმად დრისას ბანაკისაკენ დაიხია. ფრანგები შევიდნენ მიტოვებულ ქალაქში, ხოლო ნაპოლეონი 220-ათასიანი არმიით ბარკლაის დაედევნა და განიზრახა მისი განადგურება დრისას მხარეში.

ამავე დროს, ფრანგების 136-ათასიანი არმია მისდევდა ბაგრატიონს, რომელიც ვოლკოვისკიდან მინსკ-ბორისოვის მიმართულებით მიდიოდა. ფრანგების მრავალრიცხოვარი ძალების მეთაურებს დაეუს, პონიატოვსკის, ნაპოლეონის ძმას ჟერომ ბონაპარტეს, ლატურ-მოზურსა და სხვებს ნაბრძანები ჰქონდათ მეორე არმიის სრული იზოლაცია და განადგურება.

ზაფხულის პაპანაქება სიცხეში წარმოუდგენელი დაბრკოლებების გადალახვით არმია მინსკ-ბორისოვოს გზით მიემართებოდა პირველ არმიასთან შესაერთებ-

ლად. მაგრამ მინსკთან მონინაალმდეგის მნიშვნელოვან ძალებს მოეყარა თავი, რამაც აიძულა ბაგრატიონი, აექცია მხარი ქალაქისათვის და ლუცკ-ბობრუსკზე გავლით მოგილიოვისკენ წასულიყო. **ეს 300-ვერსიანი გზა მას ძალზე მოკლე დროში უნდა დაეფარა. რა თქმა უნდა, ეს იყო მეტად რთული და სახიფათო საქმე, რადგანაც მეორე არმიას ფეხდაფეხ მოსდევდა ფრანგების დიდი ლაშქარი.**

ბაგრატიონი დინჯად და ვაჟკაცურად ხვდებოდა ყველა სიძნელეს, მაგრამ იგი უკიდურესად აღშფოთებული იყო ბარკლაის უმოქმედობით, რის გამოც მონინაალმდეგე ქვეყნის შიგნით ფაქტიურად უბრძოველად შემოვიდა. **„ვიდრე მონინაალმდეგე შემოიჭრებოდა გასროლის გარეშე, — წერდა იგი 26 ივნისს გრაფ არაკჩევს, — ჩვენ, კაცმა არ იცის, რატომ, უკანდახევა დავიწყეთ. ვე-**

1812 წლის 1 აპრილი.
პ. ი. ბაგრატიონის ბრძანებიდან მეორე დასაგლმის ჯარისაღმი „ზედმეტი სიმძიმეებისა“ და მეუღლეების უკან გადაზავნის შესახებ

...კორპუსის მეთაურთათვის ვანერ ხელს, რათა ამ ბრძანების მიღებისთანავე ყველა საკარვე ყუთი და ზედმეტი სიმძიმე გადაიგზავნოს ქალაქ ჟიტომირში და ჩაბარდეს შიდა დაცვის მეხუთე ოლქის მეთაურს, პოლკოვნიკ ზელეპუგას და გაცემულ იქნას ქვითარი, ხოლო ცხენები კარვების ყუთები დაუბრუნდეს პოლკებს. ოფიცერთა ცოლები, რომელთაც საკუთარი სახლი არ გააჩნიათ, გადაყვანილ იქნენ ჟიტომირში, სადაც უზრუნველყოფილი იქნებიან, თუმცა ოფიცრები გადაიგზავნებიან რუსეთის სხვა ქალაქებში. ოფიცერთა ცოლებს აქვთ უფლება, ჰყავდეთ მეუღლის ლაქიები, რომლებიც თან იქონიებენ ატესტატს, რომლის მიხედვითაც მათ შეუძლიათ პროვიანტისა და ხელფასის აღება. ჯარისკაცთა ცოლებიდან დატოვებულ იქნეს მხოლოდ საჭირო რაოდენობა მრეცხავებად, ხოლო სხვები ბავშვებითურთ უზრუნველყონ შტატის მიხედვით პროვიანტის ატესტატებით, სახელობითი სიით გაიგზავნონ ჟიტომირში, სადაც ისინი უნდა ეახლონ პოლკოვნიკ ზელეპუგას. სამოქალაქო გუბერნატორი კი, რომელიც გაფრთხილებულ იქნა ჩემ მიერ ყველა შეღავათის შესახებ, გასცემს ბრძანებას როგორც ოფიცრების, ისე ჯარისკაცთა ცოლების ქალაქში ყოფნის შესახებ თავისივე გადანყვეტილებით.

ნამდვილად ხელს აწერს:
 ივანტაჩიკის გენერალი, თავადი ბაგრატიონი

რავის ვერ დაარწმუნებ ვერც ჯარში და ვერც მთელ რუსეთში, რომ გაყიდულები არ ვართ. მე მარტო მთელ რუსეთს ვერ დავიცავ. პირველმა არმიამ მყისვე უნდა დაიწყო შეტევა ვილნოს მიმართულებით. ნეტავ, რისი ეშინია? მე ყოველი მხრიდან მტერი მახვევია, წინასწარ ვერ ვიტყვი, საით გავალწევ. ღვთის ნყალობით, ძილს არ მივეცემი, ოღონდ ჯანმრთელად ვიყო, ამ ბოლო დროს რაღაც მანუშებს. გთხოვთ, შეუტყეთ, თორემ ცუდი რამ გველის. რუსები არ უნდა გარბოდნენ... უნდა შეუტყით. სიხარულით გავაკეთებ ყველაფერს, მაგრამ სინდისიც და სამართლიანობაც ხომ უნდა არსებობდეს. თქვენ უკან ივლით, მე კი სულ გზას უნდა ვიკაფავდე. თუკი ვინმე ჩემს ფიგურას ვერ იტანს, უმჯობესია, გამათავისუფლოთ უღლისაგან, კისერზე რომ მადევს, სარდლად სხვა გამოგზავნეთ, ჯარს კი უმიზნოდ ნუ აწვავთ, გირჩევთ, დაუყოვნებლივ შეუტყით, ნურავის ნუ უსმენთ“.

ეს გულისწყრომა არსებითად ალექსანდრე I-ის მიმართაა გამოთქმული, რადგან სწორედ მისი ბრძანებით იყო მიღებული პფულის მავნე გეგმა, რომლის მიხედვით შედეგების გადატანა უმთავრესად ბაგრატიონსა და მის არმიას უხდებოდა. აღშფოთებას, გულისტკივილს ბევრი სხვაც გამოთქვამდა. სუფოროვის სკოლის გენერლები დაბეჯითებით ცდილობდნენ, დაერწმუნებინათ იმპერატორი სამომარი მოქმედების გეგმის უვარგისობაში, ისინი დრისას ბანაკის დატოვებასა და პირველი და მეორე არმიის დაუყოვნებლივ შეერთებას მოითხოვდნენ.

ბოლოს და ბოლოს, ჯიუტი იმპერატორი გონს მოვიდა. მან რადიკალურად შეიცვალა აზრი პრუსიელ გენერალზე და აღარც ელაპარაკებოდა. სამხედრო საბჭოზე გადაწყდა დრისას ბანაკის უბრძოლველად დატოვება და აღმოსავლეთით, ქვეყნის სიღრმეში უკანდახევა. ბანაკში ექვსდღიანი დგომის შემდეგ, 2 ივლისს პირველმა არმიამ დატოვა დრისა და

ს.გარასნიმომი — „კუტუზოვი გოროდინოს ველზე. გენერალ უპაროვის და პლატოვის აზგაზნის რაიფში ფრანგების უკანა ფლანგზე“

ვიტებსკისაკენ გაემართა, რომელსაც 11 ივლისს მიაღწია. ბარკლაი ბრძოლის გამართვას ფიქრობდა ქალაქის კედლებთან და ამიტომაც უცდიდა ბაგრატიონს, რომელიც, მისი ვარაუდით, მალე უნდა გამოჩენილიყო ვიტებსკთან. მაგრამ ვითარება მკვეთრად შეიცვალა და ბრძოლა არ შედგა. საქმე იმაში იყო, რომ დავუმ რამდენიმე საათით დაასწრო ბაგრატიონს და დაიკავა მოგილიოვი. ეს ამბავი ბაგრატიონმა 9 ივლისს შეიტყო, როდესაც მეორე არმია დაბანაკდა მოგილიოვიდან 40 ვერსის დაშორებით მდებარე ქალაქ სტარი ბიხოვში.

გენერალი ვაჟაკურად შეხვდა ამ ამბავს და გადაწყვიტა ოკუპირებული ქალაქის გათავისუფლება. თავისი გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანა მან დააკისრა გენერალ-ლეიტენანტ ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე რაევსკის. რაევსკის კორპუსის წინააღმდეგ მტერმა მრავალრიცხოვანი ძალები დასძრა მარშალ დავუსა და გენერალ მორტიეს მეთაურობით. 11 ივლისს მონინააღმდეგენი პირისპირ შეხვდნენ ჯერ დაშკოვკასთან, ხოლო მოგვიანებით — სალტანოვკასა და ნოვოსიოლკასთან. ბაგრატიონელები თავგანწირვით

იბრძოდნენ, ორჯერ დაჭრილნიც კი არ ტოვებდნენ ბრძოლის ველს.

მართალია, ამ ოპერაციებში მოგილიოვი ვერ გაათავისუფლეს, მაგრამ მათ მაინც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს. დაშკოვკასალტანოვკას ბრძოლებმა დავუ დაარწმუნა ბაგრატიონის მტკიცე გადაწყვეტილებაში — დაეხსნა მოგილიოვი. როგორც უკვე ითქვა, რუსებს, მართლაც ჰქონდათ ასეთი განზრახვა, მაგრამ დავუ ვერ მიუხვდა ბაგრატიონის უფრო გვიანდელ გადაწყვეტილებას და სასტიკად მოტყუებული დარჩა. ბაგრატიონი დაარწმუნდა თუ არა, რომ მოგილიოვს ვერ აიღებდა, დავუს რწმენის განსამტკიცებლად ჯარის საკმაოდ ძლიერი შენაერთები დატოვა ნოვოსიოლკასთან, თვითონ კი შეეცადა, გადაეღებინა დნეპრი ნოვი ბიხოვთან. 17 ივლისს გენერლის გადაწყვეტილება ბრწყინვალედ განხორციელდა.

დიდი მსხვირპლის ფასად მიღწეული ამ წარმატებით ბაგრატიონმა თავი დააღწია მრავალრიცხოვან მღვპარს, უზრუნველყო პირველ არმიასთან შეერთება, რითაც გადაწყვიტა 1812 წლის კამპანიის ბედი.

ბარკლაის არმია, როგორც უკვე ითქვა, ბაგრატიონს ვიტებსკში ელოდა. 5 დღის განმავლობაში რუსები ვაჟაკურად უმკლავდებოდნენ მოძალბებულ მტერს, რომლის შესაჩერებლად 13 და 14 ივლისს ოსტროვოსა და კაკზვანინოსთან გაიმართა სისხლისმღვრელი შეტაკებები. ბარკლაი მხოლოდ ამით არ დაკმაყოფილდა. მან გადაწყვიტა, არ დალოდებოდა ბაგრატიონს და დაეწყო გენერალური ბრძოლა. გენერალი ალექსი ერმოლოვი, რომელიც შტაბის უფროსის თანამდებობაზე იყო, აგრეთვე, სხვა გენერლებიც წინ აღუდგნენ სარდლის გადაწყვეტილებას და დიდი კამათის შემდეგ დაარწმუნეს იგი, უარი ეთქვა მასზე. 15 ივლისს ბარკლაი დეტოლიმ უბრძანა ჯარს, დაეხია სმოლენსკისაკენ. ამავე დროს მასთან გამოცხადდა ბაგრატიონის ადიუტანტი თავადი მენშიკოვი და აუნყა, რომ მეორე არმიაც სმოლენსკისაკენ მიემართება.

22 ივლისს სმოლენსკთან მოხდა ორი არმიის შეერთება. გაერთიანებული არმიის სარდლობა ბარკლაი დე ტოლიმ ითავა.

ბაგრატიონმა აცნობა იმპერატორს, რომ იგი ბარკლაის თავისი ნებით დაემორჩილა.

ამ მნიშვნელოვანმა მოვლენამ საყოველთაო აღფრთოვანება და სიხარული გამოიწვია. ხალხი იმედოვნებდა, რომ უკანდახევა შეწყდებოდა და სმოლენსკთან გაიმართებოდა გადამწყვეტი ბრძოლა, რომლის შედეგად მტერი განადგურდებოდა. ასე ფიქრობდა ბაგრატიონიც. მისი არმია მოუთმენლად ელოდა შესაბამის ბრძანებას და, მიუხედავად გადატანილი სიმძიმეებისა, მისი საბრძოლო პოტენციალი მაინც მაღალი იყო.

ნაპოლეონს თავზარი დასცა ბარკლაის ვიტებსკიდან წასვლის ამბავმა. მან იგრძნო, რომ ორი არმიის შეერთებას უკვე ველარაფერი აღუდგებოდა წინ. ჩაიფუშა მისი არცთუ უსაფუძვლო გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა პირველი და მეორე არმიის ცალ-ცალკე განადგურებას. უფრო მეტიც, ჩანს, მას საერთოდ შეეცვალა აზრი რუსეთთან ომის ხასიათსა და ხანგრძლივობაზე. მან თავდაპირველი ვარაუდის საწინააღმდეგოდ რუსეთთან ომი სამწლიან კამპანიად გამოაცხადა. „**მიურატ, — ეუბნებოდა იგი მარშალს, — პირველი რუსული კამპანია დასრულდა... 1813 წელს ჩვენ მოსკოვში ვიქნებით, 1814 წელს — პეტერბურგში. რუსეთთან ომი სამწლიანი ომია**“.

მიურატი არ დაეთანხმა იმპერატორს. იგი დაჟინებით ურჩევდა მას, დაუყოვნებლივ წასულიყო სმოლენსკისაკენ, შებრძოლებოდა ბარკლაი-ბაგრატიონის გაერთიანებულ ძალებს, დაემარცხებინა ისინი და იმავე წელს წერტილი დაესვა დაწყებული ომისათვის.

დიდი ყოყმანის შემდეგ ნაპოლეონმა ყურად იღო მიურატის რჩევა. 3 აგვისტოს ფრანგებმა კრასნი დაიკავეს და სმოლენსკისკენ განაგრძეს სვლა. ქალაქში მყოფი ნევეროვსკი მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ქალაქსა და მის დამცველებს სერიოზული საფრთხე ემუქრებოდათ. გენერალი ნევეროვსკი კარგად გრძნობდა ამას და მოსალოდნელი კატასტროფის თავიდან ასაცილებლად ბაგრატიონს სთხოვა დახმარება. ბაგრატიონმა, რომელიც ქალაქს სხვა მხრიდან იცავდა, უბრძანა გენერალ ნიკოლოზ რაევსკის სასწრაფოდ მიშველებოდა სისხლისაგან დაცლილ ნევეროვსკის რაზმს. რამდენიმე საათის შემდეგ რაევ-

1812 წლის 1 მაისი.

რუსეთის ელჩის, ბრაზ ბ. ო. სტაჰელბერგის, წერილი პ. ი. ბაბრატიონს რუსეთში ნაპოლეონის ჯაშუშების შესახებ

ს ა ი დ უ მ ე ლ ო დ

ჩემთან მოსულმა ცნობებმა შემატყობინეს, რომ 42 ფრანგი, რომლებმაც რუსულად ლაპარაკი იციან, დანიშნულნი არიან, რათა შემოვიდნენ ჩვენს ჯარში, როგორც ემისრები. 12 კაცი, უკვე თვეა, გაგზავნილნი არიან კონსტანტინოპოლში, ვინმე, სახელად მარგო, ასევე ფრანგი? რომელიც, ჩემი წყაროს მტკიცებით, იმყოფებოდა ერფურტში იმპერატორის ყოფნის დროს და მას სთავაზობდნენ რუსეთში საცხოვრებლად გადასვლას, როგორც ჰიდრავლიკის მცოდნეს, უკვე აპირებს წამოსვლას ან ემზადება პარიზის დასატოვებლად. იგი დანიშნულ იქნა საფრანგეთის მთავრობის მიერ, რათა მართოს ზევით ნახსენები ჯაშუშები. თუმცა ვერ ვიქნებით დარწმუნებულები, რომ ასეთი იოლი ცნობა სანდოა, თუმცა მაინც გადავწყვიტე, რომ თქვენთვის მეცნობებინა.

სკი ქალაქის დამცველთა ნაწილებს შეუერთდა. მალე ორივე არმია გაემართა ქალაქისაკენ, მაგრამ მათ საკმაო მანძილი ჰქონდათ გასავლელი. ამრიგად, რაევსკის წინაშე თითქმის გადაუჭრელი ამოცანა იდგა, ბარკლაის და ბაგრატიონის მოსვლამდე თავისი ერთი კორპუსით და 27-ე დივიზიის ნაშთებით დაეცვა სმოლენსკი მრავალრიცხოვანი მტრის იერიშისაგან. ნაპოლეონის გეგმით, დავუს, ნეის და პონიატოვსკის კორპუსებს იერიშით უნდა აეღოთ სმოლენსკი, რაც, იმპერატორის აზრით, არ იყო რთული, რადგანაც რუსების ძირითად ძალებს ქალაქისაგან დიდი მანძილი ამორებდა. ჟიუნოს კორპუსს ევალებოდა სმოლენსკის შემოვლით მოსკოვის დიდ გზაზე გასვლა, მისი ბლოკირება და მით ბარკლაისათვის უკანდასახევი გზის მოჭრა, თუკი იგი ამჯერადაც აარიდებდა თავს გენერალურ ბრძოლას.

ნაპოლეონის გეგმების განხორციელებას წინ აღუდგა ქალაქის დამცველთა შეუპოვრობა. მათ სიკვდილის ფასად მტრის შეჩერება გადანყვიტეს. 4 აგვისტოს, განთიადისას მტერმა სმოლენსკს არტილერიის ცეცხლი დაუშინა. ბრძოლა ქალაქისათვის მთელ დღეს გრძელდებოდა. „მეგობარო, განა მოვდივარ, მოვრბივარ; მინდა ფრთები მქონდეს, რომ ჩქარა შეგიერთდე. გაუძელ, ღმერთი გიშველის“, — სწერდა ბაგრატიონი დასალუჰად განწირულ რაევსკის. გენერალმა რაევსკიმ ჩინებულად გაართვა თავი დაკისრებულ მისიას და თავისი შედარებით მცირე რაზმებით (სულ 15 ათას კაცამდე) მტრის 182-ათასიან არმიას არ მისცა სმოლენსკის აღების საშუალება. რუსების შეუპოვრობა ყველას აცვიფრებდა, მათ შორის, ნაპოლეონსაც, რომელიც არაერთხელ იგონებდა რაევსკის კორპუსის თავგანწირვასა და სიმამაცეს წმ. ელენეს კუნძულზე.

4 აგვისტოს დილის 10 საათზე სმოლენსკში ბაგრატიონის არმიის გრენადერთა დივიზია შევიდა, რამაც საგრძნობლად გააძლიერა ქალაქის გარნიზონი. იმავე დღეს

3. ვერეჟაბინი — „ნაპოლეონი ბოროდინოს მაღლობზე“

ქალაქს პირველი არმიის ნაწილები მიუახლოვდნენ, ხოლო ღამით რაევსკის კორპუსის გადარჩენილი ნაწილები ინფანტერიის გენერლის დობტუროვის კორპუსმა შესცვალა.

მეორე დღეს მოსალოდნელი იყო სისხლისმღვრელი ბრძოლა და ორივე მხარე სერიოზულად ემზადებოდა მისთვის. ბონაპარტე გახარებული იყო იმით, რომ ბოლოს და ბოლოს აიძულა რუსები, მიეღოთ გენერალური ბრძოლა.

ამასობაში ბარკლაი დე ტოლიმ შეიტყო, რომ ნაპოლეონი აპირებდა სმოლენსკის შემოვლით მოსკოვის დიდ გზაზე გასვლას და რუსებისათვის უკანდასახევი გზის მოჭრას. აუცილებელი გახდა ამ საფრთხის თავიდან აცილება. ეს ამოცანა დაევალა მეორე არმიას, ხოლო სმოლენსკის დაცვა ბარკლაიმ ითავა. ბაგრატიონმა ქალაქი დატოვა, დარწმუნებულმა, რომ პირველი არმია უზრუნველყოფდა მის უსაფრთხოებას.

5 აგვისტოს, მთელი დღის განმავლობაში, ქალაქის კედლებთან არ დამცხრალა სისხლისმღვრელი ომი. ფრანგებმა რამდენიმეჯერ შეუტყის რუსებს, მაგრამ წარუმატებლად. ჯარისკაცები, ოფიცრები, გენერლები, მიუხედავად დიდი მსხვერპლისა, მზად იყვნენ, განეგრძოთ ქალაქის დაცვა, მაგ-

რამ მათი სურვილი განუხორციელებელი დარჩა. ბარკლაი დე ტოლიმ, რომელსაც სმოლენსკის დაცვა დამლუპველად მიაჩნდა, 6 აგვისტოს ბრძანება გასცა, აეფეთქებინათ დენთის საწყობები და დაეტოვებინათ ქალაქი, ცეცხლმოდებულ ქალაქს მტერი დაეპატრონა.

მთავარსარდლის ამ გადანყვიტელებამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, საყოველთაო აღშფოთება გამოიწვია. „ჯარისკაცები, ოფიცრები და გენერლები საჯაროდ უწოდებდნენ ბარკლაის მოღალატეს“, — წერს ამ ამბების მონაწილე ნ. მურავიოვი. რაც შეეხება ბაგრატიონს, იგი ამ უკანდახევას დანაშაულად თვლიდა.

„არ დავიკვებნი, — სწერდა იგი გრაფ როსტოპჩინს, — ვიბრძოდი სახელოვნად და ყოჩაღად, ბატონი ნაპოლეონი არათუ შემოვეშვი, არამედ კარგადაც ვაგორავდი და დავალებული ვარ გენერალ რაევსკისაგან. იგი კორპუსს მეთაურობდა, იბრძოდა ვაჟკაცურად და ყველაფერი ჩინებულად მოაგვარა. ნევეროვსკის ახალი, 27-ე დივიზია შეუდრეკლად იდგა, მაგრამ... ბარკლაიმ ტყუილად ჩააბარა სახელგანთქმული პოზიცია. პირადად ვთხოვე და სერიოზულად ვწერდი კიდევაც უკან არ დაეხია, მაგრამ

როგორც კი დოროგობუჟისაკენ გავემართე, ისიც წამოეთრა... გეფიცებით, ნაპოლეონი ხაფანგში იყო, მაგრამ იგი (ბარკლაი — ი.ა.) არ ეთანხმება ჩემს წინადადებებს და აკეთებს იმას, რაც მტრისთვის ხელსაყრელია... ბარკლაის არ ვენდობი. იგი ფრანგებს მოგიტრევთ“. აღშფოთებითაა აღსავსე მისი 7 აგვისტოს წერილი არაკრევეისადმი: „ღვთის გულისათვის, მითხარით, რას იტყვის დედა-რუსეთი, თავს რომ ასე ვირცხვენთ. რაღად ვაძლევთ ეგზომ კეთილ ქვეყანას არამზადებს, რად ვუნერგავთ ქვეშევრდომებს სიძულვილსა და ზიზღს? რად შეგვიპყრო შიშმა, ვისი გვეშინია? განა ჩემი ბრალია, რომ მინისტრი მერყევი, მშიშარა, უნიჭო, ზანტი და სხვა ცუდი თვისების მატარებელია... მთელი ჯარი ტირის და წყევლის მას... ღმერთმანი, უბედურებაა ჩვენს თავს...“.

ბაგრატიონი დარწმუნებული იყო, რომ დაღლილობის გამო ნაპოლეონი არ დააჩქარებდა მოსკოვისკენ სვლას, და მაინც იგი ურჩევდა დედაქალაქის თავკაცებს, დაუყოვნებლივ „მოემზადებინათ ასი ათასი კაცი მაინც, რათა მტრის მოახლოების შემთხვევაში, ან გაენყვიტათ იგი, ან მამულის კედლებთან დაცემულიყვ-

ნენ“. ბაგრატიონი მოითხოვდა ბრძოლას ფრანგების სრულ განადგურებამდე. არაკრევეის მემკვიდრით იგი აფრთხილებდა ალექსანდრე I-ის მთავრობას, რომ მონინაალმდეგესთან დაზავების ყოველგვარმა ცდამ შეიძლება გამოინვიოს რუსი ხალხის საყოველთაო აღშფოთება და აჯანყება. „რადგან ასე მოხდა, — ნათქვამია იმავე წერილში, — უნდა ვიბრძოლოთ, ვიდრე რუსეთს შეუძლია და ხალხი ფეხზე დგას. ეს ომი ჩვეულებრივი როდია, იგი ეროვნულია და ჩვენ ჩვენი ღირსება უნდა დავიცვათ“. პეტრე ბაგრატიონი ამ წერილში აღნიშნავდა, რომ ბარკლაი, როგორც გენერალი, არათუ ცუდია, არამედ — უვარგისი.

ამავე სულისკვეთებითაა დანერვილი 15 აგვისტოს წერილი ადმირალ ჩიჩაგოვისადმი. „ჩვენი უკანდახვევები არაფრად ვარგა. ვერ გამიგია, ვინ არის ამის მიზეზი... მე ვიძახი ნინ, ის კი (ბარკლაი — ი.ა.) — უკანო. აგრერიგად სულ მალე მოსკოვსაც მივუახლოვდებით“.

სმოლენსკის დატოვების შემდეგ რუსები უკან იხევდნენ. მტერს თითქოს გამარჯვება უნდა ეზეიმა, მაგრამ სინამდვილე სხვაგვარი გამოდგა. უკლებლივ ყველა წყარო, როგორც რუსული, ისე

ფრანგული, აღნიშნავს, რომ ნაპოლეონის არმია სმოლენსკში შესვლისას და მას შემდეგ კატასტროფულ მდგომარეობაში იყო. მან ქალაქის კედლებამდე რის ვაი-ვაგლახით მიაღწია.

დატანჯულ, საგრძნობლად შეთხელებულ და გადაქანცულ მტრის ლაშქარს სმოლენსკში შესვლამდე ერთი იმედი ასულდგმულებდა, რომ ქალაქის აღების შემდეგ მდგომარეობა ძირფესვიანად შეიცვლებოდა. „მთელი არმია ფიქრობდა, — ამბობდა ნაპოლეონი, — რომ აქ (სმოლენსკში) მძიმე ლაშქრობა დამთავრდებოდა და იგი აღმოჩნდებოდა ბარაქიან ქვეყანაში, ცოტათი მაინც ისიამოვნებდა დასვენებით... ჩემი ჯარები, აღშფოთებულნი იმით, რომ უმძიმესი ბრძოლებისა და ხანგრძლივი გადასვლების შემდეგ, მათი იმედები თანდათან უფრო შორს იწევდა, ერთგვარი მოუსვენრობით აკვირდებოდნენ მანძილს, რომელიც მათ საფრანგეთს აშორებდა“.

გვამებითა და მომაკვდავებით გავსებულ, ცეცხლმოდებულ სმოლენსკში შესვლამ მონინაალმდეგეს შვება ვერ მოუტანა. ქალაქში არათუ დანაყრება არ შეიძლებოდა, არამედ გამოსაძინებელ ადგილსაც ვერ ნახავდა კაცი. ფრანგები მორალურად განადგურდ-

1812 წლის 22 აგვისტო-3 სექტემბერი.

ი. ნ. პუშკინის დღიურიდან, ბოროდინოსთან მტრის რაზმთან ბლესთა ბრძოლასა და მოსკოვის დატოვების უეჭვო ოფიცერთა ბანაჟობის შესახებ

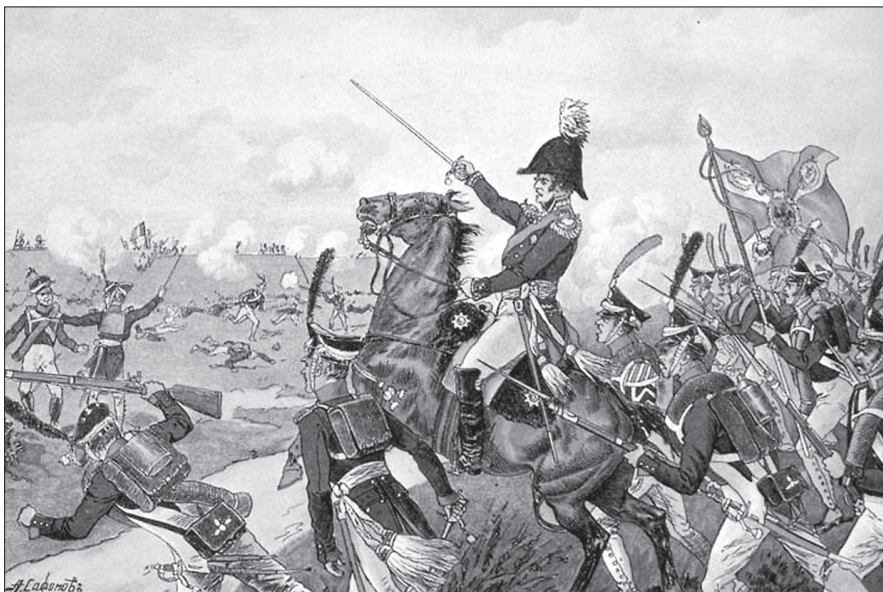
ჩვენი კორპუსი დილის 6 საათამდე გამოვიდა, შევიდა მოსკოვის გუბერნიაში და დილის 10 საათზე ბოროდინოსთან ბანაკი გაშალა. ველით მტრის შეტევას ამ პოზიციებზე. ავანგარდში ძლიერი სროლის ხმა ისმის. გავიგეთ, რომ გუშინ 200-კაციანი ფრანგული რაზმი თავს დაესხა თავად გოლიცინის გლეხებს ტყეში, სადაც ისინი მათ ემალებოდნენ. გლეხებმა შეტევას უპასუხეს, მტერს 45 კაცი მოუკლეს, 50 კი მძევლად აიყვანეს. ნიშანდობლივია, რომ ქალებიც კი სასტიკად იბრძოდნენ. მოკლულებს შორის 18 წლის გოგონაა, რომელიც განსაკუთრებული სიმამაცით იბრძოდა, გააჩნდა იმდენად ძლიერი სული და ძალა, რომ დანა გაუყარა ფრანგს, რომელმაც მას ესროლა, და სული შურისძიების შემდეგ დალია.

ნენ, ჯარის ფიზიკური მდგომარეობა უვარგისი იყო. ნაპოლეონმა კარგად იცოდა ყოველივე ეს. იცოდნენ მარშლებმაც და გენერლებმაც, ხოლო ჯარისკაცები უშუალოდ განიცდიდნენ ამ ოპერაციის დამლუპველ შედეგებს. ამას ერთოდა ახალი შეტაკებები, ხანგრძლივი და მომქანცველი გადასვლები და, რაც მთავარია, გადაამწყვეტი ბრძოლა, რომელიც სმოლენსკთან არ შედგა.

ფრანგების წარმატებანი ძალიან საეჭვო იყო და იმედის ნაპერწკალი თანდათან ქრებოდა.

„ზავი უნდა დაიდოს, უნდა დაჩქარდეს ომის დამთავრება, მისი გაგრძელება დაგვლუპავს“, — პირდაპირ ეუბნებოდნენ ნაპოლეონს მისი მარშლები და გენერლები, — ეს ყველაზე კარგად იცოდა თავად იმპერატორმა, მაგრამ რუსები არავითარ ზავზე არ ფიქრობდნენ.

სმოლენსკის დატოვების შემდეგ რუსეთის ორივე არმია მოსკოვისაკენ იხევდა. მიუხედავად ამისა, გენერალური ბრძოლის აუცილებლობას ყველა გრძნობდა, მათ შორის ბარკლაის მომხრეებიც. ბარკლაიმ მიიღო გადაწყვეტილება, გაემართა პირველსავე ხელსაყრელ პოზიციაზე „ნორმალური თავდაცვითი ბრძოლა“. ბრძოლის ადგილის შერჩევა დაევალა რუსეთის არმიის გენერალ-კვარტირმეისტერს პოლკოვნიკ ტოლს. მან შეარჩია პოზიცია დოროგობუჟის წინ, სოფელ უსვიატსთან, მდინარე ოშის გადაღმა. 12 აგვისტოს პოზიცია დაათვალიერეს ბარკლაი დე ტოლიმ, ბაგრატიონმა და იმპერატორ ალექსანდრეს ძმამ კონსტანტინე პავლეს ძემ. ბარკლაის ადგილი არ მოეწონა და მან მისი ხარვეზები აღნიშნა. არ მოეწონა იგი ბაგრატიონსაც. მაგრამ ჯიუტმა, ზედმეტად თავდაჯერებულმა პოლკოვნიკმა ტოლიმ, რომელიც ამავე დროს არ გამოიჩინებდა განსაკუთრებული ზრდილობით, დაიწყო პოზიციის დაცვა საკმაოდ „თავშეუკავებელი გამოთქმების“ მეშვეობით. იგი ამტკიცებდა, რომ მის მიერ შერჩეული პოზიცია უნაკლოა, ხოლო

ა. საფონოვი — „გენერალ ერმოლოვის კონტრატევა“

ოპონენტების პრეტენზიები — უსაფუძვლო და არგუმენტაციას მოკლებული; მან, იცის პოზიციების შერჩევა და არავის რჩევა-დარიგებანი არ სჭირდება. ბარკლაი ჩვეული სიმშვიდითა და გულგრილობით შეხვდა პოლკოვნიკის ასეთ ქცევას. ბაგრატიონი კი ისე გაფიცდა, რომ უყვირა: „როგორ ბედავ შენ ასეთ ლაპარაკს, თანაც ვის წინაშე, შეხედე, ხელმწიფის ძმისა და მთავარსარდლის წინაშე, ლანირაკო! იცი, რისი სუნი სდის ამას? — თეთრი ხალათის“.

საბოლოოდ პოზიცია დაწუნებულ იქნა და ისევე გაგრძელდა უკანდახევა მოსკოვისაკენ, რომელშიაც ბრალი ისევე ბარკლაის დაედო. საერთოდ ბარკლაის პიროვნება მაინცდამაინც პოპულარული არ ყოფილა, ამ დროისათვის კი იგი ყველას შესძულდა. არმიაშიც და ხალხშიც ყველა დარწმუნებული იყო, რომ იგი მოღალატეა, რომელსაც არ აქვს არც უფლება და არც უნარი იყოს ჯარების სარდალი. არმია სულ უფრო და უფრო ბაგრატიონისაკენ იხრებოდა. ამას კარგად გრძნობდა ბაგრატიონიც. 26 ივლისს იგი სწერდა გრაფ არაკჩიევს: „**მთელი არმია საჯაროდ მთხოვდა, რომ ყველაფრის უფროსი მე ვყოფილიყავი**“.

რუსი ჯარების გაუთავებელმა უკანდახევამ დიდი შემფოთება გა-

მოიწვია მოსკოვში. შიშმა განსაკუთრებით მაღალი წრეები მოიცვა, რომლებიც ცდილობდნენ, სხვებზე ადრე გასულიყვნენ ქალაქიდან, რომ გადაერჩინათ თავიანთი სიცოცხლე და ქონება. „**მე მოვითხოვე**, — წერდა როსტოპჩინი, — **წარმოედგინათ ჩემთვის ცნობები იმის შესახებ, თუ რამდენი ეკიპაჟი გადიოდა ყოველდღიურად იაროსლავლის, პეტერბურგის, ვლადიმირის და რიაზანის კარებიდან. აღმოჩნდა, რომ სხვადასხვაგვარი ეტლების რაოდენობა ყოველდღიურად 1320 აღწევდა, უბრალო სამცხენიანი ეტლების ჩათვლელად**“. ამასთან დაკავშირებით მოსკოვში მკვეთრად გაძვირდა ტრანსპორტი. 3 ცხენის დაქირავება 50 ვერსის მანძილზე 300 მანეთი ღირდა, რაც დაახლოებით 10-ჯერ აღემატებოდა ომამდე არსებულ ფასებს.

შექმნილი ვითარება სერიოზულ ყურადღებას ითხოვდა. იმპერატორთან დაახლოებული პირები არწმუნებდნენ მას, რომ წარუმატებლობის ძირითადი მიზეზი სარდლებს შორის უთანხმოება და ბარკლაისადმი უნდობლობა იყო. დაუყოვნებლივ საჭირო იყო ახალი მთავარსარდლის დანიშვნა, რომელსაც საერთო ნდობა და პატივისცემა ექნებოდა.

სწორედ ამ დროს ალექსანდრე I-მა მიიღო გრაფი შუვალოვის

შემდეგი შინაარსის წერილი: „**თუ თქვენი უდიდებულესობა ორივე არმიას ერთ მეთაურს არ დაუნიშნავს, გარემოებები ჩემი სინდისითა და პატიოსნებით, შეიძლება ყველაფერი დავკარგოთ. არმია იმდენად უკმაყოფილოა, რომ ჯარისკაცები კი ბუზღუნებან. ჯარი უნდოვლად უყურებს სარდალს. გენერალი ბარკლადი და თავადი ბაბრატიონი ერთმანეთს ვერ შეეწყვიან. ამ უკანასკნელის უკმაყოფილება ჭეშმარიტად სამართლიანია... საჭიროა სხვა მხედართმთავარი, რომელიც ორივე არმიას უსარდლებს და თქვენმა უდიდებულესობამ დაუყოვნებლივ უნდა დანიშნოს იგი, სხვაგვარად რუსეთი დაიღუპება“.**

ერთი სიტყვით, ჯარიც და ხალხიც ერთსულოვნად ითხოვდნენ სრულუფლებიანი მთავარსარდლის დანიშვნას, ასეთად კი მათ მხოლოდ მიხეილ ილარიონის ძე კუტუზოვი ესახებოდათ. ალექსანდრე I იძულებული გახდა, გაენიანგარიში საზოგადოებრივი აზრისათვის და, თავისი სურვილის წინააღმდეგ, მავვისტოს კუტუზოვი მთავარსარდლად დანიშნა.

17 აგვისტოს რუსის ჯარებმა უკან დაიხიეს და ცარიოვო-ზაიმშიში შევიდნენ, სადაც ბარკლადიმ ბრძოლისათვის პოზიცია შეარჩია. უნდა აღინიშნოს, რომ ბაგრატიონს არც ეს პოზიცია მოსწონდა, რაც მან ბარკლადის წერილობით აცნობა. ბრძოლისათვის ხელსაყრელ ადგილად მას გუატსკი მიაჩნდა, საითაც ურჩევდა ჯარის წაყვანას. მაგრამ იგი ამას დაჟინებით არ ითხოვდა, რადგანაც გაფრთხილებული იყო ალექსანდრე I-ის სპეციალური წერილით კუტუზოვის მთავარსარდლად დანიშვნის შესახებ. და მართლაც, 17 აგვისტოს ცარიოვო-ზაიმშიში კუტუზოვიც ჩავიდა. ეს ამბავი სასწრაფოდ გავრცელდა და მეორე დღეს მთელმა არმიამ შეიტყო ახალი სარდლის ჩამოსვლის ამბავი.

არმიაში მიხეილ კუტუზოვის

გამოჩენამ, თანამედროვეთა მონობით, საყოველთაო აღტაცება გამოიწვია. ეს იყო გენერალი, რომელმაც ბრწყინვალე გამარჯვებებით არაერთხელ ასახელა რუსეთი და რომელიც ხალხისა და ჯარის უსაზღვრო ნდობით სარგებლობდა. „ჩამოვიდა კუტუზოვი, რომ გაჟლიტოს ფრანცუზები“, — ამბობდნენ ჯარისკაცები. ამ სიტყვებს ისინი სიხარულით იმეორებდნენ, რადგანაც ერთი ნამითაც არ ეპარებოდათ ეჭვი, რომ კუტუზოვი ბოლოს მოუღებდა დაუსრულებელ და „სამარცხვინო“ უკანდახევას.

„**თვალის დახამხამებაში ჯარში გავრცელდა ხმა თავად კუტუზოვის ჩამოსვლის შესახებ, — წერს ერთ-ერთი თანამედროვე, — სიხარულის წუთს ვერავინ ვერ გადმოსცემს. ამ მხედართმთავრის სახელმა მოახდინა საბრძოლო სულის საყოველთაო აღორძინება. ყველა, ვისაც კი შეეძლო, გაქანდა მის შესახებ ვერად... ოფიცრები ერთმანეთს გულწრფელად ულოცავდნენ ბედნიერ ცვლილებას. ჯარისკაცებიც, რომლებიც ქვაბებით ხელში წყლის მოსატანად ზანტად მიდიოდნენ, შეიტყვეს თუ არა საყვარელი სარდლის ჩამოსვლის ამბავი, „ვაჰას“ ძახილით ისე გაქანდნენ მდინარისაკენ, გეგონებოდათ, მტერს მისდევნო“.**

უნდა აღინიშნოს, რომ ჯერჯერობით არც ახალი სარდალი იყო განწყობილი გენერალური ბრძოლისათვის. მას მხოლოდ ერთი მიზანი ჰქონდა: უმცირესი მსხვერპლის გაღებით რუსეთის მთლიანი გათავისუფლება. ნაპოლეონის არმიის განადგურება რუსების უმცირესი დანაკარგით — ასეთი იყო მისი გეგმა.

ახალი მთავარსარდალი მეტად რთული ამოცანის წინაშე იდგა. მან არმია ჩაიბარა უკანდახევის დროს. მოახლოებული იყო ომის კრიზისი, რომელსაც უნდა გადაენწყვიტა სამშობლოს სიცოცხლის, მისი დამოუკიდებლობის ბედი. კუტუზოვის წინ ნაპოლეონის უზარმაზარი ჯარი იდგა. ფრანგი იმპერატორი მოსკოვისკენ ისწ-

რაფეოდა. რუსი სარდალი ხედავდა, რომ ძალთა შეფარდება ჯერ კიდევ ფრანგების სასარგებლოდ იყო და ამიტომ თავის უპირველეს ამოცანად არმიის გაძლიერებას თვლიდა. სწორედ ამიტომ იგი თავს არიდებდა გენერალურ ბრძოლას, იცოდა, რომ ჯერჯერობით მონინალმდეგის შანსები უკეთესი იყო. ამასთანავე, მთავარსარდალს კარგად ესმოდა, რომ გენერალური ბრძოლის მომენტიც მოახლოებული იყო. ეს მომენტი ბოროდინოსთან დადგა.

პოზიცია, რომელიც რუსებმა დაიკავეს, მდინარე კოლორას (მდ. მოსკოვის შენაკადი) მარჯვენა ნაპირზე იყო. არმიის მარჯვენა ფლანგი კოლორას ბორცვიან ნაპირს ებჯინებოდა სოფელ გორკთან. მარცხენა ფლანგი განლაგდა სოფელ სემიონოვსკაიასთან. რადგანაც ეს ადგილი ღია ვაკეს წარმოადგენდა, მასზე სახელდახელოდ აგებულ იქნა მიწის სიმაგრეები, რომელთაც ბაგრატიონის ფლეშები ეწოდა. მარცხენა ფლანგის შუა ნაწილი, რომელიც განლაგდა გორაკზე, წინ იყო ნამონეული. ამ გორაკს შემდგომში „რავესკის ბატარეა“ დაერქვა. რუსი ჯარების წინა ხაზზე, სოფელ შევარდინოსთან აღმართულ იქნა „ავანგარდული სიმაგრე“, რომელიც ისტორიაში შევიდა „შევარდინოს რედუტის“ სახელწოდებით. „შევარდინოს რედუტი“ ფაქტობრივად რუსების მარცხენა ფრთის საბოლოო წერტილი იყო.

მარჯვენა ფრთას სარდლობდა გენერალი მილორადოვიჩი. ცენტრში იდგა ინფანტერიის გენერალი დოხტუროვი. მათი მოქმედების კოორდინაციას ბარკლადი დეტოლი ახორციელებდა. მარცხენა ფრთას მეთაურობდა პეტრე ბაგრატიონი. ბრძოლის საერთო ხელმძღვანელი რუსეთის ჯარების მთავარსარდალი მიხეილ ილარიონის ძე კუტუზოვი იყო. ძალების შეფარდება ასეთი იყო: რუსების — 120000 კაცი და 640 ქვემეხი; ფრანგების შესაბამისად — 135000 და 587. ბაგრატიონის განკარგულებაში რეზერვის ჩათვლით 34100 კაცი იყო.

ბოროდინოს ეპოპეას წინ უძღოდა ბრძოლა, რომელიც დაიწყო 24 აგვისტოს შევარდინოს მძაფრი იერიშებით. რედუტს იცავდა გენერალი ანდრია ივანეს ძე გორჩაკოვი, რომელსაც თერთმეტათასკაციანი შენაერთი ჰყავდა. შევარდინოს ფრანგების ორი ცხენოსანი კორპუსი და ფეხოსანთა სამი დივიზია უტევდა. მონინალმდეგეთა რიცხვი 35 ათას კაცს აღემატებოდა. მიუხედავად ძალების ასეთი უთანასწორობისა, რუსები ლეგენდარული სიმტკიცით იცავდნენ სიმაგრეს. რედუტისათვის ბრძოლა სულ უფრო მძაფრდებოდა. იგი გაგრძელდა მთელ დღეს და რუსი მეომრების არაჩვეულებრივი სიმტკიცე და მამაცობა გამოამჟღავნა.

ფრანგები თავგანწირვით უტევდნენ რედუტს. **„ჩემთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მონინალმდეგის იქიდან განდევნას, — ამბობდა ნაპოლეონი, — ეს უფრო მოხერხებულს გახდიდა რუსების მთავარი პოზიციების დაზვერვას და მათზე იერიშის მიტანას“.**

მიუხედავად რიცხობრივი უპირატესობისა, ფრანგების რამდენიმე იერიში უშედეგო გამოდგა — დიდი მსხვერპლის ფასად რუსებმა მტერი უკუაგდეს. მთელი დღის განმავლობაში ფრანგები განუწყვეტლივ ცდილობდნენ რედუტის აღებას, მაგრამ ამაოდ. მხოლოდ საღამოს, როდესაც რუსთა რიგები საგრძობლად შეთხელდა, ისინი დაეუფლნენ სიმაგრეს. მამაცმა დამცველებმა არც ამის შემდეგ დაყარეს იარაღი. ისინი შეუპოვრად განაგრძობდნენ ბრძოლას, რათა უკუეგდოთ მტერი და დაებრუნებინათ დათმობილი პოზიცია. ბაგრატიონმა, როგორც კი მიიღო ცნობა გენერალ ნევეროვსკის კორპუსის უზარმაზარი დანაკლისის შესახებ, მას მაშველი ძალა გაუგზავნა. ბრძოლა განახლდა, მაგრამ შუალამისათვის მიიღეს კუტუზოვის ბრძანება რედუტის დატოვებისა და მთავარი პოზიციისაკენ უკანდახევის შესახებ. ბრძანება შესრულებულ იქნა.

3. კელერმანი — „გვარდიელების და მატროსების შეტევა ბოროდინოს ბრძოლისას“

მეორე დღემ, 25-მა აგვისტომ, მზადებაში განვლო. ამინდი უხეირო იყო, ზოგჯერ წვიმა წამოცრიდა ხოლმე. ორივე მხარე კარგად გრძნობდა, რომ ხვალ არნახული ძალისა და შეუპოვრობის ბრძოლა გაჩაღდებოდა. ამას კარგად ხედავდნენ კუტუზოვიცა და ნაპოლეონიც. საფრანგეთის იმპერატორი ომის მიმდინარეობის ანალიზის საფუძველზე ასკვნიდა, რომ რუსები ხვალ მას ჯერ არნახულ წინააღმდეგობას გაუწევდნენ. მან შესანიშნავად იცოდა რომ რუსები, ჯარისკაცები იქნებოდათ თუ ოფიცერი, ცოცხლად არ ნებდებოდნენ მონინალმდეგეს. იგი ამაში დარწმუნდა დაშკოვკასთან, სალტანოვკასთან, კრასნისთან, სმოლენსკთან გამართული ბრძოლების დროს. ბოროდინოს ბრძოლამ კიდევ უფრო განუმტკიცა მას ეს რწმენა. „ვერც ერთი ტყვე ვერ ჩავიგდე“, — ეუბნებოდნენ იმპერატორს შევარდინოს რედუტისთვის მეგრძოლნი და დასძენდნენ, რომ რუსები ცოცხლად საერთოდ არ ნებდებიანო. ამიტომაც ნაპოლეონმა მათი სრული ამოწყვეტა დაისახა მიზნად.

25 აგვისტოს, საღამოს ფრანგებს ნაუკითხეს ნაპოლეონის შემდეგი ბრძანება: **„მებრძოლო! აი ბრძოლა, რომელსაც თქვენ ამ-**

დენ ხანს ელოდით, გამარჯვება თქვენზეა დამოკიდებული. იგი აუცილებელია ჩვენთვის. იგი მოგვიტანს ყველაფერს, რაც გვეჭირდება: კეთილმოწყობილ ბინებს და სამშობლოში დაბრუნებას. იმოქმედეთ ისე, როგორც მოქმედებით აუსტერლიცთან, ფრიდლანდთან, ვიტებსკთან, სმოლენსკთან. დე, შთამომავლობამ სიამაყით გაიხსენოს თქვენი დღევანდელი გმირობა. დე, თქვან ყოველ თქვენგანზე: იგი მოსკოვთან დიდ ბრძოლაში მონაწილეობდა“.

ბრძანებებს კითხულობდნენ რუსეთის ჯარშიც. მაგალითად, არტილერისტებს ნაუკითხეს მათი უფროსის გრაფ კუტაისოვის ბრძანება: **„გადაეცით ჩემი სახელით ყოველ ასეულს, რომ პოზიცია არ დატოვონ, ვიდრე მონინალმდეგე მათ ზარბაზნებზე არ ამხედრდება... არტილერიამ თავი უნდა განიროს. დე, თქვენს ქვემეხებთან ერთად თქვენც დაგატყვევონ, მაგრამ უკანასკნელი გასროლა მტერს შუბლში უნდა მოახვედროთ“.**

დადგა 26 აგვისტო — ბოროდინოს ბრძოლის დღე. **„მზე დიდებულად ამოდიოდა, ქრებოდა გრძელი ჩრდილები. ნამი ჯერ კიდევ ბრწყინავდა მინდორ-ველებზე,**

რომლებიც რამდენიმე საათის შემდეგ სისხლით შეიღება. დიდი ხანია, რაც ჩვენს ბანაკში განთიადის საყვირი გაისმა. ჯარები სიჩუმეში ელოდნენ საშინელ ხოცვა-ჟლეტას. ყველას ბრძოლა სწყუროდა, მტერს გაბოროტებით შესცქეროდნენ და არავინ არ ფიქრობდა მოსალოდნელ საფრთხეზე, სიკვდილზე. ამინდი მშვენიერი იდგა, რაც უფრო აძლიერებდა მტერთან შებმის წყურვილს“, — ასე აღწერს ბოროდინოს დილასა და რუს მებრძოლთა საბრძოლო განწყობას ომის მონაწილე ნ. მურავიოვი.

ბრძოლა, რომელსაც ბადალი არ აქვს ომების ისტორიაში, დაიწყო 26 აგვისტოს დილის 5 საათზე გენერალ დელზონის დივიზიის იერიშებით სოფელ ბოროდინოზე. თითქმის ერთდროულად გაჩაღდა საშინელი ხოცვა-ჟლეტა რუსების მარცხენა ფლანგზე, რომელიც შედარებით სუსტად იყო გამაგრებული და მეომართა რაოდენობაც ნაკლები ჰყავდა. სწორედ ამიტომ მისი დაცვა გენერალ ბაგრატიონს მიენდო.

თანამედროვეთა და ომის მონაწილეთა ერთსულოვანი მოწმობით, ფრანგების ძირითადი დარტყმა ბაგრატიონისაკენ იყო მიმართული. ამას არც ნაპოლეონი უარყოფდა. თავდაპირველად ფლეშებს დავუს და ნეის კორპუსები უტევენ. მათ მხარს უჭერდა 130 ქვემეხისა-

გან შემდგარი საარტილერიო ნაწილები. მაგრამ ფლეშებიდან ბაგრატიონის განდევნის ყველა ცდა ამოცანად გამოდგა. მოწინააღმდეგის დანაკარგი საგრძობლად იზრდებოდა. მარშალმა დავუმ კონტუზია მიიღო. მიუხედავად ამისა, ფრანგები უფრო მეტი გააფთრებით უტევენ, თუმცა ნიშანიც კი არ ჩანდა იმისა, რომ რუსები წინააღმდეგობას შეწყვეტდნენ.

დილის 7 საათისათვის სამმა კორპუსმა საუკეთესო ფრანგი მარშლების — დავუს, ნეისა და მიურატის მეთაურობით დაიწყო ბაგრატიონის ფლეშების ახალი იერიში. ქვემეხების რიცხვი 130-დან 150-მდე გაიზარდა. ბაგრატიონის წინაშე იდგა ურთულესი ამოცანა, მტრის უკუგდება და პოზიციის შენარჩუნება. განსაცდელის ჟამს პეტრე ბაგრატიონი არასდროს ჰკარგავდა სულიერ სიმშვიდეს და წონასწორობას. იგი ახლაც აულეღვებლად ელოდა ბრძოლას. მისი ჯარისკაცები და ოფიცრები, გამხნეებულნი მეთაურის ვაჟკაცური სიმშვიდით, ასევე აულეღვებლად ელოდნენ მოახლოებულ განსაცდელს და მზად იყვნენ, დაეცვათ სამშობლო სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე.

ბაგრატიონი სულ მალე დარწმუნდა მტრის რიცხობრივ უპირატესობაში და ბრძოლაში ჩააბა სათადარიგო ნაწილები. „ერთ პუნქტში ამხელა ძალების თავმოყრა

სასტიკ სისხლისღვრას მოასწავებდა“, — წერს ამ ოპერაციის მონაწილე პოლკოვნიკი ტოლი. მართლაც, შეტაკებამ საშინელი ხასიათი მიიღო. რუსების არტილერიამ ძლიერი ცეცხლი დაუშინა მოწინააღმდეგეს, რომელიც მედგრად მიიწევდა წინ. ერთხანს ბედმა თითქოს ფრანგებს გაუღიმა — მარშალი ნეი ორი პოლკით ფლეშში შეიჭრა, ხოლო სხვა ნაწილებმა მარჯვენა ფლეში დაიკავეს. სასტიკ ხელჩართულ ბრძოლაში მძიმედ დაიჭრა გენერალი ვორონცოვი, ხოლო მისი დივიზიისაგან თითქმის აღარაფერი დარჩა. ამის გამო შუა ფლეშიც დაეცა. „ჩემი წინააღმდეგობა არ შეიძლებოდა ხანგრძლივი ყოფილიყო, მაგრამ ის მხოლოდ დივიზიის განადგურების შემდეგ შეწყდა“, — წერდა მოგვიანებით გენერალი ვორონცოვი.

9 საათზე ბაგრატიონმა ბრძანება გასცა, დაებრუნებინათ ფლეშები. ამ ბრძანების სისრულეში მოყვანა გენერალ ნევეროვსკის დივიზიას დაეკისრა. რადგანაც დივიზიისაგან თითქმის არაფერი დარჩა, იგი სხვა ნაწილებით გააძლიერეს. დივიზიამ მედგრად შეუტია მტერს. გაიმართა ხელჩართული ბრძოლა. ნეისა და დავუს დასახმარებლად მიურატმა თავისი კავალერია დაძრა, რომელმაც მალე პირი იბრუნა, ხოლო თვით მარშალი კინალამ ტყვედ ჩავარდა. ფლეშები ფრანგებისაგან გაიწმინდა.

ფრანგები, რომლებიც ასეთი შეუპოვარ წინააღმდეგობას ნააწყდნენ, იძულებულნი გახდნენ, მიეპართათ ნაოლეონისათვის და დახმარება ეთხოვათ. ბონაპარტე საშინლად უკმაყოფილო იყო თავისი საუკეთესო სარდლების წარუმატებელი მოქმედებით, მაგრამ მაინც მიაშველა მათ ერთი დივიზია. ახლა უკვე სიმაგრეების დამცველთა წინააღმდეგ მტრის 400 ქვემეხი ამოქმედდა. ამ კრიტიკულ მომენტში ბაგრატიონმა გადაწყვიტა, თავად გადასულიყო შეტევაზე. „**რუსები გასაოცარი სიმაგაცით იწაფდნენ წინ,** — წერდა ფრანგი გენერალი პალე, — **გაშლილ ველ-**

3.პრაკდინი — „არტილერიისტ ვაპლოვის გვიროვა“

ზე არტილერია და კავალერისტები მათ საბრძოლვეს აყენებდნენ, მაგრამ... ისინი უკანასკნელ ქალებს იკრებდნენ და ისევ მებრძოდ გვიტოვებდნენ“.

ნაპოლეონი, რა თქმა უნდა, მზად იყო ბაგრატიონის შეუპოვარი წინააღმდეგობისათვის, მაგრამ იმას წამითაც ვერ წარმოედგინა, რომ ამ წინააღმდეგობას შეეძლო, ლეგენდარული ხასიათი მიეღო. ფრანგების შეუპოვრობით არანაკლებ გაკვირვებული იყო ბაგრატიონიც. იგი ნათლად ხედავდა მათ გმირობას, ხედავდა, რომ მათ ვერც ხიშტი და ვერც ცეცხლი ვერ აჩერებდა. სწორედ ამ დროს წამოიძახა მან „ბრავო“ ფრანგების 57-ე სახაზო პოლკის პატივსაცემად, რომელსაც თითქოს დაევიწყებინა სიკვდილის შიში და შეუჩერებელი მიიწვედა წინ.

ამ ბრძოლაში ბაგრატიონი დაიჭრა. ჭრილობა, როგორც ცნობილია, საბედისწერო გამოდგა. იგი არ ამხელდა ამ ამბავს, რადგანაც იცოდა, რომ მას შეეძლო არეულობა გამოეწვია მებრძოლთა რიგებში. საუბედუროდ, ასეც მოხდა. „**საზს მოუღო საშინალო ამბავი მეორე მთავარსარდალის დაღუპვის შესახებ და ჯარისკაცებმა ხელები დაუშვეს**“, — იგონებს თედორე გლინკა. საშინელი ტკივილებისაგან შეწუხებული, ძალაგამოლეული, გაფითრებული ბაგრატიონი უნაგირიდან ვარდებოდა, მაგრამ ბრძოლის ველს არ ტოვებდა და ჩურჩულით იძლეოდა ბრძანებებს. მას უნდოდა გარკვეულიყო ბრძოლის ბედში, რომელიც უფრო და უფრო სათუო ხდებოდა.

ბოლოს და ბოლოს დაჭრილი სარდალი მაინც გაიყვანეს ბრძოლის ველიდან, რომელსაც იგი არასდროს აღარ დაბრუნებია. იგი გარდაიცვალა 47 წლის ასაკში 1812 წლის 24 სექტემბერს ვლადიმირის გუბერნიის სოფელ სიმშიში.

„ავადმყოფობის განმავლობაში, სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე, დღისით და ღამით მომაკვდავის საწოლთან ვიმყოფებოდი. ჭრილობისაგან საშინელ ტკივი-

ა.ავერინაშვი — „ატირა ბაგრატიონი ბოროდინოს ბრძოლაში. გოლო კონტრპეტაჟა“

ლებს გრძნობდა, ანუხებდა მძიმე შეტევები, მიუხედავად ამისა, ერთხელაც არ დაუჩივლია თავის ხვედრსა და ტანჯვაზე, რომელსაც იგი გმირულად იტანდა, სიკვდილს ისეთივე სიმშვიდით ხვდებოდა, როგორც ხვდებოდა მას ყოველთვის ბრძოლის ველზე“, — იგონებს ბაგრატიონის სიცოცხლის უკანასკნელ საათებს მეორე არმიის ექიმი განგარტი.

ბაგრატიონს გავლილი ჰქონდა დიდი რუსი მხედართმთავრის, სუვოროვის, მდიდარი პრაქტიკული სკოლა. მან შესანიშნავად შეითვისა მისი „გამარჯვების მეცნიერება“, რამაც ძალიან შეუწყობდა ხელს, გამხდარიყო გამოჩენილი სარდალი. ბაგრატიონი წლების მანძილზე მსახურობდა სუვოროვის უშუალო ხელმძღვანელობით, შეისწავლა და შეისისხლბორცა თავისი მასწავლებლის საუკეთესო მხედართმთავრული თვისებები, რომლებიც მისი ლეგენდარული მამაცობის მასაზრდოებელი წყარო იყო.

ჯარისკაცები, რომელთაც ოდესმე ბაგრატიონის ხელქვეით უმსახურიათ, აღფრთოვანებულნი

იყვნენ მისი უშიშროებითა და ვაჟკაცობით. იგი იყო მათთვის გამბედაობისა და შეუპოვრობის მაგალითი. ისინი მზად იყვნენ, მისთვის თავი გაენიერათ.

ჯარისკაცებს ყოველთვის ახსოვდათ, რომ ისინი იბრძოდნენ ლეგენდარული გმირის გვერდით, რომლის პირადი ვაჟკაცობა მათი გმირობის მასაზრდოებელი იყო. ეს გმირი გახლდათ პეტრე ბაგრატიონი.

სუვოროვის მსგავსად ბაგრატიონის ლექსიკონიდან ამოღებული იყო გამოთქმები: „არ ვიცი“, „არ შემიძლია“ და სხვა მისთანანი. არ ყოფილა შემთხვევა, რომ მას უარი ეთქვას რომელიმე ოპერაციაზე, რაოდენ რთული და სახიფათო არ უნდა ყოფილიყო იგი. თუ ამას სამშობლოს ინტერესები ითხოვდა, იგი უყოყმანოდ თანხმდებოდა, ერთი შეხედვით, განწირული ოპერაციის განხორციელებაზეც. ამის საუცხოო მაგალითია ისევ და ისევ ბრძოლა შენგრაბენტან. კუტუზოვმა ბაგრატიონს დაუსახა მეტად რთული ამოცანა. მას ჯარის მცირე შენაერთით (6 ათას კაცამდე) უნდა შეეჩერებინა ფრანგების 30-ათასი-

ანი არმია ნაპოლეონის საუკეთესო მარშლების მეთაურებით. ამ არმიის მიზანი იყო, ხელი შეეშალა კუტუზოვისათვის გაერთიანებულიყო რუსეთიდან მომავალ ჯართან. ნაპოლეონი ცდილობდა, რომ ბრძოლა ჩაეტარებინა რუსთა ძალების შეერთებამდე. კუტუზოვი, რომელიც ანგარიშს უწევდა მტრის დიდ რიცხვობრივ უპირატესობას, თავს არიდებდა ამ ბრძოლას მაშველი ძალების მოსვლამდე, ამიტომ მას უკან უნდა დაეხია. უკანდახევის დროს მთავარი ძალების დაცვა ბაგრატიონის რაზმს დაეკისრა. ამ ამოცანის შესრულება რაზმის უეჭველ დაღუპვას ნიშნავდა. ამის შესახებ კუტუზოვი სწერდა იმპერატორ ალექსანდრეს, რომ იგი „სწირავს ნაწილს მთელის გადასარჩენად“.

იცოდა თუ არა ბაგრატიონმა, სად აგზავნიდნენ მას? ესმოდა თუ არა მის მეზობლებს, რომ ისინი განწირულნი იყვნენ? ამ კითხვებს პასუხობს კამპანიის მონაწილე ნოროვი, რომელიც წერს: **„გენერლიდან ჯარისკაცამდე ყველამ იცოდა ამის შესახებ, ხოლო ბაგრატიონი ბრძოლისწინა თათბირზე თავიანთ ოფიცრებთან ერთად სიკვდილს პირდაპირ თვალეში უყურებდა, როგორც სპარტის მეფე“**. ეს დავალება მან ბრწყინვალედ შეასრულა. **კუტუზოვს უსაზღვროდ გაეხარდა ბაგრატიონის დაბრუნება, ამავე დროს ძალიან გაკვირვებულიც დარჩა. არც უკითხავს არაფერი. ერთი კი თქვა: „შენი დაბრუნება სავსებით საკმარისი პასუხია ჩემთვის“**. ნოროვის თქმით, **ბაგრატიონმა ამ გამარჯვებით „აიგო მონუმენტი, რომელსაც სამხედრო ისტორია მარადის შეინახავს“**.

ბაგრატიონმა იმდენად შეისისხლხორცა სუფოროვის დარიგებები უკანდახევის მავნებლობის შესახებ, რომ 1812 წლის სამამულო ომის პირველ პერიოდში, როდესაც უკანდახევის ტაქტიკა ერთადერთი და სწორი იყო, იგი ვერაფრით ვერ ეგუებოდა მას, განუწყვეტლივ თავს ესხმოდა ბარკლაის და ითხოვდა მხოლოდ შეტევით

ომის წარმართვას. **„გაყიდულები ვართ, — სწერდა იგი ერმოლოვს, — ვხედავ, დაღუპვისაკენ მივყავართ; არ შემიძლია, გულგრილად ვუყურო ამას. ბოლმა მახრჩობს... მრცხვენია მუნდირის ტარების. ღმერთმანი, ავადა ვარ... ხოლო თუ პირველი არმიით შეუტევთ, მაშინ ჯანმრთელი ვარ... ყველაფრისგან დამოუკიდებლად, ღვთის გულისათვის, ნადით და შეუტიეთ, ღმერთმანი, ჯარებს გამოვაფხიზლებთ“**. ბაგრატიონი დარწმუნებული იყო უკანდახევის ტაქტიკის მავნებლობაში და ამიტომ შეიძლება მისი სულიერი ტანჯვის გაგება, მაგრამ, თუკი ვილაპარაკებთ ობიექტურად, რასაკვირველია, იგი მართალი არ იყო. ლიტერატურაში, სამწუხაროდ, დამკვიდრდა აზრი, თითქოს ბაგრატიონი, როგორც კარგი „დამრტყმელი“, მხოლოდ შეტევის მომხრე იყო. ჩვენამდე მოაღწია ბაგრატიონის ზოგიერთმა წერილმა, რომლებიც გარკვეულად უარყოფს ამ მტკიცებას. იგი წინააღმდეგი იყო უკანდახევისა, რომელიც გამონკვეული იყო არა აუცილებლობით, არამედ სიმხდალითა და ლაჩრობით. მისი ერთ-ერთი დიდი მხედართმთავრული თვისება იმაში მდგომარეობდა, რომ იგი შესანიშნავად უხამებდა თავის მოქმედებებს შექმნილ ვითარებას და საჭიროების შემთხვევაში შეტევას უკანდახევით შეცვლიდა კიდევ. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა მისი წერილი არაქრევისადმი, დათარიღებული 1809 წლის 22 ნოემბრით, რომელშიაც იგი, თურქეთის წინააღმდეგ მოქმედი რუსეთის არმიის მთავარსარდალი, ხსნიდა დროებითი უკანდახევის მიზეზებს. **„უკანასკნელ დროს, — წერს ბაგრატიონი, — არა მარტო ნაწილების უფროსები იტყობინებოდნენ, არამედ თავადაც დავრწმუნდით, განსაკუთრებით ტატარიცასთან ბრძოლაში, რომ კავალერიისა და არტილერიის ცხენები საკვების სიმცირის გამო ისე დაუძღურდნენ, რომ მათ არაფრით არ შეეძლოთ წარმატებით მოქმედება“**.

აი, ძირითადი მიზეზი ჩემი უკანდახევისა. მთელი ჩემი ადრინდელი სამსახური, ვფიქრობ, გამოდგება იმის მტკიცებად, რომ მე მხდალი არ ვარ, მაგრამ უაზრო გამბედაობა მიმარჩნია მხედართმთავრის დიდ ცოდვად“.

იშვიათად რომელიმე მხედართმთავარი ბაგრატიონზე უფრო აჩვენებდა ხელქვეითებს მოთმინებას, სიძნელეების გადალახვას. მაგრამ არც არავინ ზრუნავდა არმიის იმ ჯარისკაცზე ისე, როგორც ბაგრატიონი. ამას შესანიშნავად ადასტურებს მისი წერილი გრაფ არაქრევისადმი, დათარიღებული 1809 წლის 25 სექტემბრით, რომელშიაც ვკითხულობთ: **„არაფერს არ ვიშურებ მათთვის (ჯარისკაცებისათვის — რედ.). უკანასკნელი კაპიკით ჩემს ერთგულებას ვასმევ, ვაჭმევ, ვახალისებ ჩინებული სამსახურისთვის... უმჯობესია, მოვკვდე, ვიდრე ექსტრაორდინარული თანხა შევჭამო. მოვკვდე პატიოსნად, მაგრამ შიშველი“**.

ამავე დროს ბაგრატიონი ძალზე მკაცრი იყო და ყველასგან სამხედრო დისციპლინის დაცვას მოითხოვდა. ამ თვალსაზრისით, აღსანიშნავია მისი ორი ბრძანება, რომელიც მან გასცა 1809 წელს, დუნაის არმიის მთავარსარდალად ყოფნისას. პირველ მათგანში საუბარია ჯარში საშიში სენის — ლოთობის გავრცელების შესახებ. გარდა ამისა, ხაზგასმულია ზოგიერთი ნაწილის მეთაურის უყურადღებობა ისეთი დაუშვებელი ქმედებისადმი, როგორიც უმიზეზო სროლა იყო. **„დაჭრილთა შეხვევისას, — ვკითხულობთ ბრძანებაში, — შემჩნეულია, რომ ზოგი ჯარისკაცი მთვრალია, რაც უნდა მიენეროს ყველას დაუდევრობას, დანყებული უფროსით და ფელდფებელით დამთავრებული... მთვრალი და უგონო ერთია, უაზროდ მამაციცაა და მშიშარაც. არანაკლებ საკვირველია, რომ რეგულარულ ჯარში თოფების განმუხტვის ნაცვლად ჯარისკაცები უბრალოდ ისვრიან და ბევრი გენერალი ამას გულგრილად უყურებს. წესიერ ჯარში**

ყოველთვის ბანაკში შესვლისას თოფი უნდა განიმუხტოს. გაფრთხილებთ, ასეთი უმსგავსობა მომავალში უნდა მოიკვეთოს“.

მეორე ბრძანებაც დისციპლინის დარღვევის ფაქტებს ეხება, კერძოდ, დეზერტირობასა და სამსახურისათვის თავის არიდების შემთხვევებს. იგი ნათლად გვიჩვენებს სარდლის შეურიგებლობას სამხედრო დისციპლინის ნებისმიერი დარღვევისადმი და გვაძლევს საშუალებას, ვიმსჯელოთ იმ მეთოდებსა და ხერხებზე, რომელთაც იყენებდა ბაგრატიონი ხელქვეითთა აღსაზრდელად. **იგი იყო არა მარტო ბრწყინვალე მხედართმთავარი, არამედ ჯარისკაცთა და ოფიცერთა დიდებული აღმზრდელიც. გაბრატიონი არ ეთანხმებოდა იმას, ვინაც დისციპლინის ამაღლების ერთადერთ და საუკეთესო საშუალებად როგორღაც მკაცრი სასჯელი მიაჩნდა. მისი აზრით, მკაცრი, ზოგჯერ სასტიკი ზომების მიღება საჭიროა, მაგრამ მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში; მიაჩნდა, რომ სამხედრო პირი (დამოუკიდებლად მისი ნოდებისა) პირველ რიგში უნდა დაარწმუნო, რომ მისი საქციელი ცუდია და სამხედრო ეთიკის ნორმებთან შეუსაბამო.** ასეთი პირი უნდა დაუპირისპირო დისციპლინიერებულ და სანიმუშო მებრძოლს და ამით მასში სირცხვილის გრძნობა გამოიწვიოს და მხოლოდ იმის შემდეგ, როდესაც დარწმუნდები, რომ ყოველივე ამას არ მოჰყოლია სასურველი შედეგი, უნდა მიმართო უფრო მკაცრ ზომებს. იმის დასამტკიცებლად, რომ ბაგრატიონი ასე იქცეოდა, მოვიყვანთ მისი მეორე ბრძანების ტექსტს: **„ჩემამდე აღწევს ხმები, რომ ბევრი ბატონი ოფიცერი ყოვლის მონყალებით ჩემდამი მინდობილი არმიისა ცხოვრობს ბუქარესტში, ფოკშანიში, იასიში და სხვა ადგილებში ავადმყოფობისა და სხვა საბაბით, მხოლოდ სამსახურისა-**

გაბრატიონის ძეგლი მოსკოვში

გან თავის არიდების მიზნით. მე არ შემოძლია, ვირწმუნო, რომ რუსეთის აზნაურნი, რომელნიც სამშობლოსათვის არათუ ქონებას, სიცოცხლესაც არ იშურებენ, ასეთი სამარცხვინო ხერხებით ცდილობენ, აარიდონ თავი სამსახურს მაშინ, როდესაც ახლანდელ საბრძოლო ოპერაციებში აქვთ დიდი შესაძლებლობები, მოიხვეჭონ დიდება, გამოიჩინონ ვაჟკაცობა და მამაცობა და ამით დაამტკიცონ ერთგულება სამსახურისადმი... სამშობლოსადმი.

მაგრამ წინააღმდეგ ჩემი იმედისა, თუკი ასეთ ოფიცრები სადმე ცხოვრობენ, მე სრულად ვარ დარწმუნებული, რომ ამის მიღებისთანავე გამოცხადდებიან მეთაურებთან და თავიანთ საქციელს გამოისყიდიან ერთგული სამსახურით“.

სუვოროვის მსგავსად, ბაგრატიონიც რუსეთის დიდი პატრიოტი იყო, გულწრფელად უყვარდა რუსი ხალხი და ამ სიყვარულს შესწირა თავისი შესანიშნავი ცხოვრება. წარმოშობით ქართვე-

ლი, იგი რუსეთს თავის მეორე სამშობლოდ თვლიდა. ვეჭვობთ, დაიძებნოს მეორე ადამიანი, რომელმაც მასავით განიცადა მოსკოვის ბედი. 1812 წლის 7 აგვისტოს წერილში არაკრევევისადმი იგი ამბობდა, რომ თუკი მტერი მოსკოვს მიუახლოვდება, „მთელი ხალხით უნდა შევუტოთ მას ან გავანადგუროთ, ან სამშობლოს კედლებთან დავეცეთ“. სიკვდილის წინ დაწერილი მისი წერილები გამსჭვალულია სიყვარულით რუსი ხალხისადმი, რუსეთის მიწისადმი, მოსკოვისადმი. სასიკვდილოდ დაჭრილი, უკანასკნელ დღეში მყოფი, იგი სწერდა გრაფ როსტოპჩინს: **„მშვიდობით, პატივსცემულო მეგობარო, მეტს ველარ გნახავ, ჭრილობა კი არა, მოსკოვი მკლავს“.**

ბაგრატიონის ამ თვისებას ყველა კარგად ამჩნევდა. **„მასში ვინილე კეთილშობილი და სამშობლოს სიყვარულის მაღალი გრძნობით გამსჭვალული ადამიანი“**, — წერდა ბარკლაი დე ტოლი იმპერატორ ალექსანდრე I-ს ბაგრატიონის შესახებ. **გენერალი პეტრე ბაგრატიონი სულგრძელი იყო ყველას მიმართ, ვისაც კი გულწრფელად უყვარდა რუსეთი.** იგი მათ უაღრესად დიდი პატივისცემით ეპყრობოდა. როდესაც ბოროდინოს ველზე ბარკლაის არაჩვეულებრივი გმირობის მოწმე გახდა და დარწმუნდა რუსეთისადმი მის ერთგულებაში, ბაგრატიონმა მკვეთრად შეიცვალა თავისი შეხედულება ამ გენერალზე. სასიკვდილოდ დაჭრილმა იხმო მისი ადიუტანტი და დაავალა მას, გადაეცა ბარკლაი დე ტოლისათვის, რომ იგი კვდება მისადმი უდიდესი პატივისცემით გამსჭვალული.

რომ გახდეს დიდი სარდალი, დაიმსახურო ნამდვილი სიყვარული, უნდა გიყვარდეს სამშობლო წმინდა სიყვარულით, მზად უნდა იყო, უყოყმანოდ შესწირო ცოდნა, ენერგია, გამოცდილება, სიცოცხლე მის მიწასა და ხალხს. ეს პრინციპი თან სდევდა ბაგრატიონს მთელი სიცოცხლის მანძილზე.

სანკტ-პეტერბურგში ბაგრატიონის ქებლი დაიდგა

7 სექტემბერს ინფანტერიის გენერალს, პეტრე ბაგრატიონს, სანკტ-პეტერბურგში, მარატის ქუჩაზე, ჩრდილოეთის დედაქალაქის ისტორიულ ცენტრში ძეგლი დაუდგეს. ცერემონიაში, რომელიც მიეძღვნა ბოროდინოს ბრძოლის 200 წლის იუბილეს, მონაწილეობდნენ ქალაქის ხელმძღვანელი მუშაკები, დეპუტატები, სამხედროები, ქალაქის საპატიო მოქალაქეები. მათ დიდი პატივისცემით გაიხსენეს ერთ-ერთი იმ მამულიშვილთაგანი, რომლის გარეშეც შეუძლებელია დღევანდელი რუსეთის წარმოდგენა. ითქვა, რომ ძეგლის გახსნა კიდევ ერთი დადასტურებაა იმისა, რომ პეტერბურგი რუსეთის კულტურის დედაქალაქია.

ძეგლი დადგმულია ყოფილი სემიონოვსკის პლაცზე (მოედანზე), სადაც თავის დროზე იმ პოლკის ყაზარმები იყო, რომელთაც ხელმძღვანელობდა ბაგრატიონი.

პროექტი განახორციელეს მოქანდაკეებმა იან ნეიმანმა, მურატ ანამუროვმა და არქიტექტორმა გენადი ჩელბოგაშევმა. ბრინჯაოს

ქანდაკება 4,5 მეტრი სიმაღლისაა და დგას ნითელი გრანიტის 30-ტონიან პიედესტალზე. ბაგრატიონის ეს ძეგლი შეემატება სანკტ-პეტერბურგის იმ არქიტექტურულ ანსამბლს, რომელიც მოგვითხრობს 1812 წლის სამამულო ომში მეზობლთა სიმამაცესა და გამირობაზე.

გა

ვლადიმერ იაშვილი

არტილერიის სრული გენერალი

1812 წლის რუსეთის სამამულო ომში მონაწილე სხვა ქართველებს შორის მოხსენიებულია ორი ძმა იაშვილი, ვლადიმერ მიხეილის ძე (1764-1815 წწ.), გენერალ-მაიორი, და ლევან მიხეილის ძე (1768-1836 წწ.), გენერალ-ლეიტენანტი, 1819 წლიდან კი — არტილერიის სრული გენერალი.

ვლადიმერ იაშვილის მონაწილეობა სამამულო ომში მეტად ხანმოკლე იყო და, ალბათ, ამიტომაც, რომ იგი ბაგრატ ბატონიშვილის სიაში არაა მოხსენიებული. ომის დაწყების წინ, როგორც იმპერატორ პავლე I-ის მკვლელობის ერთ-ერთი მონაწილე, იგი კალუგის გუბერნიაში გადაასახლეს.

ჩვენამდე მოაღწია მისმა წერილმა იმპერატორ ალექსანდრე I-სადმი, რომელიც ადასტურებს იაშვილის მონაწილეობას პავლეს მკვლელობაში და ამავე დროს საშუალებას გვაძლევს, ვიმსჯელოთ მისი გადასახლების ნამდვილ მიზეზებზე. „ხელმწიფევ, — ვკითხულობთ წერილში, — რა წუთიდან მამათქვენი ტახტზე ავიდა, მე გადავწყვიტე, თუკი ეს საჭირო იქნებოდა, თავი შემენირა რუსეთის კეთილდღეობისათვის, უბედური რუსეთისათვის, რომელიც პეტრე დიდის შემდეგ შემთხვევითი პირების სათამაშო ასპარეზად იქცა და ბოლოს — მსხვერპლადაც... ჩვენს სამშობლოს თვითმპყრობელი ხელისუფლება მართავს, მილიონების ბედი დამოკიდებულია ერთი ადამიანის ყკუა-სა და სულგრძელობაზე. პეტრე დიდი სახელოვნად ეზიდებოდა მძიმე ტვირთს და მისი ბრძნული მმართველობის დროს ქვეყანა ისვენებდა; მაგრამ გენიოსები იშვიათნი არიან... ღმერთმა იცის, რომ ჩვენი ხელები სისხლით შეიღება არა ანგარების გამო: ნეტავ, მსხვერპლი უშედეგო ნუ იქნება. შეიგნეთ თქვენი უმაღლესი მოვალეობა, იყავით ტახტზე, თუ შესაძლებელია, პატიოსანი ადამიანი და რუსი მოქალაქე. გახსოვდეთ, რომ სასოწარკვეთილებისთვისაც არსებობს საშუალება და

ნუ მიიყვანთ სამშობლოს დაღუპვამდე. ადამიანს, რომელიც სიცოცხლეს სწირავს რუსეთს, აქვს უფლება, ეს გითხრათ... მე ახლა უფრო დიდი ვარ, ვიდრე თქვენ, რადგანაც არაფერი არ მსურს და, თუ თქვენი დიდების გადასარჩენად, რომელიც ჩემთვის ძვირფასია მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი რუსეთის დიდებაა, საჭიროა ჩემი სიკვდილი, მე ამისათვის მზად ვარ. მაგრამ ამას აზრი არ აქვს, მთელი ბრალი ჩვენ გვაწვება. მაგრამ ამაზე დიდ დანაშაულებსაც ფარავს სამეფო მანტია. მივდივარ ჩემს სოფელში, შევეცდები, იქ გამოვიყენო სისხლიანი გაკვეთილები და ვიზრუნო ქვეშევრდომთა კეთილდღეობაზე. მეფეთა მეფე ან შემინყალებს, ან დამსჯის, სიკვდილის წინ ვევედრები მას, რომ ჩემი მსხვერპლი უშედეგო არ აღმოჩნდეს!

მშვიდობით, ხელმწიფევ! მეფის წინაშე მე სამშობლოს მსხნელი ვარ, ხოლო შვილის წინაშე — მკვლელი...“.

სამწუხაროდ, წერილი დათარიღებული არ არის, მაგრამ ფრაზა „მივდივარ ჩემს სოფელში“ — მიგვითითებს, რომ იგი დაწერილია პეტერბურგიდან იაშვილის გასვლის წინ, 1803 წლის დასაწყისში, როგორც ეს სხვა საბუთებიდან ჩანს.

წერილში იაშვილი აშკარად ასახელებს თავის თავს შეთქმულების მონაწილედ. მან, როგორც ჩანს, კარგად იცოდა პავლე I-ის მიერ დამკვიდრებული რეჟიმით საზოგადოების ყველა ფენის უკმაყოფილების თაობაზე და, ალბათ, ამიტომაც ეგონა, რომ იმპერატორის მოკვლით ქვეყანა ტირანიისგან გათავისუფლდებოდა.

ძირითადი მიზეზები, რომელთაც განაპირობებს იაშვილის მონაწილეობა შეთქმულებაში, ჩვენი აზრით, შემდეგია: პირველი, პრუსიული სამხედრო სისტემის დაწესება რუსეთში; მეორე, ტირანული ხელისუფლების შეზღუდვისა და არისტოკრატიული კონსტიტუციის პრინციპებზე დაფუძნებული მმართველობის დამყარების სურვილი და, დასასრულ, მესამე, პირადი ანტიპათია პავლე პირველისადმი, რომელიც ესოდენ აშკარად იგრძნობა ზემოთ მოტანილ წერილში.

იბადება კითხვა: რატომ მოეპყრო ასე მკაცრად ვლადიმერ იაშვილს ალექსანდრე I, რომელიც თვითონ იყო შეთქმულების მონაწილე? რატომ გაუსწორდა ასე სასტიკად შეთქმულთა ნაწილს (პალანი, იაშვილი), სოლო ზოგიერთს ხელიც არ ახლო (მაგ., ბენიგსენს)? საქმე ისაა, რომ იმპერატორი სრულ დამოკიდებულებას გრძნობდა იმ პირთაგან, რომლებმაც იგი ტახტზე აიყვანეს. მან შესანიშნავად იცოდა, რომ 1801 წლის 11 მარტის ამბების მონაწილეთა მთავარი მიზანი თვითმპყრობელური ხელისუფლების შეზღუდვა და არისტოკრატიული კონსტიტუციის მიღება იყო, რაც მას ოდნავადაც არ აძლევდა ხელს. იგი ვერაფრით ვერ შეურიგდებოდა თავისი ხელისუფლების შეზღუდვას. აქედან გამომდინარე შეიძლება ვიფიქ-

როთ, რომ ალექსანდრე სწორედ მათ გაუსწორდა, ვინც სხვებზე მეტად ეძებდა გარკვეულ მდგომარეობასა და გავლენას სამეფო კარზე. ასეთთა რიცხვს, ჩანს, ვლადიმერ იაშვილიც ეკუთვნოდა. ამიტომ გადაასახლა კიდეც ვლადიმერ იაშვილი 1803 წლის დასაწყისში მის მამულში, კალუგის გუბერნიის სოფელ მურომცევოში, დაუნესა პოლიციის მეთვალყურეობა და აუკრძალა ორივე დედაქალაქში გამოჩენა. სწორედ აქ მოუსწრო მას სამამულო ომმა. იაშვილს, რომელმაც სიცოცხლის დიდი ნაწილი ბრძოლის ველზე გაატარა და არაერთხელ ასახელა რუსული იარაღი, ამჯერადაც მოუნდომებია თავისი ცოდნა და გამოცდილება სამშობ-

ლოს სასარგებლოდ გამოეყენებინა, მაგრამ რადგანაც იგი პოლიციის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფებოდა, მისი სურვილის განხორციელება საგანგებო ნებართვის გარეშე შეუძლებელი იყო. მას ამ საქმეში გენერალ-ლეიტენანტი შეპელევი დაეხმარა. მაგრამ ამის სასტიკი წინააღმდეგი აღმოჩნდა იმპერატორი ალექსანდრე I.

იმპერატორის სიმკაცრე იაშვილის მიმართ აიხსნებოდა არა იმდენად მისი მონაწილეობით პავლეს მკვლელობაში, არამედ უფრო იმით, რომ, როგორც ზევით იყო ნათქვამი, მას დიდი პრეტენზიები ჰქონდა და, რაც მთავარია, ალექსანდრემ ვერ დაივიწყა მისი წერილის საკმაოდ გამომწვევი ტონი.

ასეა თუ ისე, მონარქის რესკრიპტმა გადანყვიტა იაშვილის ბედი: კუტუზოვი, თავისი სურვილის წინააღმდეგ, იძულებული გახდა, გაეთავისუფლებინა იგი სამსახურიდან. 31 ოქტომბერს მთავარსარდალმა პატაკით მოახსენა იმპერატორს, რომ „გენერალ-მაიორი იაშვილი თავის სოფელს დაუბრუნდა“.

ამრიგად, ვლადიმერ იაშვილის მეტად სასარგებლო და წარმატებით დაწყებული მოქმედება, იმპერატორის ნებასურვილით უდროოდ იქნა შეწყვეტილი. ამიტომ მისი მონაწილეობა 1812 წლის სამამულო ომში, უკეთ რომ ვთქვათ, ძალზე ხანმოკლე იყო, სულ რაღაც 40-56 დღე. იგი გარდაიცვალა 1815 წელს, დაპატიმრებისა და სიმბირსკში გადასახლების მოლოდინში.

ლევან იაშვილი

გენერალ-ლეიტენანტი

გაცილებით დიდი და მნიშვნელოვანი იყო მეორე ძმის, გენერალ-ლეიტენანტ ლევან მიხეილის ძე იაშვილის მონაწილეობა 1812 წლის ომში. ომის პირველივე დღიდან მის დასასრულამდე, რუსეთის ჯარების საზღვარგარეთული ლაშქრობის ჩათვლით, ლევან იაშვილის არტილერიისტიკები შეუპოვრად ებრძოდნენ მონინააღმდეგეს. მასალები, რომლებიც ჩვენ ამ პიროვნების შესახებ მოვიძიეთ, ახასიათებს მას, როგორც არაჩვეულებრივი გამბედაობის, უმაღლესი კვალიფიკაციის სამხედრო მოღვაწეს, რომლის მკაცრი მომთხოვნელობა ეხამებოდა თავმდაბლობასა და სისადავეს.

ლევან იაშვილი დაიბადა 1768 წელს. 16 წლის ასაკში იგი არტილერიის კადეტთა კორპუსში გაუმწესებიათ და, იმ დღიდან მოყოლებული, მან თითქმის ორმოცდაათი წელი სამხედრო სამსახურში გაატარა. დაწყებული 1789 წლიდან, როდესაც მან პირველი სამხედრო ნათლობა მიიღო თურქებთან შეტაკებაში კინბურთან, ვიდრე 1833 წლამდე, როდესაც იგი პენსიაზე გავიდა, რუსეთის ჯარებს არ ჩაუტარებია არც ერთი ოდნავ მნიშვნელოვანი ოპერაცია კი, რომელშიაც ლევან იაშვილს მონაწილეობა არ მიეღოს. ერთადერთ გამონაკლისს წარმოადგენს სუვოროვის 1788 წლის

იტალია-შვეიცარიის ლაშქრობა, რომელშიაც იაშვილის მონაწილეობა დადასტურებული არ არის.

საფრანგეთის იმპერატორი ნაპოლეონ ბონაპარტე რუსეთთან ომისათვის ხანგრძლივად და საფუძვლიანად ემზადებოდა. ალექსანდრე I-ის მთავრობამ ამ სამზადისის შესახებ საკმაო ცნობები ჰქონდა. უკვე 1810 წლისათვის რუსეთის სამხედრო და პოლიტიკურ წრეებში აღარავის ეპარებოდა ეჭვი ომის გარდაუვალობაში. ბუნებრივია, ასეთ ვითარებაში არც რუსეთი იყო უმოქმედოდ. გამოცხადდა მობილიზაცია, საფუძველი ჩაეყარა ახალ სიმაგრეებს (ბობრუისკი, დინაბურგი), შეკეთ-

და ძველი (კიევი, რიგა), თურქეთის ფრონტიდან მოხსნილი ხუთი დივიზია დასავლეთის საზღვარზე განლაგდა და ა. შ. ამ მოსამზადებელ სამუშაოებში აშტიურად მონაწილეობდა ლევან იაშვილიც. იგი ხელმძღვანელობდა დინაბურგში წარმოებულ სამუშაოებს.

1812 წლის ომის დაწყებისთანავე უმაღლესმა სარდლობამ პირველი არმიის შემადგენლობიდან გამოჰყო ერთი კორპუსი, რომლის მეთაურად თავადი ვიტგენშტიინი დაინიშნა. ამ კორპუსის არტილერიის უფროსობა დაეკისრა ლევან

იაშვილს, რომელსაც მაშინ გენერალ-მაიორის წოდება ჰქონდა. ვიტგენშტიინის კორპუსს უნდა ემოქმედა ბელორუსიის ტერიტორიაზე, რომელიც სხვა რეგიონებზე ადრე იყო ოკუპირებული. აქ დისლოცირებულ საფრანგეთის სამხედრო შენაერთებს ნაპოლეონის საქვეყნოდ აღიარებული მარშლები — უდინო, მაკდონალდი, სენ-სირი და ვიქტორი ხელმძღვანელობდნენ. მათგან განსხვავებით, ვიტგენშტიინი თავისი ნიჭით მაინცდამაინც არ იყო ცნობილი. მიუხედავად ამისა, მის კორპუსს დაეკისრა მეტად პასუხსაგები ამოცანა — გაეთავისუფლებინა ფრანგების მიერ ოკუპირებული პოლოცკი და პეტერბურგისაკენ გზა გადაეღობა მათთვის. ამ დავალების წარმატებით შესრულების საწინდარი კორპუსის პირადი შემადგენლობის და მისი გენერლების მაღალი საბრძოლო თვისებები და პირადი ვაჟკაცობა იყო. ამ გენერლებს შორის იყვნენ კულნევი, ბერგი, იაშვილი და სხვები, რომელთა მამაცობა და შეუპოვრობა ყოველთვის სანიშნო იყო და ჯარისკაცებისათვის ბრწყინვალე, მისაბაძი მაგალითი.

ვიტგენშტიინის კორპუსის პირველი შებრძოლება მტერთან მოხდა სოფელ კლიასტიცისთან (ბელორუსია) 18, 19 და 20 ივლისს. ეს სოფელი, რომელიც ფრანგებს დაეკავებინათ, იმყოფებოდა პოლოცკის მახლობლად სებეჟ-პოლოცკის გზაზე. ბრძოლა, რომელიც სამ დღეს გრძელდებოდა (იაკობოვოსთან, კლიასტიცისთან და გოლოვჩიცნასთან), მიზნად ისახავდა პოლოცკის განთავისუფლებას, სებეჟის გზის ბლოკირებას და ამით პეტერბურგზე მტრის მოსალოდნელი შეტევისათვის ხელის შეშლას. აქ, ვიტგენშტიინის წინააღმდეგ მარშალ უდინოს ორმოცდახუთათასიანი „ჯოჯოხეთური ლეგიონი“ მოქმედებდა. უდინომ, როგორც კი მიიღო ცნობა პოლოცკის მიმართულებით სებეჟის გზით რუსების მოძრაობის შესახებ, გადაწყვიტა, დახვედროდა მათ და შეეჩერებინა ისინი.

ეს იყო ნაპოლეონის ბრძანება. „პოლოცკში დატოვეთ მცირე-

რიცხოვანი გარნიზონი, — წერდა იგი მარშალს, — თქვენ კი ვიტგენშტიინს სდიეთ ფეხდაფეხ. ვიტგენშტიინს ჩასვლისთანავე ნეველისაკენ გავგზავნი კორპუსს, რომელიც თქვენთან დაამყარებს კავშირს. თქვენ გაემართებით პოლოცკიდან სებეჟისაკენ, ვიტგენშტიინი კი, ალბათ, უკან დაიხევს პეტერბურგის გზის დასაცავად, მას ათი ათას კაცზე მეტი არა ჰყავს და შეგიძლიათ, თავისუფლად შეუტყოთ“.

ნაპოლეონის ბრძანების თანახმად, უდინო კლიასტიცისკენ გაემართა, მაგრამ იმპერატორის ვარაუდი არ გამართლდა: ვიტგენშტიინმა პირი კი არ იბრუნა, არამედ მაგრად დაუხვდა მონინაღმდეგეს, რომელიც რუსების განსაკუთრებულმა შეუპოვრობამ და მამაცობამ მეტად მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა. სწორედ აქ სოფელ კლიასტიცისთან მოხდა ის სამდღიანი ბრძოლა (18, 19 და 20 ივლისს), რომელმაც დიდი სახელი მოუხვეჭა რუს მეომრებს. რუსებმა ტყვედ სამი ათასი კაცი ჩაიგდეს, მათ შორის 25 ოფიცერი.

გადაუქარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ეს გამარჯვება, ერთ-ერთი პირველი ომის დანყების დღიდან, მიღწეულ იქნა ლევან იაშვილის არტილერიისტების გამირული და ენერგიული მოქმედების წყალობით.

კლიასტიცისთან სამდღიანი ბრძოლაში უნარიანი მოქმედებისათვის გენერალ-მაიორ ლევან იაშვილს მიენიჭა არტილერიის გენერალ-ლეიტენანტის სამხედრო წოდება.

იაშვილის ბრწყინვალე გამარჯვებით დამთავრდა ბრძოლა მარშალ ვიქტორთან, რომელიც გაიმართა 1812 წლის 2 ნოემბერს ჩაშნიკიდან ორი ვერსის დაშორებით. **„აქვე ვიტგენშტიინის საზღვრებთან, — წერს გენერალ-მაიორი პისარევი, — სოფელ სმოლნიასთან დამარცხებულ იქნა ვიტგენშტიინი; ამ საქმეს დიდად შეუწყვეს ხელი გენერალ-ლეიტენანტმა ლევან იაშვილმა და გენერალ-მაიორმა ფოქმა“.**

1812 წლის ომის ბოლო ეტაპზე, როდესაც ნაპოლეონის არმიის დევნილი ნარჩენები მდინარე ბერეზინას მიადგნენ, კვლავ აგუგუნდა ლევან იაშვილის არტილერია, რომელმაც მრავალი მონინაღმდეგე გამოასალმა სიცოცხლეს.

ამრიგად, შეუპოვარი და სისხლისმღვრელი ბრძოლების შედეგად, რუსმა ჯარებმა ლევან იაშვილის აქტიური მონაწილეობით გაათავისუფლეს პოლოცკი, მოსპეს საფრთხე, რომელიც ემოქმეებოდა პეტერბურგს, ფსკოვს, ნოვგოროდს და სხვა ქალაქებს, დამარცხების სიმწვავე აგემეს სახელგანთქმულ ფრანგ მარშლებს — უდინოს, მაკდონალდს, სენსირსა და ვიქტორს, რითაც საგრძნობლად დააჩქარეს ნაპოლეონის „უძლეველ ჯარის“ განადგურება. **„თქვენ, სახელგანთქმული ფრანგო მარშალნო, — წერს პისარევი, — რომლებმაც გააკვირვებთ მთელი ევროპა: უდინო, მაკდონალდ, სენ-სირ, ვიქტორ, — აუნყეთ გაკვირვებულ ევროპას, რამდენ დღეში გაგანადგურათ თქვენ, ყველანი თქვენი ჯოჯოხეთური ლეგიონებით ჩვენმა ერთმა გრაფმა ვიტგენშტიინმა... ხუთ თვეში აღარც ჯარი შეგრჩათ, აღარც დიდება...“**

როგორც ნათქვამიდან ჩანს, ვიტგენშტიინის კორპუსის წარმატებაში მნიშვნელოვანი დამსახურება გენერალ იაშვილს და მის არტილერიისტებს ეკუთვნით. აი რას სწერდა გრაფი ვიტგენშტიინი იმპერატორ ალექსანდრეს გენერალ იაშვილის საბრძოლო ღირსებებისა და 1812 წლის ომში მისი პირადი დამსახურების შესახებ: **„ჩემს მოვალეობად მიმაჩნია, უმორჩილესად მოგახსენოთ, რომ თავადი იაშვილი სწორედ ის გენერალია, რომელმაც ამ ომში ჩინებული დამსახური გასწია და ყველაზე მეტად შემინყო ხელი მტერზე მოპოვებულ ყველა გამარჯვებაში“...**

1813-1815 წლების საზღვარგარეთულ ლაშქრობაში გენერალი იაშვილი მონაწილეობდა როგორც არმიის არტილერიის უფროსი. ამ ლაშქრობაში მან არაერთხელ ასა-

ხელა რუსული იარაღი. ლევან იაშვილი კიდევ დიდხანს იყო სამხედრო სამსახურში და მხოლოდ 1833 წელს მიატოვა იგი „სრულიად მოშლილი ჯანმრთელობის“ მიზეზით. 1836 წელს იგი გარდაიცვალა.

როგორც არაერთგზის აღვნიშნეთ, გენერალ იაშვილის არტილერიისტები 1812 წლის სამამულო ომსა და საზღვარგარეთული ლაშქრობის დროს განსაკუთრებული წარმატებით მოქმედებდნენ. ამის ერთ-ერთი მიზეზი თავად გენერალი იყო, რომელიც თავისი ჯარისკაცებისა და ოფიცრებისათვის მუდამ იყო გამბრობის და თავდადების მისაბაძი მაგალითი. მაგრამ ცნობილია, რომ მართო გამბრობას და თავდადებას ყოველთვის როდი მოაქვს გამარჯვება. სუვოროვი ხშირად ამბობდა, რომ მხედართმთავარს მართებს, იყოს მამაცი, შეუპოვარი და თავის საქმეში განაფული. მასალები, რომლებიც ლევან იაშვილზე მოგვებოვება, წარმოგვიდგენს მას სწორედ ისეთ ადამიანად, რომელიც საარტილერიო ხელოვნების ყოველგვარ საიდუმლოებას ჩანსვდა. ერთ-ერთ პატაკში იმპერატორისადმი გრაფი ვიტგენშტიინი წერდა, რომ **ბენერალი იაშვილი „თავისი ცოდნითა და ნიჭით არა მარტო სასარგებლოა, არამედ საჭიროც... შემდგომი სამსახურისთვის“.**

ამავე დროს ლევან იაშვილი იყო ძალზე მკაცრი და ყველასაგან ითხოვდა სამხედრო დისციპლინის დაცვას. დისციპლინის დარღვევას იგი დიდ ბოროტებად თვლიდა. ჩვენამდე მოაღწია მისმა ერთმა წერილმა ბარკლაი დე

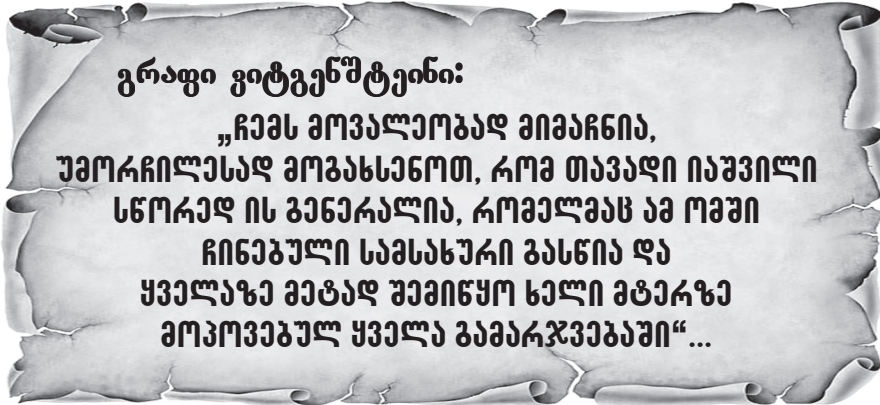
ტოლისადმი, რომლითაც იგი მთავარსარდალს აუწყებდა, რომ მან საყვედური გამოუცხადა გენერალ-მაიორებს ველისტიკისა და მერლინს, რომელთაც დაარღვიეს მისი 1813 წლის 25 ნოემბრის ბრძანება. ამ ბრძანების თანახმად, საარტილერიო ნაწილების მეთაურებს ეკრძალებოდათ ნაწილიდან გასვლა იაშვილის პირადი ნებართვის გარეშე.

პასუხისმგებლობისა და მოვალეობის გრძნობა გენერალ იაშვილის კიდევ ერთი დამახასიათებელი თვისებაა. ამას ნათლად გვიდასტურებს მისი 1813 წლის 6 იანვრის პატაკი ვიტგენშტიინისადმი, სადაც იგი სთხოვს გრაფს, უშუამდგომლოს იმპერატორის წინაშე, მოშლილი ჯანმრთელობის აღსადგენად მისთვის შვეტულების მიცემის თაობაზე. საინტერესოა, რომ ჯანმრთელობის აღდგენის საჭიროებას იაშვილი ასაბუთებს არა სიკვდილის შიშით, არამედ მასზე დაკისრებული მოვალეობის სანიმუშოდ შესრულების სურვილით, რაც ავადმყოფი კაცისათვის, ბუნებრივია, რთულია. **„...რადგანაც დაკისრებული მოვალეობის მნიშვნელობა კარგად მაქვს შეგნებული, — ვკითხულობთ პატაკში, — და იმ მიზნით, რომ საქმე არ დაზარალდეს, ჩემი სურვილის წინააღმდეგ დამწუხრებული მოგმართავთ, თქვენო ბრწყინვალეობავ, — რათა ჯანმრთელობის აღსადგენად და იმისთვის, რომ მომავალშიც შევძლო სარგებლობის მოტანა... დამაბრუნოთ რუსეთის იმპერიის ფარგლებში“.** იაშვილის ეს თხოვნა ყველამ დიდი სინანულით, მაგ-

რამ ყოველგვარი საყვედურის გარეშე მიიღო. ვიტგენშტიინმა კუტუზოვის მეშვეობით სათანადო წარდგინებით მიმართა იმპერატორს. ალექსანდრემ განკარგულება გასცა, მიეცათ იაშვილისათვის ერთდროული დახმარება და მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში რთავდა სამკურნალოდ წასვლის ნებას. როგორც საბუთები მოწმობენ, ლევან იაშვილს არ უსარგებლია შვეტულებით და მოქმედ არმიაში დარჩენილა.

როგორც ჭეშმარიტი სუვოროველი, ლევან იაშვილი ძალზე ყურადღებიანი იყო ხელქვეითების მიმართ, განსაკუთრებით რიგითი მებრძოლებისადმი. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა პოლკოვნიკ ტაუბეს 1813 წლის 12 იანვრის პატაკი იაშვილისადმი. როგორც პატაკიდან ირკვევა, ტაუბეს იაშვილის დავალებით შეუმომნებია საარტილერიო ასეულთა ტანსაცმლითა და საჭირო აღჭურვილობით მომარაგების მდგომარეობა, რომელიც საკვალალო აღმოჩნდა. ჯარისკაცებს დაგლეჯილი ფარაჯები და გაცვეთილი ფეხსაცმელი ეცვათ. ისინი იძულებულნი იყვნენ, თავის შესანახად საკუთარი ფული ეხარჯათ. **განსაკუთრებით საინტერესოა პატაკის ის ნაწილი, სადაც ტაუბე წერს, რომ „რიგით მებრძოლთა ასეთი მდგომარეობა ოდნავადაც არ შეესაბამება იმ პატივისცემას, რომელიც ეგზომ ნათლად დადასტურებული თქვენი ბრწყინვალეობის (1812 წლის) 17 დეკემბრის №2928 ბრძანებით არტილერიისადმი“.** სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ მივაგენით ამ ბრძანებას, მაგრამ ტაუბეს პატაკიდან ჩანს, რომ გენერალ ლევან იაშვილს სპეციალური განკარგულება გაუცია, რომლითაც იგი ავალდებულებდა საარტილერიო ნაწილების უფროსებს, პატივისცემითა და ყურადღებით მოპყრობოდნენ ჯარისკაცებს და ეზრუნათ მათი უკეთ მომარაგებისათვის.

ზემოთ აღნიშნული თვისებების გამო გენერალ-ლეიტენანტმა ლევან იაშვილმა თავისი თანამედროვეების, სახელგანთქმული რუსი მხედართმთავრების მაღალი შეფასება დაიმსახურა.

გრაფი ვიტგენშტიინი:
„ჩემს მოვალეობად მიიჩნია, უმორჩილესად მოგახსენოთ, რომ თავადი იაშვილი სწორედ ის ბენერალია, რომელმაც ამ ომში ჩინებული სამსახური გასწია და ყველაზე მეტად შეიმწყო ხალი გტარჯა მოკოვებულ ყველა გამარჯვებაში“...

ივანე ფანჩულიძე

გენერალ-ლეიტენანტი

1812 წლის სამამულო ომში კიდევ ორი გენერალი — ძმები ივანე და სიმონ ფანჩულიძეები მონაწილეობდნენ, რომელთაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს რუსეთის ჯარების გამარჯვებაში. მათი მამა, ქართველი აზნაური დავით ფანჩულიძე, 1738 წელს გადასახლდა რუსეთში და სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე სამოქალაქო სამსახურში იმყოფებოდა. მისი ერთ-ერთი შვილთაგანი (დავითს სულ სამი შვილი ჰყავდა) — ალექსი 1812 წელს სარატოვის გუბერნატორი ყოფილა.

ივანე დავითის ძე ფანჩულიძე (1759-1815 წწ.) 1774 წელს 15 წლის ასაკში რუსეთის სამხედრო სამსახურში შევიდა, რომელსაც მთელი სიცოცხლე შესწირა და სერჟანტობიდან გენერალ-ლეიტენანტობამდე მიაღწია. ეს ნოდება მას 1813 წლის სექტემბერში მიენიჭა.

პირველი საბრძოლო ნათლობა ივანე ფანჩულიძემ 1768-1791 წლების რუსეთ-თურქეთის ომში მიიღო. იგი მონაწილეობდა ოჩაკოვის ციხესიმაგრის აღყასა და შტურმში, რომლის დროს მარჯვენა ხელში დაიჭრა. ამ ოპერაციაში გამოჩენილი მამაცობისათვის მას მიანიჭეს სეკუნდ-მაიორის ნოდება და ოქროს ნიშნით დააჯილდოვეს. 1787 წლიდან მოყოლებული, ვიდრე 1815 წლამდე, იგი მონაწილეობდა რუსეთის იმპერიის ყველა ომში. 1805 წელს ბონაპარტეს წინააღმდეგ ომში ივანე ფანჩულიძემ მრავალ ბრძოლაში გამოიჩინა თავი და მამაცი ოფიცრის სახელი დაიმსახურა.

შენგრაბენის ცნობილი ბრძოლის დროს იგი გენერალ პეტრე ბაგრატიონის მარჯვენა ფლანგის კავალერიას მეთაურობდა და „გზა გაუკაფავს მონინალმდეგის მრავალრიცხოვან ნაწილებთან“ შეტაკებაში. შენგრაბენის ოპერაციისათვის ივანე დავითის ძე ფანჩულიძე დაუჯილდოვებიათ წმ. ვლადიმერის მეოთხე ხარისხის ორდენით.

ასევე ისახელა მან თავი 1805 წლის 20 დეკემბერს აუსტერლიცთან ბრძოლაში, რომლის გადამწყვეტ სტადიაში იგი „შეიჭრა მონინალმდეგის რიგებში და მანამ-

დე ჩეხა, ვიდრე ტყვიამ არ დაჭრა“.

მომდევნო 1806-1812 წლებში ივანე ფანჩულიძე რუსეთ-თურქეთის ომის ფრონტზე იყო. 1807 წელს მას გენერალ-მაიორის ნოდება მიენიჭა. 1809 წელს გენერალი ივანე ფანჩულიძე თურქებისაგან ანაპის განთავისუფლებას ხელმძღვანელობდა. რუსების გონივრული მოქმედების შედეგად ანაპის ფაშა განადგურებულ იქნა, ხოლო სიმაგრე - აღებული. ამ ოპერაციისათვის ივანე ფანჩულიძე დაჯილდოვდა წმიდა ანას პირველი ხარისხის ორდენით.

დაიწყო 1812 წლის სამამულო ომი, რომელშიაც გენერალ-მაიორმა ფანჩულიძემ არაერთხელ ისახელა თავი. პეტრე ბაგრატიონის მეორე არმიის შემადგენლობაში იგი თავისი ნაწილებით თავდადებულად იბრძოდა სოფელ დაშკოვკასთან 11 ივლისს. აღვნიშნის ღირსია მისი მონაწილეობა ნადვასთან ბრძოლაში 3 აგვისტოს, სმოლენსკთან ორივე არმიის გაერთიანების შემდეგ. ამ ბრძოლაში ფანჩულიძის მებრძოლებმა მტრის 39 ჯარისკაცი დაატყვევეს. გენერალ-მაიორ ივანე ფანჩულიძის მამაცობა და წარმატებები არაერთხელ აღვნიშნავთ 1812 წლის ომში მონაწილე სახელოვან რუს მხედართმთავრებს.

„...მას უმადობ, რაც ჩემდამი რწმუნებული კავალერია თქვენი აღმატებულების განპარგულებაში გადავიდა,

— ნერდა გენერალ-მაიორი დოროხოვი 1812 წლის 5 აგვისტოს გენერალ-ლეიტენანტ კონოვნიცინს, — **თქვენო აღმატებუ-**

ლეხავ, თქვენთვის ჩვეული სამართლიანობით, რასაკვირველია, სათანადოს მიუზღავთ მას და დაადანტურებთ, რომ იგი გულმოდგინედ და ანყობილად უზრუნველყოფდა თქვენი ავანგარდის უკან დახევას, მიუხედავად იმისა, რომ ცალკეულ დღეებში მძლავრი არტილერიით შეიარაღებული მტარი ფხვდაფხვ მოგვდევდა. სწორედ ამიტომ ჩემს მოვალეობად მიმაჩნია, უმორჩილესად წარმოგიდგინოთ პოლკების უფროსები გატონი პოლკოვნიკები იუზაფივიჩი, დავიდოვი... განსაკუთრებით გენერალ-მაიორი ფანჩულიძე და გენერალ-მაიორი ვსევოლჟსკი, რომორც მამაცობისა და გულმოდგინების სულის ჩამდგამელი“.

რუსების მიერ სმოლენსკის მითვისების შემდეგ ივანე ფანჩულიძე თითქმის ყოველდღე გააფთრებული ბრძოლების ცეცხლში ტრიალებდა. იგი იმყოფებოდა არიერგარდში და ვიაზმადან ბოროდინომდე რუსეთის ჯარების უკანდახევის უსაფრთხოებას უზრუნველყოფდა. არიერგარდს, რომელსაც გენერალი კონოვნიცინი მეთაურობდა, არაჩვეულებრივი მძვინვარებით უტევდა ფრანგე-

ბის კავალერია. მთავარი ძალების უკან დახვევის დაცვა არიერგარდს უდიდესი მსხვერპლის ფასად უჯდებოდა. იმ პირთა სიაში, „რომელთაც თავი გამოიჩინეს ერთგულებით და მამაცობით არიერგარდის ვიაზმიდან ბოროდინომდე მოძრაობის დროს“ და რომელნიც წარდგენილნი იყვნენ ჯილდოზე, დასახელებული იყო ჩერნიგოვის დრაგუნთა პოლკის უფროსი გენერალ-მაიორი ივანე დავითის ძე ფანჩულიძე.

24 აგვისტოს ფრანგებმა შეუტყევეს რუსების არიერგარდს კოლოცკის მონასტერთან და აიძულეს ბოროდინოსკენ დახეულიყო. ამ ბრძოლაში კვლავ გამოიჩინეს თავი ივანე ფანჩულიძის ნაწილებმა. **„არ მიმარნია საჭიროდ, — სწერდა იგი გენერალ კონოვნიცინს 27 აგვისტოს, — ავუნდარო თქვენს აღმატებულებას ჩამდამი რწმუნებული კავალერიის პოლკების მამაცობა და შუაპრობა, რომლებიც ამ თვის 24 რიცხვს დასავლეთის პირველი არმიის არიერგარდში იყვნენ. თქვენი აღმატებულება თავად ბრძანდებოდა ყველაფრის მოწმე. იმადი მაქვს, თქვენ უკვე მოგართმევდნენ ყველა პოლკის მეზრძოლთა სიას, რომელთაც თავი გამოიჩინეს, გარდა ყოველისმონყალეებით ჩამდამი რწმუნებული ჩარნიგოვის დრაგუნთა პოლკისა, რომელმაც დაარტყა ფრანგების ორ პოლკს, უკუაქცია ისინი, სდია ერთ ვერსზე მეტი და გარდა იმისა, რომ ბევრი მონინააღმდეგე დახმოცა, ტყვედ ჩაიგდო ერთი ოფიცერი... და 53 რიგითი მეზრძოლი“.**

1812 წლის 26 აგვისტოს ბოროდინოს ველზე მოხდა სამამულო ომის გენერალური ბრძოლა. როგორც ცნობილია, ამ ბრძოლის დასაწყისი იყო ფრანგების უმძაფრესი იერიშები შევარდინოს რედუტზე. ამ ბრძოლებში განსაკუთრებული წარმატებით მოქმედებდა ჩერნიკოვის დრაგუნთა პოლკი ივანე ფანჩულიძის მეთაურობით. 4 სექტემბრის პატაკში

გენერალ-ლეიტენანტ თავად გოლიცინისადმი პოლკის უფროსი წერდა: **„...სამას კაცზე მეტი მონინააღმდეგე ადგილზე დაეცა, ორი ქვემეხი, რომელიც კოლონას ჰქონდა, პოლკმა ხელთ იგდო... ამიტომ ვკადნიერები და უმორჩილესად ვთხოვ თქვენს ბრწყინვალეობას, აღძრას შუამდგომლობა იმ შტაბ და ობიეროფიცერთა, აბრეთვე, რიგით მეზრძოლთა დაჯილდოების თაობაზე, რომელთაც თავი ისახელეს ბრძოლაში. ამასთანავე, პატივი მაქვს, ვახლო თქვენს ბრწყინვალეობას ამ პირთა, აბრეთვე, მოკლულთა და დაჭრილთა სია“.**

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ივანე ფანჩულიძის პოლკის მამაკაცობა და თავდადება ბოროდინოს ბრძოლაში. ამ დღეს ჩერნიკოვის დრაგუნთა პოლკმა მთლიანად გაანადგურა გენერალ ნანსუტის პოლკი, რომელიც გამოყოფილი იყო ბაგრატიონის წინააღმდეგ მოქმედი მიურატის დასახმარებლად. აი, რას სწერდა ამ ბრძოლის შესახებ ფანჩულიძე გენერალ-ლეიტენანტ გოლიცინს: **„...ნება მომეცით, თქვენო ბრწყინვალეობა, უმორჩილესად წარმოგიდგინოთ გასული თვის 26 რიცხვის ამგებნი, როდესაც ყოველისმონყალეებით ჩამდამი რწმუნებული ჩარნიგოვის დრაგუნთა პოლკი მთელი დღის განმავლობაში იმყოფებოდა მონინააღმდეგის ძლიერი ცეცხლის ქვეშ. მიუხედავად ამისა, მან რამდენიმეჯერ განსაკუთრებული მამაცობით შეუტია მტარს...“** გენერალი სთხოვდა თავად გოლიცინს, ეშუამდგომლა ჯარისკაცთა და ოფიცერთა დაჯილდოების შესახებ. აქვე უწერდა ითქვას, რომ ივანე ფანჩულიძემ ბოროდინოსათვის წმ. ვლადიმერის მესამე ხარისხის ორდენი მიიღო.

ბოროდინოს ბრძოლაში განადგურდა ნაპოლეონის არმიის საუკეთესო ძალები. მტერი ძალღონისაგან იცლებოდა და ფაქტიურად აღარ ჰქონდა შეტევის უნარი.

ბრძოლის მეორე დღეს რუსებმა,

ფანჩულიძის საგვარეულო გერბი

რომლებმაც, აგრეთვე, დიდი დანაკლისი განიცადეს, უკან დაიხიეს აღმოსავლეთისაკენ. მათ გაიარეს მოჟაისკი და 27 აგვისტოს ქალაქგარეთ დაბანაკდნენ. არიერგარდს, რომელმაც მოჟაისკი დაიკავა, ებრძანა, რაც შეიძლება, დიდხანს დაეკავა მტერი, რათა ამ ხნის განმავლობაში მთავარი არმიის დაჭრილთა ევაკუაცია მოეხერხებინათ. არიერგარდში იმყოფებოდა გენერალი ფანჩულიძე, რომელმაც სხვებთან ერთად იწვინა არიერგარდული ბრძოლების სიმძიმე.

არმიის უკანდახვევის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა მეტად რთული საქმე იყო, რადგანაც არიერგარდის შედარებით მცირერიცხოვან ნაწილებს მუდმივად უხდებოდა ნაპოლეონის დიდ სამხედრო შენაერთებთან შებრძოლება. ნაპოლეონი ყოველნაირად ცდილობდა, აელო მოჟაისკი და დაბანაკებულიყო ქალაქიდან 7 ვერსის მანძილზე მოსკოვის გზაზე ორი დღის განმავლობაში, 26 და 27 აგვისტოს. ფრანგების ავანგარდი მიურატის მეთაურობით გააფრთხილდა უტევედა მოჟაისკს, მაგრამ ამოდ. რუსების არიერგარდმა, რომელსაც გენერალი მილორადოვიჩი სარდლობდა, ფრანგების ყველა შეტევა მოიგერია და დატოვა ქალაქი მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც კუტუზოვის არმია მას საგრძობი

მანძილით დაშორდა. როგორც ვთქვით, არიერგარდის წარმატებით მოქმედებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ივანე ფანჩულიძის დრაგუნებმა.

კუტუზოვმა, რომელმაც მთავრობის უდარდებლობის გამო, ვერ მიიღო სათანადო შევსება, მოსკოვის უბრძოლველად დატოვება გადაწყვიტა. ჯარებმა გაიარეს ძველი დედაქალაქი და უკან დაიხიეს რიაზანის გზით. კორპუსების მეთაურების გარდა არავინ იცოდა ამ მოძრაობის ნამდვილი არსი, მაგრამ ყველა ცდილობდა მთავარსარდლის ჩანაფიქრის გაგებას. რაც შეეხება კორპუსების მეთაურებს, მათ იცოდნენ, რომ რიაზანის გზაზე უკან დახევით ფელდმარშალი შეუდგა შესანიშნავი საფლანგო მანევრის განხორციელებას, რომლის მიზანი ნაპოლეონის დარბევა იყო.

კუტუზოვმა ბრწყინვალედ განახორციელა შესანიშნავი საფლანგო მანევრი და აიძულა ფრანგები მათ მიერ დარბეული სმო-

ლენსკის გზით ევლოთ, სადაც აღარაფერი დარჩა დამშეული და ქანცგანწყვეტილი ჯარის დასაპურებლად. აღსანიშნავია, რომ მთელი გზის გავლა მალაოიაროსლავეციდან სმოლენსკამდე ნაპოლეონს საშინელ პირობებში მოუხდა — შიმშილისა და სიცივის გარდა მას ფეხდაფეხ მისდევდნენ და თავს ესხმოდნენ რუსეთის ჯარის ნაწილები, რომელთა შორის ივანე ფანჩულიძის პოლკიც იყო.

21 ოქტომბერს ფანჩულიძის მეზრპოლუბამ მოწინააღმდეგის დატვირთული ალალი იგდეს ხელთ. მეორე დღეს, ვიაზანთან შეტაკებაში დაატყვევეს მტრის ერთი ოფიცარი და 100 ჯარისკაცი. მარლინთან (სმოლენსკსა და კრასნის შორის) ბრძოლაში გააბედული მოქმედების შედეგად მათ ტყვედ ჩაიგდეს ერთი გენერალი, ოთხასზე მეტი ჯარისკაცი, დაუფლნენ ხუთ ძვირეზ და ბაირალს. არანაპლები წარ-

მატებით იზრპოდნენ ფანჩულიძის დრაგუნები კრასნისთან. მათ შუშტიეს მტრის კოლონას, დაატყვევეს 17 ოფიცარი, 450 რიგითი მეზრპოლი, მათვე დარჩათ მთელი ალალი. გენერალ ივანე ფანჩულიძის წარმატებები ალენიშნა წმ. გიორგის მისამხარისხის ორდენით.

რუსეთის ტერიტორიიდან ფრანგების განდევნის შემდეგ დაიწყო რუსეთის ჯარის საზღვარგარეთული ლაშქრობა (1813-1815 წწ.), რომელშიც ივანე ფანჩულიძეს აქტიური მონაწილეობა მიუღია. ჩვენ მისი ბიოგრაფიის ამ პერიოდზე არ ვჩერდებით, ოღონდ აღვნიშნავთ, რომ 1813 წელს მას მიენიჭა გენერალ-ლეიტენანტის წოდება. მისი მამაცობა, სამხედრო შენაერთების უნარიანი მეთაურობა არაერთხელ აღნიშნულა რუსეთის იმპერიისა და უცხოეთის სახელმწიფოების ჯილდოებით.

ივანე ფანჩულიძე გარდაიცვალა 1815 წელს.

სიმონ ფანჩულიძე

გენერალ-მაიორი

გენერალ-მაიორი სიმონ დავითის ძე ფანჩულიძე (1764-1818 წწ.) ცნობილია ფანჩულიძე მეორეს სახელით და 1812 წლის სამამულო ომის მონაწილე ერთ-ერთი თვალსაჩინო პირთაგანია.

1785 წელს მან პორუჩიკის წოდებით დაამთავრა კადეტთა კორპუსი და იმ დროიდან მოყოლებული, ვიდრე 1815 წლამდე, განუწყვეტლად იმყოფებოდა სამხედრო სამსახურში. 30 წლის მანძილზე მოპოვებულმა მდიდარმა გამოცდილებამ, სუვოროვის, კუტუზოვისა და ბაგრატიონის მეთაურობით ჩატარებულ ბრძოლებში მიღებულმა წრთობამ სიმონ ფანჩულიძე ჩამოაყალიბა შესანიშნავი სამხედრო თვისებების მქონე გენერლად. მის საქმისადმი ერთგულებას, თავგამოდებას და გულმოდგინე სამსახურს ერთსულოვნად აღნიშნავენ თანამედროვენი. ამის შესახებ მეტყველებს **12** ჯი-

ლდო, მიღებული უმნიველო სამსახურისათვის. გარდა ამისა, მას სამჯერ ღირსებია „უმადლესი ყურადღება“.

1791 წელს სიმონ ფანჩულიძე, ისევე როგორც მისი უფროსი ძმა ივანე, მონაწილეობდა ანაპის ციხესიმაგრის შტურმში. აქ მიიღო მან თავისი საბრძოლო ნათლობა. 8 წლის შემდეგ მან რუსეთის ჯარების შემადგენლობაში გაიარა გალიცია, სილეზია, მორავია, ბოჰემია და შვაბია, შევიდა შვეიცარიაში, სადაც მონაწილეობდა ნაპოლეონის წინააღმდეგ საომარ მოქმედებაში. 1805-1807 წლებში სიმონ ფანჩულიძეს ფრანგების წინააღმდეგ ყველა მნიშვნელო-

ვან საბრძოლო ოპერაციაში თავისი ადგილი ჰქონია მიჩენილი. აღფრთოვანებული პეტრე ბაგრატიონის ლეგენდარული ვაჟკაცობით, ფანჩულიძე მეორე ღირსეულად იბრძოდა 1805 წელს ლამბახსა და ამშტეტენტან, კრემსსა და შენგრაბენტან, ვიშაუსა და აუსტერლიცთან.

არანაკლები წარმატებით მოქმედებდა იგი 1806-1807 წლებში. განსაკუთრებით კი თავი გამოიჩინა 1807 წლის 7 და 8 თებერვალს პრეისიმ-ეილაუსთან ბრძოლაში. მხოლოდ ჩამოთვლილი სამი წლის მანძილზე მან მთავრობის 5 ჯილდო მიიღო, ხოლო 1807 წელს გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა.

1812 წლის სამამულო ომში სიმონ ფანჯულიძე მონაწილეობდა პირველი დღიდან უკანასკნელ ბრძოლამდე, რომელმაც დაასრულა რუსეთში შემოჭრილი ფრანგების განადგურება. ინტერმანდის დრაგუნთა პოლკი, რომელსაც იგი მეთაურობდა, როგორც წესი, მოქმედებდა ყველაზე მძიმე უბნებზე.

ივლისის ცხელი დღეები იდგა. პირველი არმია, რომლის სარდალი ბარკლაი დე ტოლი იყო, აღმოსავლეთისკენ იხევდა და ვიტებსკში შევიდა. აქ იგი უნდა დალოდებოდა ბაგრატიონს, რომელიც წარმოუდგენელ წინააღმდეგობათა გადალახვით მიიჩქაროდა პირველ არმიასთან შესაერთებლად.

ნაპოლეონს კარგად ესმოდა, რომ რუსეთის არმიების გაერთიანება მისთვის დამლუპველი იყო და ამიტომ ყველა ღონეს ხმარობდა იმისთვის, რომ ეს არ მომხდარიყო. მისი მიზანი იყო ორივე არმიის ცალ-ცალკე განადგურება. ამავე დროს, რუსები ყოველნაირად ცდილობდნენ, შეეჩერებინათ მონინაალმდეგის მოძრაობა ვიტებსკისაკენ. 13 და 14 ივლისს ოსტროვნასა და კაპუზინოსთან (ვიტებსკის მახლობლად) გაიმართა მძიმე და სისხლისმღვრელი ბრძოლები, რომლებშიც უშიშრად მოქმედებდნენ გენერალ სიმონ ფანჯულიძის ნაწილები, შემონახულია სიმონ ფანჯულიძის მიერ მაიორ დელვიხის სახელზე გაცემული „მონმობა“, რომელიც ადასტურებს ამ უკანასკნელის მამაცობას და თავდადებას 14 ივლისის ბრძოლაში. ამ საბუთიდან, რომელშიც თვით ფანჯულიძეზე არაფერია ნათქვამი, ირკვევა, რომ ამ დღეს იგი რუსების მარჯვენა ფლანგის კავალერიას მეთაურობდა.

ბოროდინოს ბრძოლისათვის სიმონ ფანჯულიძეს ალმასებით მოჭრილი ოქროს ხმალი ებოძა

დადგა 26 აგვისტო, ბოროდინოს ბრძოლის დღე. დღის 3 საათზე რუსების ცენტრს, რომელსაც ბარკლაი იცავდა, მტერი არაჩვეულებრივი ძალით მიანვა. ბარკლაის განსაკუთრებით გენერალადიუტანტმა ბარონმა კორფმა ცენტრს იზიუმის გუსართა და პოლონელ ულანთა პოლკები დაახმარა. ორივე პოლკის მოქმედებებს გენერალი სიმონ ფანჯულიძე ხელმძღვანელობდა. დამხმარე შენაერთები ჯერ კიდევ საბრძოლო რიგებში დანყობილი არ იყვნენ, როდესაც მათ მონინაალმდეგემ შეუტია და იძულებული გახადა, უკან დახეულიყვნენ. მაგრამ ოფიცრების იაკოვლევის, ლაშქარიოვის და თვითონ ფანჯულიძის მეცადინეობით სულ მალე პოლკებში სრული წესრიგი დამყარდა და მათ მედგრად შეუტეეს ფრანგებს. ამასთან დაკავშირებით ბარონი კორფი ატყობინებდა ბარკლაი დე ტოლის: **„ნაშუადღევს, სამ საათზე მონინაალმდეგემ იერიშები ჩვენს ცენტრზე გადმოიტანა და შეავინროვა ჩვენი ფეხოსნები. თქვენი მალალამატეზულების განკარგულების თანხმად, კავალერიის მეორე კორპუსით აღნიშნული პუნქტის დასახმარებლად გავეშურე. დანიშნულ ადგილზე მისვლისას ვნახე, რომ მონინაალმდეგე, რომელსაც ცენტრში ფეხოსანთა კოლონა ჰყავდა, მარცხენა ფრთაზე — კირასირები და კარაბინერები, ხოლო მარჯვენაზე — ცხენოსანი გრენადერები, არტილერიის მხარდაჭერით იმდენად ძლიერად უტევედა ჩვენს ფეხოსნებს, რომ აიძულა ისინი უწესრიგოდ დაეხიათ უკან. მე მყისვე ვუბრძანე იზიუმის გუსართა და პოლონელი ულანების პოლკებს ფანჯულიძევი მეორის მეთაურობით სწრაფად წასულიყვნენ წინ და დაერთყათ მონინაალმდეგის კირასირებისა და კარაბინერებისათვის. მაგრამ ვიდრე პოლკები საბრძო-**

ლო მწყობრში ჩადგებოდნენ, მათ მტერმა შეუტია და არია ისინი“. პატაკის ბოლოს ნათქვამია, რომ არეული ნაწილები „უმალ“ მონესრიგდნენ და „მონინაალმდეგეს დაარტყეს“.

ბარონმა კორფმა, რომელმაც გენერალი სიმონ ფანჯულიძე ბოროდინოს ბრძოლისათვის ჯილდოზე წარადგინა, საგანგებოდ აღნიშნა, რომ **„იზიუმის ჰუსართა და პოლონელ ულანთა პოლკებით მან შეუტია მონინაალმდეგეს და, როდესაც ამ პოლკებში წესრიგი დაირღვა, იგი შეეცადა მათ შეჩერებას, რასაც მიაღწია კიდევაც“.** ბოროდინოს ბრძოლისათვის სიმონ ფანჯულიძეს ალმასებით მოჭედილი ოქროს ხმალი ებოძა.

ბოროდინოდან ტარუტინომდე გენერალი ფანჯულიძე თავისი ნაწილებით რუსეთის არმიის არიერგარდში იბრძოდა, ხოლო 29 სექტემბერს სხვებთან ერთად იგი ვერეიას სიმაგრის იერიშში მონაწილეობდა. ვერეია, მოსკოვის გუბერნიის სამაზრო ქალაქი, მონინაალმდეგემ დაიკავა და საკმაო მძლავრ სიმაგრედ აქცია, ამიტომ მის გათავისუფლებას დიდი პერსპექტიული მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს ამოცანა დაეკისრა გენერალ-მაიორ დოროხოვს, რომელმაც მას ბრწყინვალედ გაართვა თავი. ვერეიასთან ბრძოლაში რუსებმა დაატყვევეს ერთი პოლკოვნიკი, 15 ოფიცერი, 377 ჯარისკაცი, ხელთ იგდეს ერთი ბაირალი. ოთხასზე მეტი ფრანგი ბრძოლის ველზე დაეცა. რაც შეეხება რუსების დანაკარგს, იგი მეტად უმნიშვნელო იყო. ამ ბრძოლაში დოროხოვის გამარჯვებას დიდად შეუწყო ხელი სიმონ ფანჯულიძემ. **„იერიში დასრულდა, — წერდა დოროხოვი კუტუზოვს 1812 წლის 4 ოქტომბერს, — ყველგან აღსდგა წესრიგი, გაბატონდა მყუდროება და მაშინ, როდესაც გამარჯვებულთა ნაწილი მონინაალმდეგის მიერ დაგდებულ ნადავლს იყოფდა, ნაწილი კი დიდი ხელოვნებით აგე-**

ბული სიმაგრეს ანგრევდა, მოჟაისკის გზაზე მტრის ახალი ძალები გამოჩნდნენ. ეს ნაწილები, რომლებიც (ვერეის — ი.ა.) გარნიზონის გასაძლიერებლად მოდიოდნენ, ფეხოსანთა ოთხი ბატალიონის, კავალერიის სამი ესკადრონისა და რამდენიმე ქვემეხისაგან შედგებოდნენ. გენერალ-მაიორმა ფანჩულიძემ გააგზავნა თავადი ვაძბელსკი გრაფ სოლოგუბის დასახმარებლად. სროლამ ერთ საათს გასტანა... მონინალმდევე ვერ გაბედა წინსვლა, ხოლო როდესაც შეიტყო, რომ ვერეის სიმაგრე ჩვენს ხელთაა, სულაც პირი იბრუნა. მას მდევარი დაედევნა“. პატაკის მოტანილი ნაწილი აგვიწერს იმ მომენტს, როდესაც ფრანგების განადგურებული გარნიზონის დასახმარებლად მასველი ჯარი მიდიოდა, რომელმაც დანიშნულების ადგილამდე ვერ მიაღწია. ამავე პატაკის დასაწყისში დოროხოვი აღწერს ვერეის შტურმს და მაღალ შეფასებას აძლევს გენერალ სიმონ ფანჩულიძის სამაგალითო მამაცობას. სწორედ ამ პატაკის საფუძველზე ფელდმარშალმა კუტუზოვმა შემდეგი მოხსენება გაუგზავნა იმპერატორ ალექსანდრე პირველს: „28 სექტემბერს წარმოებული ვერეის სიმაგრის შტურმისას გენერალ მაიორ დოროხოვის მიერ, რაზედაც მისი პატაკი წინამდებარე მოხსენების საფუძველია, განსაკუთრებით თავი გამოიჩინა გენერალმა ფანჩულიძემ მეორემ, რომელიც იმ დღეს სარეზერვო ჯარებს სარდლობდა. იგი გო-

ნივრულად მოქმედებდა დისპოზიციით დასახლებული პუნქტების აღებისას და ქალაქში შესვლისას ხელქვეითებს პირადი ვაჟკაცობის მაგალითს უჩვენებდა... ჩამოთვლილი ოფიცრების (პატაკში დასახლებული არიან, აგრეთვე, გრაფი სოლოგუბი და პორუჩიკი ორლოვი — ი.ს.) თქვენი უდიდებულესობის სამსახურისადმი ერთგულებისა და იმ მამაცობის აღსანიშნავად, რომლითაც ისინი მტერს უტევდნენ, ურომლისოდაც გთხოვთ, ღირსი გახადოთ გენერალ-მაიორი ფანჩულიძევი მეორე წმ. ანას პირველი ხარისხის ორდენისა...“. ასე სწერდა იმპერატორს კუტუზოვი, ადამიანი, რომელიც იშვიათად და ძუნწად თუ შეაქებდა ვინმეს.

როგორც ვნახეთ, **სარდლობა კმაეხს ფანჩულიძეებს, როგორც მამაც, გამოცდილ და ინიციატივიან გენერალს, ყოველთვის ყველაზე რთულ და პასუხსაგებ დავალებებს აპირებდა.**

სამამულო ომის დამთავრების შემდეგ სიმონ ფანჩულიძე რუსეთის არმიის საზღვარგარეთულ ლაშქრობაში მონაწილეობდა, რომელიც დასრულდა 1815 წელს რუსების პარიზში შესვლით.

ხანგრძლივმა სამსახურმა და სისხლისმღვრელ ბრძოლებში მიღებულმა ჭრილობებმა სიმონ ფანჩულიძის ჯანმრთელობა შეარყია. 1814 წლისათვის მას უკვე აღარ შეეძლო მოქმედ არმიაში სამსახური. ძნელი იყო მეგობრე-

ბის მიტოვება, განშორება საქმესთან, რომელსაც მთელი ცხოვრება მიუძღვნა. 1814 წლის 19 დეკემბერს იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა მიიღო გენერალ-მაიორ ფანჩულიძის თხოვნა სამსახურიდან გათავისუფლების შესახებ, რომლის დასკვნით ნაწილში ვკითხულობთ: „თუმცა კი მაქვს უდიდესი სურვილი ვიყო თქვენი იმპერატორობითი უდიდებულესობის სამსახურში და ვაპირებდი კიდევაც მის გაგრძელებას, მაგრამ თვალის ქრონიკული ანთებით გამოწვეული მხედველობის დაქვეითება და მარჯვენა ხელის მოტეხილობის გამო მისი მუდმივი ტკივილი სრულიად არ მაძლევს ამის საშუალებას. დასახლებული სნეულებების დამამტკიცებელ საბუთად წარმოგიდგენთ მონმობას, გაცემულს ექიმ გარანსკის მიერ და ვკადნიერდები, უმორჩილესად გთხოვთ, თქვენი უმაღლესი საიმპერატორო ბრძანებულებით დააკმაყოფილოთ ჩემი თხოვნა, გაითვალისწინოთ ჩემი ხანგრძლივი სამსახური და გამათავისუფლოთ საველე და საგარნიზონო სამსახურიდან ჩინის მომატებით და დამსახურებული პენსიის დანიშვნით“.

სიმონ დავითის ძე ფანჩულიძის ამ განცხადებაზე იმპერატორს თავისი ხელით დაუწერია: „...**გენერალ-ლეიტენანტის წოდებას მე მხოლოდ სამსახურში მყოფთ ვაძლევ და არა მათ, ვინც მას თავს ანებას. აქედან გამომდინარე გათავისუფლდეს. საბუთზე ვიღაცას ვანაწირო მიუწერია: „1815 წლის 1 ივნისის ბრძანებით გენერალ-მაიორი ფანჩულიძევი მეორე გათავისუფლებულია სამსახურიდან ავადმყოფობის გამო, მუდმირის შენარჩუნებით და 30 წელზე უფრო ხანგრძლივი სამსახურისათვის ნახევარი ჯამაგირის ოდენობის პენსიით“.**

ასე „დააფასა“ იმპერატორმა ალექსანდრე პირველმა იმ ადამიანის დამსახურება, რომელიც მას ერთგულად ემსახურა და ბევრი გააკეთა რუსული არმიის სადიდებლად.

ა. აპერინაოვი — „შეტევა გაბრატონის ფლეშზე“

ივანე ჯავახიშვილი (ქავასოვი)

გენერალ-მაიორი

1812 წლის სამამულო ომში თავი ისახელა ივანე ჟევახოვმა (ჯავახიშვილმა), რომელმაც წინა პერიოდის საბრძოლო კამპანიებში, კერძოდ, ფრანგებთან ომის დროს წმ. გიორგის მე-3 ხარისხის ორდენი დაიმსახურა. სამამულო ომის დაწყების წინ და მის მსვლელობაში პოლკოვნიკი ი. ჟევახოვი (ეს სამხედრო წოდება მან ჯერ კიდევ 1800 წელს მიიღო) გენერალ ტორმასოვის მესამე არმიაში მსახურობდა, ის გენერალ მელისინოს დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა.

1812 წლის 2 ივლისს პოლკოვნიკ ი. ჟევახოვის ნაწილმა დაზვერვის საბრძოლო დავალება შეასრულა. ხოლო 13 ივლისს ფრანგმა გენერალმა რენიემ მის წინააღმდეგ საკმაოდ ძლიერი შენაერთი დაძრა და თავს დაესხა იანოვოში დაბანაკებულ რუსებს. ჯარისკაცთა, ოფიცერთა და პირადად ი. ჟევახოვის მამაცობამ და თავდადებას განაპირობეს ამ იერიშის სრული წარუმატებლობა. მტერმა 5 ვერსით დაიხია. რუსებმა 33 კაცი დაატყვევეს... ამ შეტაკების დროს ი. ჟევახოვს ხელში ჩაუვარდა მეტად მნიშვნელოვანი დოკუმენტი, რომელშიც ფრანგების მომავალი საომარი მოქმედების გეგმა იყო. ი. ჟევახოვის წარმატებებს დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ამიტომ მათ შესახებ მელისონიმ დაუყოვნებლივ მოახსენა ტორმასოვს, ხოლო ამ უკანასკნელმა — იმპერატორს, რომ რომ „გენერალ-მაიორმა მელისინომ... ისარგებლა ქარიშხლით, რომელსაც თან სდევდა სეტყვა და წვიმა, აღადგინა მდინარე პინაზე ხიდი და მტრის ადგილსამყოფელისა და მისი მოძრაობის მიმართულების დასადგენად გაგზავნა რაზმი სერპუხოვოს დრაგუნთა პოლკის მეთაურის პოლკოვნიკ ჟევახოვის მეთაურობით. რაზმს შეხვდა გენერალ გაბლენცის ავანგარ-

დის რამდენიმე ესკადრონი. პოლკოვნიკმა თავადმა ჟევახოვმა გაანადგურა მონინალმდეგის ესკადრონები, სიცოცხლეს გამოასალმა მტრის 50 მებრძოლი, დაატყვევა 32 კაცი, მათ შორის შტაბს-ოფიცერი მაიორი ზაიდლიცი... ჩვენგან დაიღუპა 15 დრაგუნი და რამდენიმე კაცი მძიმედაა დაჭრილი“.

მტერი მაინც არ დამცხრალა. მან დამატებითი ძალები მოიშველია და არტილერიის მხარდაჭერით ისევ შეუტია ი. ჟევახოვის დრაგუნებს. დაიწყო ახალი სისხლ-მღვრელი შეტაკება. სწორედ ამ დროს პოლკოვნიკმა ი. ჟევახოვმა მიიღო გენერალ მელისინის ბრძანება ძველ პოზიციებზე დაბრუნების შესახებ. რუსების მცირერიცხოვან რაზმს მონინალმდეგის ავანგარდი დაედევნა, მაგრამ ი. ჟევახოვი სრულ წესრიგში დაბრუნდა თავის პოზიციებზე და ძირითად ნაწილებს შეუერთდა...

რაზმი, რომელიც ი. ჟევახოვს დაედევნა, საგრძნობლად დაშორდა გენერალ რენიეს ძირითად ძალებს, ეს კი მათ კარგს არაფერს უქადდა. სწორედ ამიტომ ავანგარდის მეთაურმა გადაწყვიტა, სასწრაფოდ უკან დაბრუნება. ახლა უკვე მას ი. ჟევახოვმა გააყოლა მდევარი, რომელმაც მტრის 28 მებრძოლი დაატყვევა და ხელთ

იგდო ერთი ქვემეხი. სხვათა შორის, ეს იყო მტრის პირველი ქვემეხი, რომელიც ომის დაწყებიდან რუსებმა ჩაიგდეს ხელში.

ამ ამბებამდე ერთი დღით ადრე, 12 ივლისის საღამოს, გენერალ-მაიორ შჩერბატოვის რაზმი ბრესტს მიადგა, სადაც, მიღებული ცნობებით, მტრის შეტარებით მცირერიცხოვანი გარნიზონი იდგა. შჩერბატოვი არ დაელოდა გრაფ ლამბერტის მოსვლას, ღამით შეუტია ქალაქს, აიღო იგი და დაატყვევა ერთი ოფიცერი და 40 ულანი.

13 ივლისს სხვა გზით ბრესტში ლამბერტის რაზმიც შევიდა. აქ იგი არ შეჩერებულა და გეზი კობრინისაკენ აიღო, რომლისკენაც დვინის გზით გენერალი ტორმასოვი მიემართებოდა. გენერალმა კლენგელმა, რომელსაც კობრინი ეჭირა, რუსების მოძრაობის შესაჩერებლად მათ წინააღმდეგ რაზმი გაგზავნა, მაგრამ ვერაფერს გახდა, რადგანაც ქალაქის შტურმი ერთდროულად სხვადასხვა მხრიდან დაიწყო: ქალაქს გენერალი ლამბერტი უტევდა აღმოსავლეთის მხრიდან, გენერალ-მაიორი ჩაპალიცი — აღმოსავლეთიდან, სამხრეთიდან — ტორმასოვი, ხოლო ჩრდილოეთიდან — პოლ-

ქავასოვმა მტრის 28 მებრძოლი დაატყვევა და ხელთ იგდო ერთი ქვემეხი. სხვათა შორის, ეს იყო მტრის პირველი ქვემეხი, რომელიც ომის დაწყებიდან რუსებმა ჩაიგდეს ხელში

კოვნიკი მადათოვი, რომელმაც ამავე დროს მტერს პრუჟანისკენ გასაქცევი გზა გადაუჭრა. გრაფ-მა ლამბერტმა ძლიერი დარტყმით აიძულა მონინალმდეგის ავანგარდი პირი ებრუნა კობრინისაკენ, სადაც 15 ივლისს გაიმართა სისხლისმღვრელი ბრძოლა, რომელიც ქალაქის დამცველი გარნიზონის სრული განადგურებით დამთავრდა. რუსებმა გამოასალმეს სიცოცხლეს 2000 კაცი, დაატყვევეს საქსონიის კორპუსის მეთაური გენერალ-მაიორი კლენგელი, 3 პოლკოვნიკი, 6 შტაბ- და 57 ობერ-ოფიცერი, 2234 უნტერ-ოფიცერი და რიგითი ჯარისკაცი, ხელთ იგდეს 8 ქვემეხი და 4 ბაირალი, ხოლო თვითონ 260 კაცი დაკარგეს.

ინაოვოს, პინსკისა და კობრინოს ოპერაციებში გამორჩენილი მამაცობისათვის ივანე ჯავახიშვილს წმ. ვლადიმერის IV ხარისხის ორდენი ეპოძა.

ტორმასოვის არმიასთან პირველმა შეტაკებებმა დაარწმუნეს გენერალი რენიე იმაში, რომ მართო იგი ვერაფერს გახდებოდა. იგი დაჟინებით სთხოვდა შვარცენბერგს დახმარებას. 22 ივლისს რენიე შეუერთდა შვარცენბერგის მთავარ ძალებს და გაემართა პრუჟანისაკენ, სადაც ლამბერტი იდგა. ლამბერტს ებრძანა გოროდეჩნიასკენ უკანდახევა. გოროდეჩნიასთან ტორმასოვიც მოვიდა. 31 ივლისს აქ გაიმართა ბრძოლა, რომელიც რუსების გამარჯვებით დამთავრდა. მიუხედავად ამ წარმატებისა, ტორმასოვმა თავი აარიდა მომავალ შეტაკებებს და უკან დაიხია, რათა შეერთებულიყო დუნაის არმიასთან, რომელსაც ადმირალი ჩინაგოვი ედგა სათავეში და რომელსაც ტორმასოვის დახმარება ჰქონდა ნაბრძანები.

იგი ერთ-ერთი პირველთაგანია, რომელმაც საბრძოლო ღირსება ახავეს აგრესორს და ამით ფრანგთა «უკლავალი არმიის» სახელი შეაჩიოს. ი. ჟევახოვი ასევე აქტიურად მონაწილეობდა რუსეთის ჯარების საზღვარგარეთულ ლაშქრობაში, რომლის დროს, 1813 წლის 6 აპრილს, მას გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა

10 სექტემბერს ეს არმიები შეერთდნენ. ქ. ლუცკში. იმავე დღეს მათ შეუტიეს მონინალმდეგეს და ქალაქები — კისელინი და ვლადიმერი დაიკავეს. მტერი უნესრიგოდ გარბოდა. მას დაედევნა რუსების ავანგარდი ჯავახიშვილის მეთაურობით. ავსტრიელებმა (ეს კი შვარცენბერგის ნაწილები იყო) ზედიზედ რამდენიმე ოკუპირებული დასახლებული პუნქტი დატოვეს და დროგოჩინს მიაშურეს, სადაც რენიესთან შეერთებას ფიქრობდნენ. 19 ნოემბერს მათ დატოვეს დროგოჩინი და გეზი ჩრდილო-აღმოსავლეთისკენ, ვოლკოვისკისკენ აიღეს, რათა ხელი შეეშალათ ჩინაგოვის არმიის მიწსკ-ბორისოვის გზით მოძრაობისათვის. ამის შემდეგ მონინალმდეგის ძალები ისევ გაიყო: შვარცენბერგის კორპუსი სლონიმისაკენ წავიდა, ხოლო რენიე ვოლკოვისკში დარჩა და მის გამაგრებას შეუდგა.

ცამეტი დღის განმავლობაში (1-დან 13 ნოემბრამდე) პოლკოვნიკი ი. ჟევახოვი ვაჟაკურად ებრძოდა მტერს. 1 ნოემბერს გონოსტაევეკასა და კაბიზას შორის მონინალმდეგის 10 ესკადრონი გაანადგურა. მეორე დღეს კი იგი ვოლკოვისკთან იბრძოდა, 4 ნოემბერს ზაბელინთან მან ავსტრიელებს გამოჰგლიჯა რუსების ალალი. 5 და 11 ნოემბერს იგი მტერს

რუდნოსთან და რეჩიცასთან შეეჯახა. 13 ნოემბერს ი. ჟევახოვმა სხვებთან ერთად გადალახა მდინარე მუხოვეცი და ლიუბომლიაში შევიდა... ერთ დოკუმენტში ამის შესახებ ნათქვამია: „...პოლკოვნიკი თავადი ჟევახოვი თავისი ნაწილებით ეკვეთა მტრის შენაერთებს და სდია მათ ქალაქის კედლებამდე, სადაც მას მონინალმდეგემ არტილერიის ცეცხლიც დაუშინა, რომელთანაც ჩვენი არტილერია ვერას გახდა“. საბრძოლო ოპერაციებში ი. ჟევახოვის გაბედულმა და გონივრულმა მოქმედებამ სარდლობის ყურადღება მიიქცია. მან ადმირალ ჩინაგოვს წარუდგინა იმ ოფიცერთა სია, რომელთაც განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი ნოემბრის ბრძოლებში. ამ სიაში ი. ჟევახოვის გვარის გასწვრივ ეწერა: **«ყველა ოპერაციაში წინ უძღოდა პოლკს და მონინალმდეგესთან ბრძოლისას თავის ხელქვეითებს გმირობის და თავდადების შესანიშნავ მაგალითებს უჩვენებდა»**.

ასე თავგამოდებით ებრძოდა ივანე სიმონის ძე ჟევახოვი რუსეთის ტერიტორიაზე შემოჭრილ ნაპოლეონს. იგი ერთ-ერთი პირველთაგანია, რომელმაც საგრძნობი დარტყმები აგემეს აგრესორს და ამით ფრანგთა „უძლეველი არმიის“ სახელი შეარყიეს. ი. ჟევახოვი ასევე აქტიურად მონაწილეობდა რუსეთის ჯარების საზღვარგარეთულ ლაშქრობაში, რომლის დროს, 1813 წლის 6 აპრილს, მას გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა. 1817 წელს ავადმყოფობის გამო გენერალი ი. ჟევახოვი იძულებული გახდა, სამხედრო სამსახური მიეტოვებინა.

«ჟევახოვი ყველა ოპერაციაში წინ უძღოდა პოლკს და მონინალმდეგესთან ბრძოლისას თავის ხელქვეითებს გმირობისა და თავდადების შესანიშნავ მაგალითებს უჩვენებდა»

ფილიპე ჯავახიშვილი

გენერალ-მაიორი

ფილიპე სიმონის ძე ჯავახიშვილი, რომელსაც რუსულ წყაროებში მოიხსენიებენ ყევახოვად, გახლდათ რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, კავალერისტი, თავადი.

იგი დაიბადა 1752 წელს, სამხედრო სამსახური დაიწყო 1766 წელს, ჰუსართა პოლკში. მონაწილეობდა რუსეთ-ოსმალეთის ომებში ეკატერინე II-ს დროს და ასევე — ყირიმის დაპყრობაში.

1801 წელს სამხედრო სამსახურიდან გადადგა, მაგრამ 1812

წელს პოლტავის გუბერნიის სახალხო ლაშქარს (Ополчение) ჩაუდგა სათავეში და ნაპოლეონთან ბრძოლებში ჩაერთო. 1814 წელს შინ დაბრუნდა. ცხოვრობდა პოლტავის გუბერნიაში, სოფ. ბელიკიში (в Великах), სადაც გარდაიცვალა კიდეც 1817 წლის შემდეგ.

სპირიდონ ჯავახიშვილი

გენერალ-მაიორი

სპირიდონ ესტატეს ძე ჯავახიშვილი, პავლოგრადის ჰუსართა პოლკის მეთაური, 1912 წლის სამამულო ომში პოლკოვნიკის წოდებით მონაწილეობდა, მაგრამ 1813 წელს იგი უკვე გენერალ-მაიორად იხსენიება, ყოველ შემთხვევაში, 1813 წლის 16 დეკემბრის პატაკი ბარონ ვინცენგეროდესადმი ხელმოწერილია გენერალ-მაიორ სპირიდონ ჯავახიშვილის მიერ. მისდამი რწმუნებული პავლოგრადის ჰუსართა პოლკი დასავლეთის მესამე არმიის შემადგენლობაში შედიოდა. ამ პოლკმა ბევრ ოპერაციაში ისახელა თავი, რომელთაგან მკითხველის ყურადღებას შევაჩერებთ ისეთებზე, რომლებმაც სარდლობის მაღალი შეფასება დაიმსახურეს.

ომის დანეყებით სტადიაში სპირიდონ ჯავახიშვილის ნაწილს დაზვერვა ჰქონდა დავალებული. მას უნდა დაედგინა (მონინალმდეგესთან შებმის გარეშე) ბრესტიდან ფრანგების მოძრაობის მიმართულება, აეყვანა „მოენე“ და დაეზუსტებინა ბრესტისა და კობრინის დამცველი გარნიზონების შემადგენლობა და სიდიდე. „წინადადება გეძლევათ, — სწერდა გენერალი ტორმასოვი გრაფ კამენსკის, — ამ წერილის მიღებისთანავე, დაავალთ პავლოგრადის გუსართა პოლკის მეთაურს თავად ყევახოვს, მისდამი რწმუნებული პოლკის ერთი ბატალიონით და კაზაკთა მთელი რაზმით (ილოვაისკიდან მოსულთა ჩათვლით), რომელიც დაბანაკებულია რატნოში,

ჩაატარონ ბრესტის გზაზე რეკოგნოსცირება, შეეცადონ აიყვანონ „მოენე“, რათა მოვიპოვოთ ზუსტი ცნობები მონინალმდეგესა და მის განზრახვებზე. ოღონდ ამასთანავე ერთად განუმარტეთ თავად ყევახოვს, რომ რაც შეიძლება ფრთხილად იმოქმედოს იმისთვის, რომ არც ერთი ჩვენი მეზობელი ტყვედ არ ჩავარდეს... მან უნდა კარგად გაიგოს, რომ იგზავნება მხოლოდ ვინმეს დასატყვევებლად და არა საბრძოლველად და ამიტომ თავისი მცირე რაზმით არ უნდა შეეხება მტერს“.

ამ მონერილობის შესასრულებლად გრაფმა კამენსკიმ ჯავახიშვილი თავისი რაზმით, მართლაც, გაგზავნა დაზვერვაზე. მზვერავებმა შედარებით მცირე დროში

მეტად მნიშვნელოვანი ცნობები შეაგროვეს ბრესტ-კობრინის რაიონში განლაგებული მონინალმდეგის შესახებ, „თავად ყევახოვის მეთაურობით კობრინისაკენ გაგზავნილი რაზმის მიერ დადგენილია, — უპატაკებდა ტორმასოვი იმპერატორს, — რომ აქ დაბანაკებული გარნიზონი შედგება ოთხი ფეხოსანი პოლკისა და კავალერიის ნაწილისაგან. ქალაქთან მიახლოებისას სადაზვერვო რაზმს ავსტრიელ ჰუსართა ოთხმა ესკადრონმა შეუტია, მაგრამ ამ შეტაკების დროს არაფერი მნიშვნელოვანი არ მომხდარა“.

1812 წლის 31 ივლისი სამამულო ომის ისტორიაში შევიდა, როგორც გოროდენიასთან უმძაფრესი ბრძოლების დღე. ს. ჯავახიშვილმა მტერს სასტიკი დარტყმა აგემა, მოუსპო რუსების მარცხენა ფლანგის შემოვლის ყოველგვარი საშუალება, რითაც ბრწყინვალედ შეასრულა სარდლობის დავალება. ეს ოპერაცია აღწერილია გენერალ-მაიორ ჩაპლიცის ნაგვისტოს პატაკში გრაფ კამენსკისადმი. მოგვყავს ამ პატაკის ძირითადი ნაწილი. „გასული თვის 30 რიცხვს ანტაპოლში ყოფნისას მივიღე მისი მაღალაღმატებული-

ბის მთავარსარდლის (ტორმასოვის — რედ.) განკარგულება, რომლითაც პავლოგრადის ჰუსართა პოლკი და ცხენოსანი არტილერია ექვსი ქვემეხის რიცხვით, მომდევნო დილის 8 საათზე უნდა გამოცხადებულიყო ძირითად ბანაკში. ამის შედეგად თავად ყვეახოვი ხსენებული პოლკითა და საარტილერიო ნაწილით იმავე ღამეს მივიდა გოროდეჩნიასთან. 31 ივლისის დილით, ბატონმა მთავარსარდალმა ინება, დაევალებინა თავად ყვეახოვისათვის თავისი პოლკითა და არტილერიით შერეშოვსკაიას გზაზე არსებული ხიდის დაკავება... თვალყური ედევნებინა პრუჟანის, ბრესტისა და შერეშოვსკაიას გზებისათვის, რათა მტერს არ მისცემოდა საშუალება ჩვენი არმიის მარცხენა ფლანგის შემოვლისა. დანიშნულ ადგილზე მისვლისას თავადმა ყვეახოვმა დაათვალიერა გარემო და სათანადო განკარგულებები გასცა. ნაშუადღევს 2 საათზე, მტრის რამდენიმე დიდი კოლონა შეეცადა, შემოეწყო ჩვენი არმიის მარცხენა ფლანგისათვის. სწორედ ამ დროს თავადი ყვეახოვი პავლოგრადის გუსართა პოლკით და ცხენოსანი არტილერიის ექვსი ქვემეხით, რომლის უფროსი კაპიტანი ბრაკერი იყო, ჩოროთით გაემართა მისკენ, გადაუჭრა გზა და მთელი ძალით შეებრძოლა. სწრაფი სვლით და ცხენოსანი არტილერიის მარჯვე მოქმედებით მან აბრუნა მრავალრიცხოვანი მტერი, რის მოწმეც თავად ბატონი მთავარსარდალი გახლდათ. ამის შემდეგაც მან სამჯერ მოიგერია მოზღვავებული მტრის იერიშები. საღამომდე ებრძოდა იგი მტერს და ყოველგვარი იმედი ამოუწურა. პავლოგრადის პოლკისა და ცხენოსანთა ნახევარი ასეულის ამგვარმა გაბედულმა და ძლიერმა მოქმედებამ თავად ყვეახოვის მეთაურობით მეტად სასარგებლო შედეგი მოიტანა, რაც გამოიხატა იმაში, რომ, ჯერ ერთი, მოწინააღმდეგე ვერ განახორციელა თავისი ჩანაფიქრი ჩვენი არმიის მარცხენა ფლანგზე, ვერ დაეუფლა გზებს, რომლებ-

თაც ჩვენ ჯარებს უნდა ევლოთ, და მეორეც, მან ცოცხალი ძალის უზარმაზარი დანაკლისი განიცადა“.

გოროდეჩნიასთან ბრძოლაში განსაკუთრებით გამოჩენილ ოფიცერთა სია გენერალმა ტორმასოვმა დასაჯილდოებლად წარადგინა. გრაფაში „რისი ღირსია“ ჯავახიშვილის გვარის გასწვრივ ეწერა: „ოქროს ხმლისა, წარწერით „მამაცობისათვის“. საბუთებიდან ჩანს, რომ სპირიდონ ჯავახიშვილს ეს ჯილდო მიუღია.

როგორც უკვე აღინიშნა, აგვისტომ მესამე არმიის სამოქმედო ფრონტზე შედარებით მშვიდად ჩაიარა. მოწინააღმდეგენი თავს არიდებდნენ დიდი მასშტაბის ოპერაციებს, თუმცა შეტაკებები, ზოგჯერ საკმაოდ ძლიერი, აქა-იქ მაინც ხდებოდა. ასეთ შეტაკებას შეიძლება მივაკუთვნოთ სპირიდონ ჯავახიშვილის შებრძოლება მტერთან, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 19 აგვისტოს სოფელ ვიჟიესთან. გენერალ ჩაპლიცის მოწმობით, **ჯავახიშვილი „მტკიცედ, გაბედულად ხელმძღვანელობდა კავალერიის წარმატებულ მოქმედებას და მტრის არტილერიის ძლიერი ცეცხლის მიუხედავად, მოწინააღმდეგეს არ მისცა წინ ნასვლის საშუალება...“** სამწუხაროდ, ჩვენამდე არ მოუღწევია ცნობას სპირიდონ ჯავახიშვილის მოღვაწეობის შესახებ 1812 წლის სექტემბერ-ოქტომბერში, გარდა იმისა, რომ 8 ოქტომბერს მან თავი ისახელა გენერალ კონოპკას ლიტვის კორპუსის განადგურებაში.

დადგა ნაპოლეონის არმიისათვის განსაკუთრებულად მძიმე ნოემბრის თვე. ყოველი მხრიდან დევნილი იმპერატორი თავის ხსნის და „დანყველილი“ რუსეთიდან გაქცევის საშუალებას ეძებდა. შერცხვენილი ბონაპარტე თავისი „უძლეველი არმიის“ ლანდით მდინარე ბერეზინას მიადგა მისი გადალახვის იმედით. მაგრამ აქ მას ჩიჩაგოვის დუნაის არმია ელოდებოდა. სავალალო მდგომარეობა შეიქნა. რუსების მარწუხებიდან თავის დასაძვრენად საგანგებო რამ უნდა გაკეთებულიყო.

„მე ვგრძნობდი, — ამბობდა შემდგომ ნაპოლეონი, — რომ შველას მხოლოდ მდინარის უცაბედი გადალახვა მოგვიტანდა“. ნაპოლეონის ხერხმა გასჭრა; ჩიჩაგოვმა „თავისი მარჯვენა ფლანგი იგუმენისკენ წამოიყვანა, ჩვენ კი ვისარგებლეთ მისი ფუჭი მოძრაობებით, რათა ბორისოვის ზევით გადაგველახა მდინარე“, — იგონებდა მოგვიანებით ბონაპარტე. ცრუ მანევრით ფრანგებმა ჩიჩაგოვის ყურადღება ბორისოვის სამხრეთით მიაპყრეს, თვითონ კი სასწრაფოდ ააგეს ორი ხიდი და ბერეზინა ამ ქალაქის ზემოთ, სოფელ სტუდიანკასთან გადალახეს.

მდინარეზე გადასვლა 14 ნოემბერს დაიწყო. ეს ამბავი ჩიჩაგოვმა მხოლოდ მეორე დღეს შეიტყო. რუსების ერთადერთი ნაწილი, რომელიც აქ აღმოჩნდა, იგი გენერალ ჩაპლიცის რაზმი, რომელმაც პირველმა შენიშნა, რომ ნაპოლეონს თავისი ჯარი „სადღაც მიჰყავს ბორისოვიდან“. გენერალი ჩაპლიცი შეეცადა, ჩაეშალა მდინარეზე მტრის გადასვლა. მისი რაზმის შემადგენლობაში მოქმედებდა პავლოგრადის გუსართა პოლკი, რომელსაც წინანდებურად სპირიდონ ჯავახიშვილი მეთაურობდა. გაჩაღდა სისხლისმღვრელი ბრძოლა. რუსები და მათ შორის ჯავახიშვილის გუსარებიც თავგანწირულად ებრძოდნენ მრავალრიცხოვან მტერს. ჩაპლიცმა ასე შეაფასა ჯავახიშვილის და სხვა პოლკების მეთაურთა მოქმედება 14 ნოემბრის ბრძოლაში: **„ისინი განსაკუთრებული მამაცობით უტევდნენ მტერს, რამდენიმეჯერ არიეს მისი რიგები და შეინარჩუნეს ყველა პუნქტი...“**

15 ნოემბერს ჩაპლიცის ნაწილი გაძლიერდა ორი ქვეითი პოლკით, პალენის ყოფილი ავანგარდიდან. ამავე დღეს ბრძოლის ადგილზე ჩიჩაგოვმაც მოიყვანა ჯარი. 16 ნოემბერს ბრძოლა უფრო გამძაფრდა. მიუხედავად დიდი მსხვერპლისა, სპირიდონ ჯავახიშვილის პოლკი ჩვეული მამაცობითა და თავგამოდებით იბრძოდა და ყოველნაირად ცდილობდა მოეჭრა

მონინალმდეგისავთის ხსნის ერთადერთი გზა. გენერალი ჩაპლიცი აღნიშნავდა, რომ პოლკოვნიკებმა ჯავახიშვილმა და მასლოვმა „განსაკუთრებული მამაცობითა და ვაჟკაცობით შეუტეეს მონინალმდეგის კავალერიას, გაანადგურეს და გააქციეს იგი, რითაც ქვეით ჯარებს მტრის სწრაფი დამარცხების საშუალება მისცეს“.

მაგრამ ამ ცალკეულ წარმატებებს არ შეეძლო შეეცვალა მოვლენათა განვითარება. მთავარი ნაპოლეონმა გააკეთა: მან მოხერ-

ხებულად მოატყუა ჩიჩაგოვი, ეს „სულელი ადმირალი“ და ბერეზინას მარჯვენა ნაპირზე გადავიდა.

გაქცეულ იმპერატორს ფეხდაფეხ მისდევდა რუსეთის არმია, რომლის შემადგენლობაში სპირიდონ ჯავახიშვილი იყო თავისი გუსარებით. მათ სდიეს მონინალმდეგეს ბერეზინადან ნემანამდე. იმ გენერალთა და ოფიცერთა სიაში, რომელთაც თავი გამოიჩინეს ფრანგების დევნაში, ჯავახიშვილის შესახებ სწერია: „...**დევნის დროს მისდამი რწმუნებული**

პოლკით ყველგან აღწევდა. მოუსვენრად, ენერგიულად, მამაცად და ვაჟკაცურად ანადგურებდა მტერს. ამ პოლკოვნიკის მოღვაწეობა განსაკუთრებული პატივისცემის ღირსია“.

1812 წლის 18 ნოემბრიდან 4 დეკემბრამდე მიმდინარე საომარ მოქმედებებში მონაწილეობისათვის სპირიდონ ჯავახიშვილი დაჯილდოვდა წმ. გიორგის მესამე ხარისხის ორდენით.

გენერალ-მაიორი სპირიდონ ესტატეს ძე ჯავახიშვილი გარდაიცვალა 1815 წელს, 47 წლის ასაკში.

ალექსანდრე ქუთაისოვი

გენერალ-მაიორი

გენერალ-მაიორი ალექსანდრე ივანეს ძე ბაგრატიონი (ქუთაისოვი) დაიბადა 1784 წლის 30 აგვისტოს სანკტ-პეტერბურგში. ის გახლდათ იმპერატორ პავლე I-ის ფავორიტის — ი. პ. ქუთაისოვის (1759-1799) ვაჟი.

თავდაპირველი განათლება ალექსანდრემ ოჯახში მიიღო. 1793 წლის 6 იანვარს ლეიბ-გვარდიის ცხენოსანთა პოლკში ჩაენერა ვიცე-ვახმისტრად. 1799 წლის 1 იანვარს პრეობრაჟენსკის პოლკის ლეიბ-გვარდიის სერჟანტი გადაიყვანეს ველიკოლუცკის ქვეითთა პოლკში კაპიტნად. იმავე წლის 26 იანვარს მიენიჭა პოლკოვნიკის წოდება და სამსახური განაგრძო ლეიბ-გვარდიის არტილერიის ბატალიონში გენერალ ა. ა. არაკჩევის ადიუტანტად.

1805 წლის ბოლოსკენ გენერალ ი. ნ. ესენის კორპუსის მეორე საარტილერიო პოლკთან ერთად მონაწილეობდა ავსტრიის ლაშქრობაში (სადაც ჩავიდა უკვე საბრძოლო მოქმედებების დასრულების შემდეგ), როგორც საარტილერიო პოლკის ხელმძღვანელი, 1806 წლის 11 სექტემბერს მიენიჭა გენერალ-მაიორის წოდება, შემდეგ, 1807 წლის 7 სექტემბრამდე სათავეში ედგა მე-2 საარტილერიო ბრიგადას.

1806-1807 წლების კამპანიაში, გენერალ ფ. ფ. ბუკსგევდენის კორპუსის შემადგენლობაში ყოფნი-

სას, მიიღო საბრძოლო ნათლობა გოლიმინთან. **პრეისიშ-ვილაუსთან გამოჩენილი მამაცობისთვის დაჯილდოვდა წმ. გიორგის მე-3 ხარისხის ორდენით; ლომიტენთან წარმოებული საბრძოლო მოქმედებებისათვის წმ. ვლადიმირის მე-3 ხარისხის ორდენი დაიმსახურა; ფრიდლანდთან ბრძოლაში კი — ალმასებიანი ოქროს დამნა „სიმამაცისთვის“.**

ქუთაისოვი მონაწილეობდა საარტილერიო შეიარაღების სისტემის დამუშავებაში, „საარტილერიო ჟურნალის“ შედგენაში, „დიდი მოქმედი არმიის სამართავი დაწესებულების“ შექმნაში. გენერალ გოლიცინის კორპუსის არტილერიის უფროსი 1809 წელს კორპუსთან ერთად მონაწილეობდა გოლიცის ლაშქრობაში. 1810-1811 წლებში მოგზაურობდა ევროპაში, შეისწავლიდა არქიტექტურას, ფორტიფიკაციას, საარტილერიო საქმეს.

1812 წლის კამპანიის მიჯნაზე დაამუშავა „საველე ბრძოლების საერთო წესები არტილერიისათვის“.

1812 წლის თებერვლიდან პირველი დასავლეთის არმიის არტი-

ლერიის უფროსი, 24-29 ივნისიდან უკვე მის არიერგარდს მეთაურობდა. მონაწილეობდა ბრძოლებში კონერგიშთან, კაკუვიანიასთან (ტყვიით დაიჭრა მარჯვენა ფეხში, მაგრამ მწყობრში დარჩა), მდინარე ლუჩესთან. სმოლენსკის ბრძოლაში (ქალაქის დატოვებისას ქუთაისოვის არტილერიისტებმა მეთაურის ინიციატივით გადაარჩინეს ღვთისმშობლის ხატი)...

ბოროდინოს ბრძოლაში მთელი რუსეთის ჯარების არტილერიას ხელმძღვანელობდა. დაიღუპა კონტრშეტევის დროს, სამწუხაროდ, მისი გვამი ვერ იპოვეს.

ქუთაისოვი ასევე დაჯილდოებული იყო წმ. იოანე იერუსალიმელის ორდენით.

პავლე ბიბილური

გენერალ-მაიორი

ლაშქარიოვების შტოს სათავეები უკავშირდება ქართველ აზნაურს ლაზარე გრიგოლის ძე ბიბილურს, რომელიც პეტრე პირველის მეფობის დროს ვახტანგ VI-ს გაჰყვოლია რუსეთში. ლაზარე ბიბილურის შვილს სერგი რქმევია. ბაგრატიის სიაში მოხსენიებული ბიბილური კი პავლე სერგის ძეააა ნოდებული. მაშასადამე, იგი ყოფილა რუსეთში 1724 წელს ჩასული ლაზარე გრიგოლის ძის შვილიშვილი. სიაში მისი სამხედრო წოდება აღნიშნული არ არის. ისე კი სხვა საბუთებიდან ირკვევა, რომ მას გენერალ-მაიორობამდე მიუღწევია. გარდა ამისა, ცნობილია ისიც, რომ 1812 წელს იგი პოლკოვნიკი ყოფილა და მეთაურობდა ციმბირის ქვეითთა პოლკს. ბაგრატ სიმონიშვილის სიაში პავლე ბიბილურზე მოკლედ სწერია: „ბიბილური პავლე სერგის ძე, ადრე ბიბილური, ამჟამად ლაშქარიოვად რქმული. ბოროდინოს ბრძოლაში მიღებული ჭრილობებისაგან დაბრმავდა“.

როგორც ხედავთ, ჩვენამდე მოღწეული ცნობები ერთობ მწირია. ამ ხარვეზს ერთგვარად ავსებს „ძველი პრეობრაჟენელის ჩანაწერები“, რომლის ავტორია თავადი ნიკოლოზ იმერეთინსკი. 1812 წლის ომის შემდეგ თავად იმერეთინსკის მოუწახულებია ბოროდინოს ველი. როდესაც იგი შევარდინოს რედუტს ათვალიერებდა, ძალაუნებურად გახსენებია რედუტისათვის ბრძოლის ერთ-ერთი გმირი პავლე სერგის ძე ბიბილური, რომელსაც პირადად იცნობდა თურმე. თავის ნაწერებში თავადი მოგვითხრობს: „ბედნიერება მქონდა, გამეცნო შევარდინოს დღის ერთ-ერთი გმირი. ეს გახლდათ გადამდგარი გენერალ-მაიორი პავლე სერგის ძე ბიბილური. შევარდინოსთან იგი კუტუზოვისნაირად დაიჭრა. ტყვია მას მოხვდა მარჯვენა ლოყაში და მარცხენა ყურის ქვეშ გავიდა. მოხუცი თითქმის დაბრმავდა, მაგრამ ცოცხალი დარჩა. ჩემთან საუბრისას მოხუცი გოლიათი წუხდა, რომ აღარ შეეძლო, კიდევ ერთხელ შებმოდა ფრანგებს. „აფსუსს, დავბერდი და დავბრმადი, თორემ კიდევ ვიმსახურებდი! ფრანგებს ვიცნობ, ვიცი მათთან ჭიდილიო, — ამბობდა იგი. ვკი-

თხე, თუ როგორ მიიღო ასეთი საშინელი ჭრილობა. „ჩემი ბრალიაო“, — მიპასუხა მან. „წესად მქონდა, ცხენიდან ჩამომხტარს მებრძოლა. რამდენჯერ ყოფილა, რომ დაინყებოდა თუ არა ხელჩართული ომი, მყისვე ჩამოვხტებოდი ცხენიდან, ცხენს მეტუკვს და ვუტოვებდი, თავად კი გავიქცეოდი ბიჭებთან, — გავამხნევებდი, ღმერთს ვახსენებდი და... წინ გავიჭრებოდი... სხვები მომყვებოდნენ. შევარდინოსთან, არ ვიცი რატომ, ცხენზე ამხედრებული ვეტაკე მტერს... არ ვიცი, მცხელოდა... დამეზარა ცხენიდან ჩამოხტომა... ჰოდა, დავისაჯე კიდევაც. მომეპარა ფრანგი — ოხერი და ბაც! მესროლა. ხომ იცით, ამხედრებულს უფრო დაუმიზნებ... ფეხით რომ ვყოფილიყავი, აგრე არ მოხდებოდა“.

იმერეთინსკის შეკითხვაზე, მართალია თუ არა, რომ მეთაურის დაკარგვის მერე ბატალიონები არეულან და უწესრიგოდ დაუხევიათ უკან, ბიბილურმა უპასუხა: „არა, არ არეულან... არც უკან დახეულან... უჩემოდაც იღრინებოდნენ! იმ დროს დაძალება არავის სჭირდებოდა. ხოლო როცა ჯერი მოსკოვზე მიდგა, ისე გამწარდნენ, რომ ვერც კი აგინერთ.

ჯარისკაცები ხომ სულ გააფთრდნენ... სროლაც კი აღარ უნდოდათ, სულ იმას ცდილობდნენ, პირისპირ შეებმოდნენ მტერს! თქვენ, ჩემო ბატონებო, წიგნებითა და სურათებით მსჯელობთ... რა სურათი დაგიხატო? ბოლი, მტვერი, დღის სინათლე არ ჩანდა... თითქმის უკუნეთში ვიბრძოდით... საცა კი ცისფერ მუნდირს (ფრანგები — რედ.) მივასწრებდით, არ ვინდობდით. თუკი შეგვეძლო ხიშტებზე აგვეგო, ხომ გავფატრავდით კიდევაც, თუ არა და კონდახს ვაგვამებდით ისე მწარედ, რომ თოფი ტყდებოდა. ამის შემდეგ კი კისერში ვწვებოდით, ხელით, კბილით, დავგორდებოდით, იყო მუშტების ცემა... ერთი სიტყვით, რაც კი მოგვხვდებოდა ხელში, ყველაფერს იარაღად ვიყენებდით!.. ფრანგებმაც იცოდნენ, რომ არას შევარჩენდით და ისინიც გამწარებით იბრძოდნენ! არა, ძმობილო, თუ ვინმემ გითხრას, რომ რუსებმა შევარდინოსთან პირი იბრუნეს, ჰკითხეთ რამდენმა-თქო. არც ერთი რუსის ზურგი არ უნახავთ ფრანგებს. ჩვენები, ვინც კი რედუტში იბრძოდნენ, იქვე დარჩნენ სამუდამოდ... თითქმის არავინ დაბრუნებულა ცოცხალი“.

ნიკოლოზ იმერეთინსკის მოგონებები საშუალებას გვაძლევს, ალვადგინოთ პავლე ბიბილურის ცხოვრების ზოგიერთი დეტალი. კერძოდ, ირკვევა, რომ იგი მონაწილეობდა ბოროდინოს ბრძოლაში, რომელშიაც მის ხელქვეითებს მამაცობით და თავდადებით უსახელებიათ თავი, თვითონ პავლე ბიბილური მძიმე ჭრილობის მიღების შემდეგ მწყობრიდან გამოსულა, რის გამოც სამსახურისთვის თავი მიუწებებია. ამის შემდეგ გადამდგარ გენერალს დიდხანს უცოცხლია და გარდაცვლილა 1853 წელს, ყირიმის ომის დანყების წინ.

ქართველ სასულიერო და საზოგადო მოღვაწეთა ნაპროკოლი დონის მონასტერში

როდესაც 1812 წლის სამამულო ომში 12 ქართველი გენერლისა და ათეულობით ოფიცრის მონაწილეობაზე საუბრობენ, ხშირად ჩნდება კითხვა – საიდან იყო მეფის რუსეთის არმიაში ამდენი მაღალჩინოსანი ქართველი სამხედრო გეორგიევსკის ტრაქტატიდან ასე მოკლე დროში? საქმე ისაა, რომ მათი უმრავლესობა საქართველოს გადასარჩენად რუსეთში გეორგიევსკის ტრაქტატამდე დიდი ხნით ადრე ჩასულ ქართველ მეფეთა და მათი ამაღლის შთამომავალნი იყვნენ, იმათი, ვინც რამდენიმე საუკუნით ადრე მიაშურეს ერთმორწმუნე ქვეყანას დახმარების, თანადგომისა და საკუთარი სამშობლოს უპირობო დალუპვისგან გადარჩენის მიზნით. წინამდებარე წერილი სწორედ იმ ადამიანებზე მოგვითხობს, ვინც ქართულ-რუსული ურთიერთობების სათავეებთან იდგნენ და ვისმა შთამომავლებმაც 1812 წლის ომში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს.

ჯერ კიდევ XV საუკუნეში დაწყებული რუსეთისა და საქართველოს ურთიერთობა XVI საუკუნის ბოლოსთვის მნიშვნელოვნად გამოცოცხლდა.

XVII საუკუნეში საქართველოში არსებული რუსული საელჩოები, დაგვიტოვეს რა კახეთის, იმერეთისა და სამეგრელოს შესანიშნავი აღწერა, ამავე დროს იყვნენ რუსეთის კომერციული კაპიტალის პიონერები იმ შორეულ და ზღაპრულ ქვეყანაში.

თურქეთის მიერ ევროპისაგან მოწყვეტილი საქართველო XVI-XVIII საუკუნეებში განიცდის დაცემის გრძელ პერიოდს, ექცეოდა რა ხან თურქთა, ხან სპარსთა გავლენის ქვეშ, რომლებიც პერიოდულად იპყრობდნენ და ძარცვავდნენ თბილისსაც კი.

XVI საუკუნის დასასრული და XVIII საუკუნის დასაწყისი — ეს იყო დრო რუსეთსა და საქართველოს შორის ელჩთა გაცვლისა და მოსკოვში ქართული კოლონიის ჩამოყალიბებისა. ეს იყო პერიოდი, როცა ის-ის იყო ლაგებოდა რუსეთ-საქართველოს კულტურული და პოლიტიკური კავშირები. მოსკოვში ქართული კოლონიის დაბადებამ კი გაამყარა ეს კავ-

შირები (ამისათვის სავსებით საკმარისია, გავიხსენოთ, რომ პირველი ქართული ნაბეჭდი წიგნი „ფსალმუნი“ სწორედ მოსკოვში გამოიცა მეფე არჩილ მეორეს მიერ გაშლილი კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობის შედეგად). არჩილის მიერ დაწყებული საქმე კი მთელი XVIII საუკუნის მანძილზე გრძელდებოდა.

XIX საუკუნეში საქართველო კარგავს თავის პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, იქამდე კი მოესწრო თავისი დედაქალაქის ყველაზე საშინელ ნგრევას (1795). ამჟამად ის რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედის, გადაიქცა რა მის გარეუბნად, დაიყო ორ — თბილისისა და ქუთაისის — გუბერნიად. მაგრამ ამასთანავე, სწორედ რუსეთის წყალობით საქართველო კვლავ ებმება ევროპულ ვაჭრობაში და იძენს სულ უფრო ახალ საზოგადოებრივ და კულტურულ ფორმებს.

1684 წლის აგვისტოში მოსკოვში ჩამოდიან ქართველი უფლისწულები: ალექსანდრე და მამუკა — არჩილ მეორე ბაგრატიონის ძენი. უმცროსი უფლისწული დავითი მეფემ და დედოფალმა ქეთევანმა თავისთან დაიტოვეს ას-

დონის მონასტრის დიდი ტაძარი

ტრახანში. მოსკოვში უფლისწულები გულთბილად მიიღეს. მათ შორის უფროსი — ალექსანდრე — ათლეტური აღნაგობის, მამაცი და ძლიერი ახალგაზრდა, რომელიც კარგად იცნობდა სამხედრო საქმეს, ამხანაგად აირჩია მომავალმა იმპერატორმა პეტრე პირველმა. სწორედ ამ დროიდან პრინცი აქტიურად მონაწილეობს პეტრე პირველის ომის თამაშებში „სახალისო ჯარები“. უფლისწული ალექსანდრე ერთი ნაბიჯითაც არ შორდება თავის თანატოლ ხელმწიფეს, პეტრე კი სულ უფრო იახლოვებს მას.

უფლისწულთა მამა, არჩილ მეორე, იმ დროს იმყოფებოდა ასტრახანში დაელოდა მოსკოვში ჩასვლის ნებართვას. ხოლო მოსკოვში გადასვლის შემდეგ მან მიიღო რა საქართველოდან ფირმანი, გადაწყვიტა, ტახტი დაებრუნებინა. მეფე არჩილი თავის უფროს შვილებთან ერთად საქართველოში გაემგზავრა, მაგრამ მიზანს ვერ მიაღწია, ამიტომ უფლისწულები

— ალექსანდრე და მამუკა მოსკოვში დაბრუნდნენ.

ამ დროისათვის იქ უკვე ცხოვრობდა რამდენიმე ქართული ოჯახი. ესენი იყვნენ, ძირითადად, მეფე ერეკლესა და დედამისის, დედოფალ ელენეს, ამალიდან დარჩენილი ქართველები. დაუნათესავდნენ რა რუსეთის კეთილშობილ თავადთა და მემამულეთა გვარებს, აღარ მოინდომეს პირველი დედაქალაქის დატოვება და სამუდამოდ დარჩნენ იქ.

1687 წელს მეფის ასულ სოფიასთან ტახტისათვის გამართული ბრძოლის გამო საჭირო გახდა „გასართობი ბრძოლების“ გადადება გარკვეული დროით. მალე კი 17 წლის პეტრე პირველი დამოუკიდებლად შეუდგა ქვეყნის მართვას.

თურქეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად მოკავშირეების მოსაძებნად, საბრძოლო გემთმშენებლობაში ცოდნისა და გამოცდილების შესაძენად და საარტილერიო საქმის შესასწავლად 1697 წლის მარტიდან უფლისწული ალექსანდრე იმერეტინსკი მეფე პეტრესთან ერთად „დიდი ელჩობის“ შემადგენლობაში იმყოფება ევროპაში.

საზღვარგარეთ გამგზავრებამდე ცოტა ხნით ადრე უფლისწული ალექსანდრე მეორედ დაქორწინდა. მისი რჩეული ამჯერად გახლდათ თავადის, ელიზბარ (ილია) რომანის ძე დავითაშვილის, ასული — გლიკერია ილიას ასული. უფლისწულის პირველი ცოლი ფეოდოსია ივანეს ასული მილოსლავსკაია იყო, რომელიც მეფის ასულ სოფიას ახლობელი ადამიანი იყო.

მამამისი — ივანე მიხეილის ძე მილოსლავსკი დედოფალ მარია ივანეს ასულს ენათესავებოდა. ფეოდოსია ადრე გარდაიცვალა, 1689 წლის 18 მარტს, და დაკრძალულია ნოვოდევიჩის მონასტერში. თავისი გარდაცვლილი მეუღლის ნათესავების — მილოსლავსკებისგან, რომლებიც უარყოფითად იყვნენ განწყობილნი პეტრეს მიმართ, უფლისწულმა თავი შორს დაიჭირა. ორ სამეფო გვარს — მილოსლავსკებსა და ნარიშკი-

ნებს — შორის მტრობა დროდადრო სისხლიანი შეტაკებით მთავრდებოდა.

იმყოფებოდა რა საზღვარგარეთ, მომავალი იმპერატორი კანცლერს, თავად თევდორე იურის ძე რომოდანოვსკის, წერდა: „ალექსანდრე არჩილოვი გაემგზავრა ჰაგუში (ააგაში, — ავტ. შენიშვნა), რათა ბომბარდირობა ისწავლოს“. ლაპარაკია, იმერელი უფლისწულის სწავლაზე მაიდენბერგში.

საარტილერიო საქმის გარდა უფლისწული ალექსანდრე გატაცებულია ლიტერატურით: ქართულად თარგმნის სიმონ პოლოცკის, ეხმარება ცნობილ მოგზაურსა და ეთნოგრაფ ნიკოლოზ კორნელი ვიტზენს ჰოლანდიურ-ქართული ლექსიკონის შედგენაში. ხოლო საზღვარგარეთიდან დაბრუნების შემდეგ მეფე პეტრე I ქართველ უფლისწულ ალექსანდრე იმერეტინსკის ნიშნავს საარტილერიო საქმის უფროსად. უფლისწული მიიღებს ახალ, რუსეთში აქამდე უცნობ გენერალ-ფელდციხმეისტერის წოდებას. ქართველი უფლისწული და ამავე დროს რუსი გენერალი აღფრთოვანებით შეუდგა არტილერიის რეორგანიზაციას.

იდგა 1700 წელი... შვედეთის მეფემ, კარლ XII-მ, მოულოდნელად შეუტია რა რუსეთის ჯარებს ნარვასთან 1700 წლის 19 ნოემბერს,

სასტიკი მარცხი აგემა მათ.

ტყვეთა შორის აღმოჩნდა ქართველი უფლისწული — ალექსანდრეც.

ტყვეთა გაცვლასთან დაკავშირებით მოლაპარაკებას დაუყოვნებლივ შეუდგა პეტრე პირველი. ხელმწიფე ყველანაირად ამშვიდებდა მეფე არჩილს, რომ იზრუნებდა მასზე და მის ოჯახზე.

მოსკოვში ყოფნისას პეტრე ჩვეულებრივ სტუმრობდა მის სახლს, ინარჩუნებდა რა მეგობრულ ურთიერთობას დედოფალ ქეთევანთან და მეფის ასულ დარეჯანთან, რომელსაც მოსკოვში დარია არჩილის ასულად მოიხსენიებდნენ. სახელმწიფო საქმეებით დატვირთულ პეტრე პირველთან არჩილ მეფე კავშირს ამყარებდა კანცლერ თევდორე ალექსის ძე გოლოვინის საშუალებით. მისი მემკვიდრით გადაწყდა მოსკოვში ქართული წიგნების ბეჭდვის საკითხი, იმის გათვალისწინებით, თუ რა მიმე მდგომარეობაში იყო მაშინ საქართველო, ყოველი მხრიდან მტრებით გარშემორტყმული. არჩილ მეფემ მიაღწია იმას, რომ 1703 წლის დასაწყისში დაენყო ბეჭდვა ქართული წიგნებისა.

მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოებული ქართველი მეფის მოღვაწეობა მოსკოვში მრავალფეროვანი და განუსაზღვრელია: იმავე

უჩველესი საფლავის ქვები ღონის სასაფლაოზე

გოლოვინის თხოვნით მან გააკეთა საქართველოზე ჩანაწერები და შეადგინა რუკა, რომელზეც დიდხანს და

წვალებით მუშაობდა, მიმოწერას აწარმოებდა იერუსალიმის პატრიარქ დომენტიანთან და იყო საქართველოში მიმდინარე მოვლენების საქმის კურსში, რისთვისაც იქ განუწყვეტილად გზავნიდა თავის ხაღბს. ხოლო საქართველოდან მიღებულ განსაკუთრებით საინტერესო მასალებსა და წერილებს ის დაუყოვნებლივ თარგმნიდა რუსულად და უგზავნიდა გოლოვინს. ფლობდა რა ბერძნულ, რუსულ და ქართულ, თურქულ და სპარსულ ენებს, არჩილ მეფე ასევე გახლდათ იმ დროის საუკეთესო პოეტი. ის გამუდმებით ფიქრობდა ასევე თავის შვილზე და ეძებდა გზებს ძვირფასი ტყვის დასახსნელად.

ქართველ მეფეს არ გაუშარტლა: 1693 წელს მოსკოვში გარდაიცვალა მისი მეორე ვაჟი — მამუკა; ხოლო ყველაზე უმცროსი, დავითი, ჯერ კიდევ 1688 წლის 24 ოქტომბერს გამოეცალა ხელიდან. ისინი ნოვოდევიჩის მონასტერში დაკრძალეს. მაგრამ მოსკოვში ცხოვრობდა არჩილის უფროსი ქალიშვილი — მეფის ასული დარეჯანი.

უდიდესი ენერჯის ადამიანი, კახეთისა და იმერეთის მომავალი მეფე, თავის ძმასთან — ქართლის მეფე გიორგი XI-სთან ერთად ქართლისა და კახეთის გაერთიანებას ემხრობოდა. მოსკოვში არჩილ II-ს იცნობდნენ ყველა სახელმწიფო დანესებულებაში; ის ხშირად ჩნდებოდა უმაღლეს სახელმწიფო წრეებშიც. მეფე არჩილმა ცხოვრების რთული გზა განვლო. თავისი მძიმე ცხოვრების დარჩენილი დღეები კი სამშობლოდან შორს, მოსკოვში, სამშობლოსა და ერთადერთი ვაჟის ბედზე განუწყვეტელ ფიქრში გაატარა. ამასობაში უფლისწული ალექსანდრე მეექვსე წელი იტანჯებოდა შვედების ტყვეობაში, ხოლო პეტრე პირველის მცდელობებს, როგორმე შეემსუბუქებინა ტყვეთა მდგომარეობა, შედეგი არ მოჰყოლია: შვედე-

დონის მონასტრის დასავლეთი კედელი, უკანა პლანზე — სამრეკლო

თის მეფე — კარლ XII ჯიუტი იყო და ამასთან, რუსებს ვერ იტანდა.

ტყვეობაში დიდხანს ყოფნამ და თან ჩრდილოეთის კლიმატმა, ნახევრადმშვიერ მდგომარეობაში ყოფნამ და, რაც ყველაზე მეტად აწუხებდა, თავისუფლების აღკვეთამ და მუდმივად დამცირებამ გატეხა ოდესრაც ძლიერი, შეიძლება ითქვას, გოლიათური ორგანიზმი უფლისწულისა. მართალია, პოლტავასთან გამარჯვების ზაღებმა აიძულა შვედები, დაეწყოთ რუსებთან ტყვეთა გაცვლასთან დაკავშირებით მოლაპარაკებები, მაგრამ დიდხანს არაფერი შეცვლილა. პეტრე I მიმოწერას აწარმოებდა ალექსანდრესთან და მეფის ეს წერილები გამსჭვალული იყო ჩვეულებრივი ადამიანური სიტბოთი.

ხოლო 1710 წლის ივნისში, არ დაელოდნენ რა გაცვლას, ტყვეებმა ხელში ჩაიგდეს შვედების გემი და გაიქცნენ. რუს ტყვეთა შორის, რომლებიც დაბრუნდნენ სამშობლოში, იყო ასევე უფლისწულ ალექსანდრეს მოძღვარი, რომელმაც განაცხადა, რომ ხანგრძლივი ტანჯვისა და ავადმყოფობის შედეგად უფლისწულმა მის მკვლავზე დაღია სული 1711 წლის 20 თებერვალს, დილით. გადანყვიტეს, ქართველი უფლისწული და რუსი გენერალი ალექსანდრე ბატონიშვილი დაესაფლავებინათ

დონის მონასტრის დიდ ტაძარში.

ჯერ კიდევ 1684 წელს პეტრე I-ის დის, მეფის ასულ ეკატერინე ალექსის ასულის, აღთქმის შესაბამისად, დონის მონასტერში საძირკველი ჩაეყარა ტაძარს. მაგრამ ქვეყანაში არსებულმა სახელმწიფო უწესრიგობებმა, სამხედრო საქმეებმა და ყირიმის ლაშქრობამ, თვით იმ ბრძანებამ, რომელსაც ექვემდებარებოდა ყველა ქვის მშენებლობა, შეაჩერა ამ ახალი დიდი ტაძრის აგების პროცესი. თავისი არსებობის დასაწყისიდანვე (1591) ტაძარი სამხედრო დანიშნულებისა იყო. უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა მონასტრის მთავარ სინამინდეს — დონის ღვთისმშობლის ხატს. გადმოცემის თანახმად, სწორედ აი ამ ხატით აკურთხა დიდი თავადი დიმიტრი იოანეს ძე დონსკი წმინდა სერგიმ და ეს ხატი თან ჰქონდა მას კულიკოვოს ველზეც. შემდეგ კი აღნიშნული სინამინდე არა ერთხელ ყოფილა ლაშქრობებში მოსკოვის დიდ მთავრებთან და მეომრებთან ერთად, აძლევდა რამათ გამარჯვების რწმენას.

უკვე XVII საუკუნის ბოლოს დონის მონასტერი აღიარებული და გავლენიანი პოლიტიკური ცენტრია, რომელიც რუსეთის მეზობელ ხალხებთან კავშირს ამყარებდა: აქ ჩერდებოდა კიევის სწავლული ბერები, რომლებიც მოწვე-

ულნი იყვნენ მოსკოვში სკოლებს გასახსნელად, და ბერძენი მეცნიერები... მაგრამ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მონასტრის როლი რუსეთისა და საქართველოს პოლიტიკური და კულტურული კავშირების ისტორიაში. ტაძრის რუსულ-ქართულ კავშირებზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ პეტრე I-მა ამ პერიოდში დონის მონასტერი არჩილ მეფეს გადასცა. 1705 წელს დონის მონასტრის რექტორად (არჩილ II-ს მითითებით) დაინიშნა ქართველი არქიმანდრიტი ლავრენტი, ზლატოუს-ტოვსკის მონასტრის ყოფილი იღუმენი, არჩილისა და მისი ოჯახის ერთგული ადამიანი. მან თავის ხელმწიფესთან ერთად გადაიტანა ყველა ის უბედურება, რაც არჩილს ბედმა არგუნა. ლავრენტის არქიმანდრიტად დანიშვნის მომენტში დიდი ტაძრის მშენებლობა (რომელიც ძალიან მოსწონდა არჩილს) ძირითადად დასრულებული იყო. როცა ტაძრის მშენებლობა საბოლოოდ დასრულდა და ის, უზარმაზარი და დიდებული, წამოიმართა, ყველაფერი, მათ შორის ძველი დონის მონასტერიც, რომელიც გვერდით იდგა, ახლა ძალიან პატარა ჩანდა. ხოლო მონასტრის დასავლეთ მხარეს შემონახული ხის კედელი ახლა სრულიად არ ესადაგებოდა ახალ ლანდშაფტს.

ტრადიციისამებრ, ახალი ტაძარი მაღალ საძირკველზე დაიდგა, რომელიც გარშემორტყმული იყო ფართო ორიარუსიანი თაღოვანი გალერეით. პირველ წლებში ორივე თალი იყო ღია, ხოლო მოგვიანებით ზედა იარუსი შეიმინეს (ამჟამად ყველაფერი სხვაგვარად გამოიყურება). სამი შესასვლელიდან: დასავლეთის, ჩრდილოეთისა და სამხრეთის მხრიდან შეიძლება ასვლა გალერეის ზედა იარუსამდე. ასევე ძალიან შეცვალა ტაძარი მისმა საღებავმა, რომლითაც იგი დღესაა შეღებილი. ამჟერად ის უფრო მოკრძალებულად გამოიყურება. რესტავრატორებმა აღმოაჩინეს ძველი საღებავის კვალი: კედლები შეეთერებულა, ხოლო დეტალები —

გაფერადებული (ფანჯრები და კიოტები დაფარული იყო პოლიქრომული საღებავით). მაგრამ ყველაზე ლამაზი იყო ფრიზი (ხასხასა მწვანე ველზე — ოქროს სამფოთლიანი ტოტი, უფრო ზუსტად, ყურძნის ფოთლები).

პეტრე I-მა უბრძანა არქიმანდრიტ ლავრენტის, რომ დაესრულებინა დასავლეთის მხრიდან მონასტრის გალავნის მშენებლობა. იმ პერიოდში მოსკოვში ჯერაც ხის ნაგებობები ჭარბობდა: ხეცყით მდიდარ მოსკოვში ქვა ძვირი იყო, ამიტომ ოთხი საუენი სიმაღლის გალავნის მშენებლობა იმ პერიოდში გარკვეულ სიძნელეებს უკავშირდებოდა. ბუნებრივია, არ იყო საკმარისი ოსტატებიც, განსაკუთრებით ისინი, ვინც ქვაზე მუშაობა იცოდა. ძირითადი ქვის სამუშაოების დასრულება არქიმანდრიტმა ლავრენტიმ 6 წელიწადში მოახერხა. ხოლო 1711 წლისთვის მასიური წითელი კედლები სარტყელივით შემოერტყა მონასტრის ტერიტორიას, მაგრამ მას ჯერაც არ ჰქონდა თავდაცვითი მნიშვნელობა, თუმცა ნაგებობამ მრისხანე სამხედრო ციხესიმაგრის სახე მიიღო.

არქიმანდრიტ ლავრენტის (სხვაგვარად მას წყაროებში მოიხსენიებენ, როგორც Лаврентий Грузинец) მონდომების შედეგად დონის მონასტერში ჩატარდა ყველაზე დიდი სამშენებლო სამუშაოები. არც მის წინამორბედებს და არც სხვებს მის შემდგომ ამდენი რამ არ გაუკეთებიათ დონის მონასტრის გასაძლიერებლად და გასამდიდრებლად, რაც გააკეთა არქიმანდრიტმა ლავრენტიმ, რამეთუ იგი გამოირჩეოდა მოლაპარაკების წარმოებისა და რთული საქმეების მოგვარების გასაოცარი ნიჭით.

ჯერ მეფის ასულ სოფიას, ხოლო შემდგომ პეტრე I-ის დაინტერესება საქართველოთი იმერეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის მეთაურმა ლავრენტიმ ჭკვიანურად გამოიყენა მონასტრის ასაყვავებლად. შესაძლოა, სწორედ ამიტომ ეს წლები ითვლება უდიდესი მშენებლობების დასაწყისად დონში.

მშენებლობას ბევრი რამით ემარებოდა თვით არჩილ II და მთელი მისი ოჯახი, განსაკუთრებით კი არჩილის უფროსი ქალიშვილი — მეფის ასული დარეჯანი. მონასტრის საკათედრო ტაძრის იატაკი მოკირწყლული იყო 353 თუჯის ფილით, მეფის ასულის ხარჯებით. ასევე 1730 წელს მეფის ასულმა დარეჯანმა სამრეკლოს შენობისათვის 1000 მანეთი გაიღო. თანდათანობით დონი ხდება იმ ქართველთა რელიგიური ცენტრი, რომლებმაც რუსეთის სახით თავიანთი მეორე სამშობლო შეიძინეს. ქართული კოლონია, რომელსაც ჯერ კიდევ ალექსი მიხეილის ძის მეფობისას ჩაეყარა საფუძველი ქართველი უფლისწულის — ერეკლეს (მოსკოვში ნიკოლოზ დავითის ძედ ნოდებულის) დროს, განსაკუთრებით გაიზარდა არჩილ II ბაგრატიონის იქ ყოფნისას. არჩილ მეფესთან ერთად მოსკოვში ჩამოვიდა და აქ დამკვიდრდა (ზოგი სამუდამოდ) დაახლოებით 20 თავადური გვარი, დაახლოებით 150 ოჯახი, როლებიც მოსკოვში თან გამოჰყვინთ თავიანთ ბატონებს. მათმა სახელებმა და გვარებმა რუსეთში ახალი ჟღერადობა მიიღო: გრუზინცევეები, ლაშქაროვეები, სანდუკოვეები, შალიკოვეები, თურქესტანოვეები, ციციანოვეები, დადიანოვეები და სხვ.

1711 წელს ტაძრის ქვედა სართული ჯერ კიდევ არ იყო კეთილმოწყობილი. აქვე, დიდი ტაძრის საკურთხეველის ქვეშ, ამზადებდნენ უფლისწულის სამარეს. სრეტენსკაიას ეკლესია (ანუ, როგორც მაშინ ეძახდნენ Арчиловская) თავიდანვე შენდებოდა, როგორც განსასვენებელი ადგილი.

ქართველი უფლისწული ალექსანდრე იმერეტინსკი სწორედ ამ ეკლესიაში დაკრძალეს 1711 წლის 27 მარტს. არჩილ მეფემ კი შვილთან ერთად აქ დამარხა თავისი იმედები საქართველოში დაბრუნებისა. მალე, 1711 წლის 5 აპრილს, ნოვოდევიჩის მონასტრიდან გადმოსვენეს ალექსანდრეს პირველი ცოლის, ფეოდოსია ივანეს ასულ მილოსლავსკიას, ნეშტი და მეუღლის გვერდით დაკრძალეს. ასევე

გადმოასვენეს ბატონიშვილის ძმები — დავითი და მამუკა.

დარდისაგან განადგურებულმა მეფე არჩილმა და მისმა მეუღლემ, დედოფალმა ქეთევანმა, რა იცოდნენ მაშინ, თუ ისინი ველარასოდეს ნახავდნენ თავიანთ სამშობლოს, მშობლიურ საქართველოს, რომელიც მხურვალედ უყვარდათ და რომელსაც, როგორც შეეძლოთ, ისე იცავდნენ უცხოელი დამპყრობლებისაგან. მათ მაშინ არც ის იცოდნენ, რომ მათი შვილებისა და რძლის განსასვენებელი ადგილი დონის მონასტრის დიდ ტაძარში სათავეს დაუდებდა დიდ სასაფლაოს არა მარტო ბაგრატიონთა დინასტიის წარმომადგენლებისათვის, არამედ ქართველ დიდებულთა და თავადთა არა ერთი საგვარეულოსათვის. სრეტენსკაიას ეკლესიაში განისვენებენ ისინი, ვისაც რუსეთში ჩამოსვლისთანავე ეგონათ, რომ ეს იყო დროებითი და მალე სამშობლოში დაბრუნდებოდნენ. განა მაშინ შეეძლოთ, წარმოედგინათ, რომ მშობლიურ საქართველოში ვერ დაბრუნდებოდნენ არამარტო პირველი ქართული კოლონიის წარმომადგენლები, არამედ მათი შვილები და შვილიშვილებიც კი?! მეორე სამშობლო — რუსეთმა — ისინი სამუდამოდ მიიღო. ასე რომ, დიდი ტაძრის საკურთხევლის ქვეშ გაჩნდა ყველაზე დიდი განსასვენებელი ქართველ პოლიტიკურ და სახელმწიფო მოღვაწეთათვის (სულ 65 საფლავია). საქართველოშიც კი არ მოიძებნება ადგილი, სადაც ერთად ამდენი ცნობილი ისტორიული პიროვნება რომ იყოს დამარხული.

სიკვდილის წინ მეფე არჩილ II-მ დაწერა სასულიერო ანდერძი, რომლის ადრესატიც პეტრე დიდი გახლდათ. იგი პატიებას თხოვდა რუსეთის მეფეს წყენისათვის, თუ კი ასეთი რამ არსებობდა, თხოვდა, ეზრუნამეფის სახლზე და „ყველა მის მკვიდრზე“. მაგრამ მთავარი მისი საზრუნავი მეფის ასულ დარეჯანს შეეხებოდა, რამეთუ ის იყო მისი ერთადერთი მემკვიდრე და იმედოვნებდა, რომ გააგრძელებდა მის

დონის მონასტარი 1882 წელს. ნ.ა. ნაიდენოვის ფოტოალბომიდან

შთამომავლობას. არჩილ II გარდაიცვალა 1713 წლის 16 აპრილს, ხოლო დაკრძალულ იქნა 19 აპრილს თავისი ვაჟიშვილების გვერდით.

მეფე არჩილ II იყო საქართველოს პირველი სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც ორიენტირებული იყო რუსეთზე და მასში ხედავდა მხოლოდ თავისი სამშობლოს განმათავისუფლებელს სასტიკი მტრებისაგან. ჯერ კიდევ 1680 წელს, მიმართა რა მოსკოვს დასახმარებლად, მეფე თევდორე ალექსის ძისადმი გაგზავნილ თავის სიგელებში სთხოვდა მას, გამოეგზავნა მისთვის სამხედრო რაზმი ციხესიმაგრე ტერკიმდე მისასვლელად. იქვე არჩილ მეფე მოკლედ აღწერს მოვლენებს, რომლებმაც აიძულა იგი, საქართველო დაეტოვებინა. მაშინ, ყოველი მხრიდან მტრებით გარშემორტყმულმა, არ გაუგდია რ ხელიდან ხმალი, ბრძოლის ველი ბოლომდე დატოვა. არჩილ მეფემ არ მიიღო შაჰის ხელიდან სამეფო გვირგვინი და არ უღალატა თავის სარწმუნოებას. ამ ბრძოლაში მან თითქმის მთელი ოჯახი დაკარგა, მაგრამ მას გაცნობიერებული ჰქონდა, რომ იღვწის მომავლისთვის და მისი შრომის ნაყოფს თავად ვერ ნახავდა. ეს იყო პირველი ქართველი მეფე-პოლიტიკოსი, რომელიც ორიენტირებული იყო მხოლოდ რუსეთზე და მხოლოდ მასზე ამყარებდა იმედს. საქართველოს გადარჩენისათვის ბრძოლისას მან მოსკოვში დაასაფლავა თავისი ვაჟიშვილები და თავა-

დაც აქ, ამ მიწაში ჰპოვა სამუდამო განსასვენებელი, რომელიც მისთვის მეორე სამშობლოდ იქცა.

არჩილ მეფის მეუღლე, დედოფალი ქეთევანი (მას ეს სახელი თავისი დიდი ბებუის პატივსაცემად ერქვა, რომელიც ირანში აწამეს), იყო ერეკლე I-ის და და თეიმურაზ I-ის შვილიშვილი. მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ გარკვეული დროის მანძილზე დედოფალს თავად მოუხდა კოლონიის ხელმძღვანელობა. მთელ თავისუფალ დროს კი ქველმოქმედებას უთმობდა. დედოფალი საკუთარი ხელით ქარგავდა მალამბატვრულ ტილოებს ქართული წარწერებით, რომლებსაც შემდგომ ეკლესიებს ჩუქნიდა. სრეტენსკაიას ეკლესიის რამდენიმე სამარხში ნაპოვნია ოქროთნაქარგი მოსასხამები და გადასაფარებლები, როგორც ჩანს, მისი ნამუშევრებია. დედოფალი ქეთევანი და მეფის ასული დარეჯანი ზრუნავდნენ მონასტრის კეთილმოწყობაზე, რისთვისაც არ იშურებდნენ თავიანთ პირად დანაზოგებს.

დედოფალი ქეთევანი გარდაიცვალა 1719 წლის 16 აპრილს.

ქეთევან დედოფალი — არჩილ II-ს ცოლი და ერთგული მეგობარი, გენერალ-ფელდციხიშვილის ტერ ალექსანდრეს დედა — დიდი პატივით დაკრძალეს. ეს კი შესაძლებელი იყო მხოლოდ დიდი ხელმწიფის პირადი განკარგულებით, რითაც მან პატივისცემა გამოხატა და საკადრისი მიაგო თავისი მეგობრის — უფლისწულ ალექსანდრეს ხსოვნას.

მშობლების გარდაცვალების შემდეგ მეფის ასული დარეჯანი, ანუ, როგორც მას მოსკოვში მამართავდნენ, დარია არჩილოვნა ყველა ქართული საქმის სათავეში აღმოჩნდა.

დედოფლის გარდაცვალების შემდეგ მალე მიაბარა სული უფალს ასევე არქიმანდრიტმა ლავრენტიმ. ის 1720 წლის 21 მაისს გარდაიცვალა, ხოლო 28 ივლისს — ალექსანდრეს მეორე ცოლი, ქალბატონი გლიკერია ილიას ასული. იგი მეუღლის გვერდით დაკრძალეს.

ჯერ კიდევ არჩილის სიცოცხლეში დონის მონასტერი ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი იყო მოსკოვის მონასტერთა შორის. მოსკოვში მცხოვრები ქართველებისათვის იგი უფრო და უფრო მათი სამშობლოს, საქართველოს, ნაწილი ხდებოდა. მონასტერს მოსკოვის ქართული კოლონიის სულიერი და კულტურული ცენტრი იყო. აქ სხვადასხვა დროს იყვნენ და პატივი მიაგეს არჩილ II-ს ხსოვნას: მეფე ვახტანგ VI-მ და მისმა ვაჟებმა — უფლისწულებმა: ბაქარმა და ვახუშტიმ, კათალიკოსმა ანტონ I-მა (ვახტანგ VI-ს ძმისშვილმა) და მისმა დედამ — მონაზონმა ელისაბედმა. ხოლო ვახტანგ VI-ს მეუღლემ, დედოფალმა რუსუდანმა, ხმით დაიტირა არჩილ მეფე, მაშინ, ალბათ, ვერც კი წარმოიდგენდა, რომ თვითონაც აქ, მისგან რამდენიმე მეტრის დაშორებით, დაიკრძალებოდა.

არჩილის მიერ დაწყებული საქმე ვახტანგ VI-მ განაგრძო. ამ ორმა მეფემ ჩაუყარა მყარი საფუძველი საქართველო-რუსეთის მეგობრულ ურთიერთობებს, რისთვისაც ბევრი მსხვერპლის გაღება მოუხდათ. არც არჩილ II-სა და არც ვახტანგ VI-ს არ არგუნა ბედმა, მათი უზარმაზარი გეგმების განხორციელებას მოსწრებოდნენ. ვახტანგ VI გარდაიცვალა 1737 წლის 30 მარტს ასტრახანში.

არჩილ II-ს სიკვდილის შემდეგ ქართული წიგნების ბეჭდვა განაგრძო ვახტანგ VI-ის ვაჟმა, უფლისწულმა ბაქარმა, რომელიც იყო გენერალ-ლეიტენანტი. ტიპოგრა-

ფიამდებარებოდა სოფელ ვსესვიატსკოეში და აქ იყო 1774 წლამდე.

სოფელი ვსესვიატსკოე არასოდეს ეკუთვნოდათ მილოსლავსკებს, იგი უფლისწულ ალექსანდრე იმერეთისკის მემკვიდრეობით ერგო მისი გარდაცვლილი მეუღლის — ფეოდოსია ივანეს ასულისაგან. შვედების ტყვეობაში ალექსანდრეს გარდაცვალების შემდეგ ვსესვიატსკოე გადავიდა არჩილისა და დარეჯანის ხელში.

1722 წელს პეტრე I-მა მოსკოვში მოაწყო ზამთრის მასკარადი. მსვლელობა ვსესვიატსკოედან დაიწყო. ყველაფერი ეს ფეიერვერკებითა და ყოველდღიურად კოსტიუმების ცვლით ოთხ დღეს გაგრძელდა. პეტრე პირველმა ამგვარად პატივი მიაგო რუსული არტილერიის პირველი გენერალ-ფელდცეიხმეისტერის, ალექსანდრე უფლისწულის ხსოვნას.

დარია არჩილის ასული, მეფე არჩილ II-ს ქალიშვილი, გარდაიცვალა 1740 წელს და სრეტენსკაიას ეკლესიაში დაკრძალეს მშობლების გვერდით. მეფის ასულ დარეჯანს პირდაპირი შთამომავლები არ ჰყავდა, ამიტომ მისი გარდაცვალების შემდეგ ვსესვიატსკოე გადავიდა მისი ახლო ნათესა-

დონის მონასტრის პატარა ტაძარი

ვების ხელში, ესენი იყვნენ უფლისწული ბაქარი და გიორგი ვახტანგის ძე — ვახტანგ VI-ს შვილები; ასევე მისი ძმისშვილის, უფლისწულ ალექსანდრე იმერეთისკის ქალიშვილის, სოფია ალექსანდრეს ასულის.

თავადის ქალი სოფია ალექსანდრეს ასული ბაგრატიონი 1715 წელს ცოლად გაჰყვა თავადს, გენერალ-მაიორ გიორგი (ეგორ) ლეონტის ძე დადიანს. გიორგი დადიანი გახლდათ სამეგრელოს მფლობელთა შთამომავალი. ის ადრე დაობდა და არჩილ II-ს ოჯახში იზრდებოდა, ამიტომ მასთან ერთად ჩამოვიდა მოსკოვში 1699 წელს. გენერალ-მაიორი გიორგი (ეგორ) ლეონტის ძე დადიანი გარდაიცვალა 1765 წელს, ხოლო მისი მეუღლე სოფია ალექსანდრეს ასული — 1747 წელს. ორივე დაკრძალულია სასაფლაოს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში. გამოდის, რომ სრეტენსკაიას ეკლესიაში დაკრძალული დადიანები არჩილ II-ს ახლო ნათესავები, შვილიშვილები და შვილთაშვილები არიან. აქვე არიან დაკრძალული სოფია ალექსანდრეს ასულისა და გიორგი ლეონტის ძე დადიანის შვილები: თავადი პეტრე გიორგის ძე (1716-1784), არტილერიის კაპიტანი; თავადი ნიკოლოზ გიორგის ძე, პოდპოლკოვნიკი, გარდაიცვალა 1752 წლის 20 მარტს ოცდათვრამეტი წლის ასაკში; თავადი მიხეილ გიორგის ძე (1724-1768), არტილერიის მაიორი.

დროთა განმავლობაში გაიკვავა, რომ 1983 წლის ზაფხულში აღმოჩენილი ქალის მდიდრული სამარხი ეკუთვნის სოფია ალექსანდრეს ასულ ბაგრატიონს, გენერალ-ფელდცეიხმეისტერის ქალიშვილს, არჩილ II-ს შვილიშვილს. ექსპერტიზამ დაადგინა, რომ მის გარდა მამისა და ახლო ნათესავების გვერდით სხვა ვერავინ იქნებოდა დაკრძალული. მეფის ასულ დარეჯანის სიკვდილის შემდეგ არჩილ II-ს შთამომავლობის ხაზი შეწყდა, ამიტომ სრეტენსკაიას ეკლესია გადავიდა მეფე ვახტანგ VI-ს შთამომავალთა განკარგულებაში.

ვახტანგ VI-ს ვაჟი — უფლისწუ-

ლი ბაქარი დაიბადა 1700 წლის 7 აპრილს, მოსკოვში ჩამოვიდა 1725 წელსმამასთან და ძმებთან — გიორგისთან და ვახუშტისთან — ერთად. ვახტანგ VI-ს სიკვდილის შემდეგ უფლისწული ბაქარი გახდა ქართული ემიგრაციის მეთაური.

მისი უდიდებულესობისაგან აიღო რა ნებართვა, უფლისწული ბაქარი 1750 წელს სამშობლოში გაემგზავრა, მაგრამ იქ ჩასვლა არ ენერა — ის გზაში გარდაიცვალა. ქართველი უფლისწული — ბაქარ ვახტანგის ძე „არტილერიის გენერალ-ლეიტენანტი და რუსეთის ორდენების კავალერი“, გარდაიცვალა 1750 წლის 1 თებერვალს და დანილოვსკის მონასტერში დაკრძალეს, საიდანაც მისი ნეშტი დონის სრეტენსკაიას ეკლესიაში გადაასვენეს. ბაქარის სიკვდილის შემდეგ სოფელ ვსესვიატსკოეს ნახევარი მემკვიდრეობით ერგო მის ქვრივს — ანა გიორგის ასულს შვილებთან — ლევანთან და ალექსანდრესთან ერთად; მეორე ნახევარი კი დარჩა უფლისწულ გიორგის. ვსესვიატსკოეში, რომელიც 7 ვერსით იყო დაშორებული მოსკოვიდან, იყო „ყოვლადწმიდის ქვის ეკლესია, ორი ხის სახლი ხეხილის ბაღებით, სამი ტბით, რომლებშიც მრავლად იყო სხვადასხვა სახეობის თევზი...“ შემდეგ კი ნათქვამია, რომ ტყეში ბინადრობენ „მგლები, კურდღლები და მელიები, ასევე სხვადასხვა ფრინველი“.

სამწუხაროდ, უკვე XIX საუკუნის 70-იან წლებში ამ ყველაფრისგან კვალიც კი არ დარჩენილა. გადარჩა მხოლოდ ყოვლადწმიდის ტაძარი, რომელიც ჯერ კიდევ დარეჯანმა ააგო. ის დღესაც დგას მეტროსადგურ „სოკოლთან“ ახლოს.

სხვადასხვაგვარად წარმართა რუსეთში ჩამოსულ ქართველთა ბედი: ერთნი ემსახურებოდნენ ხელმწიფეს და სამშობლოს, მეორენი დაკავებულნი იყვნენ მეცნიერებით. მათი ცხოვრება ხან საინტერესოდ აენყობოდა, ხან კი მძიმე და ტრაგიკული იყო.

ვახტანგ VI-ს უმცროსი ვაჟი — გიორგი ქართული რწმენით ალალად ემსახურებოდა რუსეთს. მე-

ომარი, მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, ეხმარებოდა მამას ლაშქრობებსა და მეცნიერულ კვლევებში. მან ააგო ეკლესია, რომელსაც მის საპატივცემულოდ უწოდეს გეორგიევსკის. გიორგი ბატონიშვილი ენეოდა რა ქველმოქმედებას, მოსკოვის უნივერსიტეტს სწირავდა საკმაოდ დიდ თანხებს. გიორგი გრუზინსკი გარდაიცვალა 1786 წლის 19 დეკემბერს, დაკრძალულია სრეტენსკაიას ეკლესიაში.

1983 წლის 23 ივნისს, სრეტენსკაიას ეკლესიის გათხრებისას, აღმოაჩინეს ფირფიტა წარწერით: „Здесь погребен генерал-аншеф и разных орденов Александра Невского и Анны кавалер, грузинский царевич Георгий Вахтангович“.

უფლისწულს არ გაუმართლა შვილებთან დაკავშირებით (ყველა ადრე დაეხოცა): ქალიშვილი ანა, თავადის, გენერალ-მაიორ ალექსი ბორისის ძე გოლიცინის ცოლი, 1779 წლის 12 მაისს გარდაიცვალა, ორ დღეში მას 25 წელი შეუსრულდებოდა; ვაჟიშვილი იაკობი, პრეობრაჟენსკის პოლკის ლეიბ-გვარდიის ყოფილი პორუჩიკი, გარდაიცვალა 1768 წლის იანვარში, „მისი ასაკი იყო 17 წელი, მთვე და 6 დღე“; უმცროსი ვაჟი ვასილი, პრეობრაჟენსკის პოლკის პორუჩიკი, გარდაიცვალა 1764 წელს, 15 წლის ასაკში.

სრეტენსკაიას ეკლესიის საფლავთა მესამე რიგში იყო გრუზინსკების, ვახტანგ VI-ს შთამომავალთა ახალი გვარის წარმომადგენელთა, თუჯის ფირფიტები.

უფლისწული ვახუშტი ვახტანგის ძე, ვახტანგ VI-ს უკანონო შვილი, დაიბადა დაახლოებით 1696 წელს. ის თბილისის მისიონერთა კათოლიკურ სკოლაში სწავლობდა (იმ პერიოდის ერთ-ერთ საუკეთესო სასწავლო დაწესებულებაში). ვახუშტი ქართული ალორძინების ხანის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელია. იმ დროს საქართველოში, მისი პოლიტიკური დაცემის პერიოდში, მოულოდნელად იწყება კულტურის მკვეთრი აღმავლობა და ქართული მეც-

ნიერების განვითარება. უპირველესად, ეს უკავშირდებოდა მეფე-პოეტ ვახტანგ VI-სა და მისი ვაჟის — ვახუშტის საგანმანათლებლო და სამეცნიერო საქმიანობას. მამასთან და ძმებთან ერთად გადასახლდა რა მოსკოვში, აქ მან გაატარა მთელი თავისი ცხოვრება. სწორედ აქ დაწერა მან თავისი მთავარი შრომა „საქართველოს გეოგრაფია“ და შეადგინა სათანადო რუკები (1745). იგი გარდაიცვალა 1784 წლის 6 დეკემბერს (სხვა ცნობებით, 1772 წელს) და დასაფლავებულია დონის მონასტერში. სრეტენსკაიას ეკლესიაშია დაკრძალული მისი ორი ქალიშვილიც — ალექსანდრა და ანა. მაგრამ ვაჟი — უფლისწული დომენტი, განისვენებს ბოგოიაველენსკის მონასტერში, სადაც აღმოჩენილ იქნა მისი მდიდრული საფლავი.

ყველას ჩამოთვლა და მათზე მოყოლა, ვინც დონის მონასტერში განისვენებს, შეუძლებელია. მაგრამ თავს უფლებას მივცემ და მხოლოდ ზოგიერთ მათგანს დავისახელებთ: მეფე აფანასი (ადარნესე), ვახტანგ VI-ს ძმა, გენერალ-პორუჩიკი, რუსული არმიის მოქმედი გენერალი, იყო მოსკოვის ობერ-კომენდანტი; ანა მატვეის ასული, იმერეთის დედოფალი; დავითი, ვაჟიშვილი ქაიხოსრო ლევანის ძისა; ბრწყინვალე თავადის ასული ალექსანდრა ივანეს ასული ბაგრატიონი, საიდუმლო მრჩეველი; თავადის ქალი დარია კირილეს ასული ბაგრატიონი, საიდუმლო მრჩეველის, სენატორისა და კავალერის ქალიშვილი; დადიანთა სამეგრელოს სახლის წარმომადგენლები: დონის მონასტრის არქიმანდრიტი ათანასე და ა. შ. ქართველი მეფეები, თავადები, გენერლები, ეკლესიის მსახურნი. ამ სახელების, გვარების, ტიტულების უბრალოდ ჩამოთვლის უკან ადამიანთა ცხოვრება და ბედი იმალება...

დედაქალაქის სანკტ-პეტერბურგში გადატანის შემდეგ დონმა თანდათან დაკარგა ქართული კოლონიის ცენტრის მნიშვნელობა.

მოამზადა
დიანა კახიკიძე

„პორცილინოს ბრძოლის ეპიკური“ ნ. ბობაქოვის სრომორიტობრაფია. ილუსტრაცია ლეონტიძის ლეონტიძის „პორცილინო“

გენერალ პეტრა
ბაგრატიონის ძეგლი
სანკტ-პეტერბურგში,
2012 წ.

„ჩვენი სამშობლოს ისტორიაში არც თუ ისე ცოტა ტრაგედია და ომი იყო, მაგრამ მათ შორის მხოლოდ ორს ეწოდა სამამულო. სწორედ ასე ჩაიბეჭდა ისინი ჩვენს ისტორიულ მეხსიერებაში. ერთშიც და მეორეშიც წყდებოდა რუსეთის, ევროპისა და მთელი მსოფლიოს ბედი... ორი საუკუნე გავიდა, მაგრამ ბოროდინოს გმირები — სხვადასხვა წარმომავლობისა და ჩინის ადამიანები — დღემდე ინვევენ ჩვენში აღფრთოვანებას და თავყვანისცემას იმსახურებენ. თითოეული მათგანი სამშობლოს გადამრჩენი იყო. თითოეული. ათასობით — დაკრძალულია ამ წმინდა ველზე.“

მათ შორისაა თავადი პეტრე ივანეს ძე ბაგრატიონი — ხალხის ერთ-ერთი უსაყვარლესი მხედართმთავარი. ის გამოირჩეოდა არაჩვეულებრივი გაბედულებით, სიმამაცით. მონაწილეობდა 20 ლაშქრობასა და 150 ბრძოლაში, თავი შესწირა სამშობლოს, რუსეთს. სწორედ მისი სახელი ეწოდა ჩვენი ჯარების წარმატებულ ოპერაციას დიდ სამამულო ომში. მაშინ გათავისუფლებულ იქნა ბელორუსია, ლიტვისა და პოლონეთის ნაწილი“.

ბოროდინოს ბრძოლის 200 წლისთავისადმი მიძღვნილ საზეიმო ღონისძიებაზე რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტის — ვლადიმერ პუტინის გამოსვლიდან

ГЕНЕРАЛУ
КНЯЗЮ
ПЕТРУ
ИВАНОВИЧУ
БАГРАТИОНУ
1812

